

Nr 134.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående ändrade bestämmelser beträffande fortsättningsskolans organisation m. m.; given Stockholms slott den 26 februari 1932.

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla det förslag, om vars avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

Under Hans Maj:ts,
Min allernådigste Konungs och Herres frånvaro:

GUSTAF ADOLF.

Sam. Stadener.

Utdrag av protokollet över ecklesiastikärenden, hållet inför Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten i statsrådet å Stockholms slott den 26 februari 1932.

Närvarande:

Statsministern EKMAN, ministern för utrikes ärendena friherre RAMEL, statsråden GÄRDE, HAMRIN, VON STOCKENSTRÖM, STADENER, GYLLENSWÄRD, LARSSON, HOLMBÄCK, JEPSSON, HANSÉN, RUNDQVIST.

Departementschefen, statsrådet Stadener anför:

Vid anmälan den 4 januari 1932 av anslagsbehoven under riksstatens åttonde huvudtitel för budgetåret 1932/1933 hemställde jag under punkt 196, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att, i avbidan på den proposition angående fortsättningsskolans organisation, som kunde varda riksdagen förelagd, beräkna en höjning av det ordinarie förslagsanslaget till understöd för avlönande av lärare vid fortsättningsskolor, nu 5,000,000 kronor, med 200,000 kronor till 5,200,000 kronor. Denna min hemställan blev av Kungl. Maj:t bifallen. Vid sagda tillfälle erinrade jag om ett av 1929 års fortsättnings-

Ändrade bestämmelser beträffande fortsättningskolans omorganisation.

skolsakkunniga utarbetat förslag rörande fortsättningsskolans organisation och förklarade min avsikt vara att framdeles hos Kungl. Maj:t hemställa om avlåtande av ett på nämnda betänkande grundat förslag till 1932 års riksdag.

Jag anhåller nu att få återkomma till detta ärende och ber då att först få lämna en kortfattad redogörelse för fortsättningsskolans organisation samt för de förändringar i avseende härå, som vidtagits eller föreslagits efter det fortsättningsskolan jämlikt beslut av 1918 års riksdag blev obligatorisk.

Enligt den på grund av nämnda riksdagsbeslut av Kungl. Maj:t den 16 september 1918 utfärdade stadgan för fortsättningsskolan, (nr 1001/1918) är varje skoldistrikt skyldigt att upprätta en eller, där förhållandena sådant påkalla och medgiva, flera fortsättningsskolor, och envar lärjunge, som med fullständigt avgångsbetyg lämnat den egentliga folkskolan eller på annat sätt inhämtat motsvarande kunskaper, är pliktig inträda i fortsättningsskolan, såvida han ej åtnjuter annan jämförlig undervisning. För lärjungar, som genomgått mindre folkskola, skall mindre fortsättningsskola anordnas, och lärjungar, som genomgått folkskola utan att erhålla fullständigt avgångsbetyg, skola hänvisas till repetitionsskola. Mindre fortsättningsskolor och repetitionsskolor sammanföras under den gemensamma benämningen ersättningsskolor. Beträffande fortsättningsskolplikten i övrigt bestämdes 1918 bland annat, att den efter beslut av vederbörande skoldistrikt skall omfatta minst 360 och högst 540 timmar, fördelade på två — undantagsvis efter särskilt medgivande tre — årskurser, dock att skolplikten i varje fall upphör, då den skolpliktige fyllt 18 år.

Nämnda grundläggande bestämmelser hava genom beslut av 1925 och 1928 års riksdagar i viss mån ändrats. År 1925 medgavs sålunda, att för lärjungar, som avgått från sjuårig folkskola av huvudform (heltidsläsande folkskola) eller från sjuårig mindre folkskola av första D-formen (heltidsläsande mindre folkskola), kursen finge inskränkas till att omfatta endast en årskurs med minst 180 undervisningstimmar, alltså en minskning av fortsättningsskolplikten till hälften av den förut stadgade. Riksdagen betonade emellertid därvid uttryckligen, att en förutsättning härför vore, att undervisningen under sjunde folkskolåret ordnades så att därunder inhämtades minst så mycket av det för fortsättningsskolan särskilt föreskrivna kunskapsstoff, som eljest skulle hava inhämtats under det första året i fortsättningsskolan. År 1928 medgavs, att även skoldistrikt med halvtidsläsande sjuåriga folkskolor finge anordna fortsättningsskolan såsom ettårig, dock under villkor att kursen omfattade minst 360 timmar. Därjämte beslöt 1928 års riksdag, att undervisningen i fortsättningsskolan finge efter medgivande av Kungl. Maj:t till en del förläggas till det läsår, under vilket lärjungarna avgått från folkskolan.

Angående den tid, inom vilken den obligatoriska fortsättningsskolan skulle vara allestädes införd, bestämde 1918 års riksdag, att skoldistriktet skulle senast vid utgången av år 1924 hava på sätt i stadgan föreskrives ordnat den fortsatta undervisningen, såvida icke Kungl. Maj:t i större eller mindre

mån för viss tid medgivit skoldistrikt befrielse från vad enligt stadgan eljest ålåge distriktet. Genom beslut av 1923 års riksdag utsträcktes övergångstiden till utgången av år 1926. Under år 1927 eller senast 1928 hava fortsättningsskolor inrättats i samtliga skoldistrikt, som ej redan tidigare ordnat den fortsatta undervisningen, och under år 1929 infördes följaktligen fortsättningsskolans andra årskurs även i de skoldistrikt, där man i det längsta dröjt med att upprätta fortsättningsskolor. Uppskov med fortsättningsskolplikten ikraftträdande har icke behövt ifrågakomma beträffande skolområden med egentliga folkskolor. Men ett jämförelsevis stort antal skoldistrikt i övre Norrland har av Kungl. Maj:t för viss tid befriats från skyldigheten att anordna fortsatt undervisning inom de skolområden, där folkskolundervisningen meddelas i mindre folkskolor. Dessa medgivanden utgå i regel med läsåret 1931/1932.

Utöver de sålunda av riksdagen beslutade förändringarna beträffande 1918 års fortsättningsskola har riksdagen begärt vissa utredningar i frågor angående denna skola.

Sålunda anhöll 1927 års riksdag, med anledning av en inom riksdagens andra kammare väckt motion, i skrivelse den 2 juni 1927, nr 255, att Kungl. Maj:t täcktes taga under omprövning, huruvida sådana ändringar borde vidtagas i folkskolans undervisningsplan, att det sjunde skolårets kursplan komme att inrymma jämväl den kurs, som tillhörde den tvååriga fortsättningsskolans undervisning.

Sedan Kungl. Maj:t den 18 juni 1927 anbefallt skolöverstyrelsen att avgiva utlåtande med anledning av nämnda riksdagsskrivelse, avgav överstyrelsen den 19 oktober 1928 ett omfattande utlåtande i frågan, vilket utlåtande finnes återgivet såsom bilaga till statsutskottets utlåtande nr 110 vid 1929 års riksdag. I detta utlåtande avstyrkte överstyrelsen en anordning, som skulle innebära, att sjunde klassen i sjuklassig folkskola av A-form skulle i sig fullständigt upptaga den tvååriga fortsättningsskolans lärokurs och att skoldistrikt skulle befrias från att upprätta fortsättningsskola för lärjungar, som avgått från sådan sjunde klass.

Sedermera anhöll 1929 års riksdag i skrivelse den 25 maj 1929, nr 214, i anledning av väckta motioner angående fortsättningsskolan, att Kungl. Maj:t täcktes framlägga utredning och förslag angående rätt för sådana lärjungar från heltidsläsande folkskolor, som med fullständigt avgångsbetyg genomgått sjunde klass, i vilken tillämpats för dylik klass särskilt utarbetad kursplan, att erhålla befrielse från fortsättningsskolplikt.

Vid anmälan härav inför Kungl. Maj:t den 5 juli 1929 yttrade dåvarande chefen för ecklesiastikdepartementet bland annat följande:

Bestämmelserna rörande fortsättningsskolans anordning hava efter sin tillkomst år 1918 sedermera blivit underkastade väsentliga jämkningar. Dels har övergångstiden för den obligatoriska fortsättningsskolans genomförande

utsträckts utöver vad från början var beräknat, dels hava vissa modifikationer vidtagits i avseende å fortsättningsskolekursens längd, dels ock hava andra förändringar kommit till stånd beträffande fortsättningsskolans anordning och undervisningstidens förläggning, alla avsedda att underlätta fortsättningsskolans anpassning efter förhållandena på olika orter. Vid genomförande av de ändringar i fortsättningsskolans organisation, som sålunda av riksdagen beslutats, hava betydande meningsskiljaktigheter kommit till uttryck, och vitt skilda uppfattningar torde alltjämt göra sig gällande i avseende å den lämpligaste organisationen av denna skolform. Det synes mig angeläget att söka tillse, i vad mån man kunde erhålla en anordning av denna skoltyp, genom vilken möjlighet kunde vinnas för ett skäligt hänsynstagande till dessa skiftande uppfattningar. Därvid bör dock eftersträvas, att fortsättningsskolans betydelsefulla uppgift ej varder rubbad eller att en ändrad organisation ej medför försämringar i resultatet av denna skolas undervisning. Men av vikt är att utröna, huruvida ej en smidigare anpassning av fortsättningsskolundervisningen efter förhållandena på olika orter skulle kunna ernås, varigenom säkerligen mycket av det motstånd, som rests mot denna skolform, skulle kunna användas och skolan, ostörd av oupphörligt återkommande ändringar i dess organisation, skulle kunna vinna i konsolidering och följaktligen gå en lugn utveckling till mötes.

Jag vill vidare erinra om ett sedan någon tid under Kungl. Maj:ts provning vilande ärende angående en centralisering av fortsättningsskoleväsendet — huvudsakligen gående ut på att i glest befolkade trakter av landet möjliggöra ett sammanförande av de skolpliktiga barnen till ett färre antal skolor genom att av statsmedel bestrida kostnaderna för skolskjutsar eller inackordering. I denna fråga har skolöverstyrelsen den 29 september 1928 avgivit utlåtande och förslag, över vilket vidare statskontoret den 22 november 1928 yttrat sig. Detta spörsmål synes mig tarva en närmare omprövning och i allt fall en mera ingående utredning, innan förslag i ämnet kan föreläggas riksdagen.

Det synes mig ej minst ur synpunkten av fortsättningsskolans framtida utveckling önskligt att med den av innevarande års riksdag begärda utredningen rörande befrielse i visst fall från plikten att genomgå fortsättningsskola kombineras en undersökning angående vissa andra av mig nu antydda spörsmål i fråga om fortsättningsskolans organisation.

I enlighet med föredragande departementschefens förslag bemyndigade Kungl. Maj:t den 5 juli 1929 chefen för ecklesiastikdepartementet att tillkalla högst fyra sakkunniga för att inom departementet biträda med den av riksdagen i dess skrivelse den 25 maj 1929, nr 214, begärda utredningen ävensom verkställa utredning och avgiva yttrande och förslag över andra i samband med den av riksdagen äskade utredningen uppkommande frågor rörande fortsättningsskolans organisation.

De av dåvarande chefen för ecklesiastikdepartementet den 6 juli 1929 med stöd av nämnda bemyndigande tillkallade sakkunniga voro ledamoten av riksdagens andra kammare, lantbrukaren S. Bengtsson, Norup, ordförande, ledamoten av riksdagens andra kammare, ombudsmannen A. V. Säfsström, ledamoten av riksdagens första kammare, hemmansägaren K. E. Andersson, Eliantorp, samt ledamoten av riksdagens andra kammare, redaktören B. Petersson, Lerbäcksbyn. De sakkunniga hava nu med skrivelse

den 29 maj 1931 överlämnat utredning och förslag rörande fortsättnings-skolans organisation.

Över de sakkunnigas betänkande hava utlåtanden avgivits dels den 24 november 1931 av skolöverstyrelsen, som bifogat yttranden av samtliga folkskolinspektörer, domkapitel och länsstyrelser samt Sveriges allmänna folkskolläraryörening och Sveriges folkskolläraryörförbund, dels ock den 13 januari 1932 av statskontoret.

Innan jag närmare redogör för de sakkunnigas betänkande, ber jag få erinra om två av skolöverstyrelsen gjorda framställningar i förevarande av-seende.

I skrivelse den 28 december 1926 hemställde överstyrelsen, att Kungl. Maj:t täcktes föreslå riksdagen,

dels att i stadgan för fortsättningsskolan vidtages sådan ändring, att fortsättningsskola, som avses i kap. 1—5 av nämnda stadga, må kunna anordnas jämväl för meddelande av fortsatt undervisning åt från mindre folkskola avgångna lärjungar, då fortsättningsskolområdet omfattar minst två folkskolområden, inom vilka den allmänna barnundervisningen meddelas i mindre folkskola,

dels att rätt medgives lärare vid folk- och småskolor att för uppflyttning i högre lönegrad tillgodoräkna sig den tid, han med fast anställning tjänstgjort å med pensionsrätt förenad lärarbefattning vid fortsättningsskola,

dels att ålderstillägg för fast anställd lärare vid fortsättningsskola må utgå med samma belopp och enligt i huvudsak samma grunder som ålderstillägg till lärare vid folkskolor, samt att vid beräkning av lönetursår må i tillämpliga delar gälla, vad som i sådant avseende är stadgat beträffande ordinarie folkskollärare,

dels att statsbidrag till avlönande av vikarie för på grund av styrkt sjukdom tjänstledig lärare vid fortsättningsskola må utgå enligt i huvudsak de grunder, som gälla i fråga om sådan vikarie vid folkskola,

dels ock att resekostnads- och traktamentsersättning må utgå till ambulerande lärare vid fortsättningsskola i huvudsaklig överensstämmelse med vad som hittills varit gällande för ambulerande lärarinna i hushållsgöromål.

Statskontoret förklarade sig¹ enligt utlåtande den 3 februari 1927 finna denna framställning icke giva anledning till erinran från statskontorets sida.

Vidare avgav skolöverstyrelsen,² jämlikt av Kungl. Maj:t den 30 december 1927 lämnad föreskrift, i skrivelse den 29 september 1928 utredning rörande frågan, huruvida och i vilken utsträckning genom beredande av³ inackorderingsbidrag eller på annat sätt åtgärder borde vidtagas för en centralisering av fortsättningsskolväsendet inom sådana skoldistrikt, där, på grund av gles bebyggelse och andra förhållanden, dylika åtgärder kunde anses av behovet påkallade. Överstyrelsen slutade med att — utöver vad överstyrelsen i nyssnämnda skrivelse den 28 december 1926 föreslagit — hemställa, att Kungl. Maj:t täcktes föreslå riksdagen godkänna följande huvudsakliga grunder beträffande statsbidrags utgående till bestridande av vissa kostnader för fortsättningsskolväsendets centralisering:

1. Skoldistrikt, som genomför sådan centralisering av fortsättningsskolväsendet, att eljest erforderlig skola därigenom bliver obehövlig, må, på sätt här nedan sägs, kunna erhålla statsbidrag till bestridande av kostnaderna för inackordering, skolhushåll eller skolskjutsar för fortsättningsskolpliktiga lärjungar, vilka eljest icke skulle kunna besöka skolan på grund av dess avstånd från hemmet eller andra liknande omständigheter.

2. Statsbidrag enligt punkt 1 må till ett skoldistrikt utgå med högst det belopp, som motsvarar den besparing i statsbidraget till avlönande av lärare i fortsättningsskola inom distriktet, vilken uppkommer därigenom, att eljest erforderlig skola på grund av centraliseringen bliver obehövlig, och skall vid beräkning av denna besparing hänsyn tagas endast till fortsättningsskolor och mindre fortsättningsskolor, som av skolöverstyrelsen förklarats vara erforderliga, därest statsbidrag till centralisering icke utginge.

3. Statsbidrag, som här avses, må utgå med belopp, som motsvarar kostnaderna för inackordering, skolhushåll eller skolskjutsar, dock för varje lärjunge med högst 1 krona 25 öre för dag, och skall statsbidraget utgå endast för dag, för vilken avgift för inackordering, skolhushåll eller skolskjuts verkligen förekommit.

4. Pågår undervisningen i skola, till vilken hänvisats lärjunge, för vilken här avsett statsbidrag utgår, mindre än 30 timmar i veckan, beräknas statsbidraget för det antal dagar, för vilket bidraget skulle utgått, om undervisningen fortgått 30 timmar i veckan.

5. Beslutar skoldistrikt att med bidrag av statsmedel centralisera fortsättningsskolorna, åligger det fortsättningsskolstyrelsen att allt efter förekommande fall anordna inackordering, skolhushåll eller skolskjutsar för lärjungarna, och skall lärjunge, som ej genom målsmans egen försorg erhåller stadgad fortsatt undervisning, vara skyldig att ställa sig till efterrättelse vad skolstyrelsen angående hans skolgång bestämmer.

6. Målsman, som själv ombesörjer inackordering, skolhushåll eller skolskjuts för lärjunge, för vilken statsbidrag utgår, må efter medgivande av skolstyrelsen kunna utbekomma det för lärjungen i fråga utgående statsbidraget.

I utlåtande den 22 december 1928 över skolöverstyrelsens ifrågavarande utredning anförde statskontoret följande:

De av skolöverstyrelsen framlagda grunderna för en centralisering av fortsättningsskolväsendet — huvudsakligen gående ut på att möjliggöra ett sammanförande av de skolpliktiga barnen till ett färre antal skolor genom att av statsmedel bestrida kostnaderna för skolskjutsar eller inackordering — hava för statskontorets del icke givit anledning till erinran, då, såvitt av utredningen framgår, en viss besparing för statsverket härigenom kan förväntas uppstå. Någon ekonomisk risk vid den föreslagna anordningen lär i varje fall icke för statsverket förefinnas, då inackorderings- och skjutsbidraget för varje skoldistrikt icke skall få överstiga den besparing i statsbidraget till lärarlöner, som uppkommer genom att en eljest erforderlig skola genom centraliseringen blir obehövlig. Emellertid bör märkas, att den sålunda formulerade regeln i allt fall beträffande vissa distrikt kan tänkas i sin tillämpning giva ringa eller ingen besparing eller måhända förlust för statsverket. Därest på grund av barnens antal det visar sig nödvändigt att bilda en eller flera nya läraravdelningar vid centralskolan eller att inrätta en helt ny sådan skola, är nämligen avsett, att statens ut-

gift för de nya lärarlönerna icke skulle få avräknas å den eljest uppkommande besparingen, d. v. s. att statsbidraget till inackordering och skjutsar icke skulle underkastas en motsvarande minskning. Såsom överstyrelsen framhållit, torde dock i det ojämförligt största antalet distrikt centraliseringen kunna genomföras utan dylika åtgärder och även i de distrikt, där så ej blir fallet, torde de ekonomiska konsekvenserna för staten i allmänhet icke bliva alltför betydande. Med hänsyn härtill och till den av överstyrelsen framhållna synpunkten om önskvärdheten att ett lämpligt anordnande av fortsättningsskolorna ej motarbetas eller förhindras, anser sig statskontoret kunna biträda förslaget i denna del.

De av överstyrelsen föreslagna närmare bestämmelserna i fråga om statsbidragets utgående hava icke givit statskontoret anledning till erinran.

Vad anslagsfrågan beträffar, anser överstyrelsen, att något nytt eller ökat anslag för ändamålet icke erfordras, utan att statsbidraget skulle kunna utgå från det nuvarande förslagsanslaget till understöd för avlönande av lärare vid fortsättningsskolor, vars rubrik då borde ändras till »understöd för uppehållande av undervisningen i fortsättningsskolor». Alternativt ifrågasättes, att under denna rubrik upptagas särskilda underanslag till lärarlöner och till centraliseringen. Med denna uppdelning borde dock anstå till dess erfarenhet vunnits angående de verkliga kostnaderna för centraliseringen. I avseende härå vill statskontoret framhålla, att det under inga omständigheter kan anses lämpligt att under ett och samma anslag sammanföra så olika slag av utgifter som å ena sidan läraravlöningar och å andra sidan inackorderings- och skjutsbidrag. Såväl ur redovisningssynpunkt som med hänsyn till önskvärdheten att utan större omgång kunna ur räkenskapen utläsa kostnaderna för de olika ändamålen, bör särskilt anslag uppföras för vardera av de båda grupperna utgifter. Om sedan dessa anslag, på sätt överstyrelsen synes avse, i riksstaten upptagas under en gemensam rubrik »understöd för uppehållande av undervisningen i fortsättningsskolor» eller utan någon dylik överrubrik synes skäligen likgiltigt. Det nya anslaget, som torde kunna benämnas »bidrag till inackordering och till skolskjutsar för skolpliktiga barn vid fortsättningsskolor» lärar, i motsats till vad överstyrelsen härom uttalat, böra uppföras i riksstaten redan från och med det år, då den nya organisationen skall tillämpas. Det är visserligen klart, att anslagsberäkningen därvid måste bliva mycket otillförlitlig, men då det här är fråga om förslagsanslag, synes denna omständighet av mindre vikt än fördelen av att redan under första året få utgifterna för de olika ändamålen redovisade under särskilda titlar och sålunda lätt överskådliga.

Anslagen torde för första budgetåret kunna upptagas med de av överstyrelsen förslagsvis angivna beloppen eller 75,000 kronor för anslaget till inackordering m. m. och 4,400,000 kronor för det nuvarande anslaget till läraravlöningar.

Jag övergår nu till att närmare redogöra för de sakkunnigas betänkande, varvid jag följer de sakkunnigas kapitelindelning, och ber att få vid varje särskilt kapitel återgiva de över betänkandet hörda myndigheternas uttalanden samt angiva min egen uppfattning i förevarande frågor.

I. Fortsättningsskolan och den sjuåriga heltidsläsande folkskolan.

De sakkunniga.

De sakkunniga erinra, att vid planläggningen och beslutandet av 1918 års fortsättningsskola avsikten var att åstadkomma en ungdomsskola av i viss mån annan karaktär än folkskolan. I fortsättningsskolan borde lärjungarna föras närmare det praktiska arbetslivet och göras förtrogna med dess uppgifter på ett för deras ålder lämpligt sätt. Även skulle de unga bibringas en fullständigare kunskap om det samhälle, i vilket de leva, och vars angelägenheter de snart skulle såsom fullmyndiga medborgare handhava. Arbetskunskap och medborgarkunskap blevo därför fortsättningsskolans huvudämnen, åt vilka den största delen av lärotiden skulle ägnas.

Under framhållande, att någon ändring av fortsättningsskolans här ovan i allra största korthet antydda allmänna program icke ifrågasatts och icke heller torde vara önskvärd, hade de sakkunnigas uppgift varit att i enlighet med givna direktiv utreda, i vad mån fortsättningsskolan med bibehållande av sin karaktär av ungdomsskola skulle kunna på ett ändamålsenligare sätt anpassas efter förhållandena å de olika orterna och därigenom de fortsättningsskolplikten åtföljande olägenheterna för den enskilde minskas. Därvid hava de sakkunniga i främsta rummet utrett och tagit ställning till frågan, huruvida den fortsatta undervisningen kunde helt förläggas till sjunde klassen i heltidsläsande folkskolor. I avseende härå anföra de sakkunniga:

B-skolans förutsättningar att övertaga fortsättningsskolans uppgifter.

I skolor av B-form har läraren som bekant att samtidigt undervisa lärjungar i flera årsklasser. Så t. ex. undervisas i sjuklassig folkskola av första B-formen (den bäst lottade B-skolan) femte, sjätte och sjunde klasserna tillsammans. För att detta skall kunna ske, måste i stor utsträckning s. k. *kursväxling* tillgripas, vilket innebär, att hela den för de tre årsklasserna avsedda lärokursen i visst ämne uppdelas i tre ungefär lika delar, och att alla tre klasserna ett år läsa en sådan del, följande året den andra delen och året därefter den tredje delen. Denna anordning medför, att ett visst kursmoment, t. ex. Amerikas geografi, kommer att av en del lärjungar inhämtas i femte årsklassen, av andra i sjätte och av åter andra i sjunde klassen, beroende på vilket år av växelkursperioden lärjungarna inträda i avdelningen. Emellertid kan icke lärostoffet i dess helhet på detta sätt inordnas i kursväxlingen. En del kursmoment måste alltid inhämtas av lärjungarna i femte klassen, andra mera svårfattliga moment böra föreläggas sjunde klassen ensamt. Vissa timmar måste läraren därför ägna sig huvudsakligen åt *en* klass, medan de andra få arbeta mera på egen hand (tysta övningar), men det ligger i sakens natur, att arbetet icke kan i alltför stor utsträckning ordnas på nu senast angivna sätt. Särskilt är det i sjuåriga skolor av B 2-form, där läraravdelningen består av inte mindre än 5 årsklasser, förenat med nästan oöverstigliga svårigheter att meddela undervisning, avsedd allenast för en viss klass.

Nu påpekade förhållanden måste enligt sakkunnigas mening noga beaktas, då införande i B-skolornas sjunde klass av fortsättningsskolans lärokurs ifrågasättes. Att låta någon större del av fortsättningsskolkursen ingå i B-skolornas kursväxling kan icke tillrådas. En sådan anordning skulle medföra, att flertalet lärjungar skulle få sig förelagt att inhämta fortsättningsskolkursen redan i femte eller sjätte klassen; således långt innan de genomgått den egentliga folkskolans kurs. Det må i detta sammanhang erinras om att det ända sedan 1877 varit föreskrivet, att till fortsättningsskolorna må lämnas tillträde endast för lärjungar, som fullständigt genomgått folkskolan. Häri bör enligt sakkunnigas mening någon ändring icke ske. Kan alltså fortsättningsskolans kurs icke ingå i femte—sjunde klassernas kursväxling, återstår att söka bereda läraren möjlighet att meddela lärjungarna i sjunde klassen särskild undervisning i sådan omfattning, att de kunna anses hava inhämtat den för fortsättningsskolan eljest avsedda lärokursen. Denna motsvarar en lärotid av minst 360 timmar. Man torde dock kunna utgå ifrån att läraren icke skulle behöva ägna fullt så många timmar åt särskild undervisning av sjunde klassens lärjungar, eftersom dessa under den med de övriga klasserna i avdelningen gemensamma undervisningen i de egentliga folkskoleämnena förvärva en del kunskaper, som kunna anses motsvara vad som eljest inhämtas i fortsättningsskolan. Men man kan å andra sidan icke bortse från den omständigheten, att läraren vid sin för sjunde klassen ensamt avsedda undervisning i någon mån hindras därav, att han samtidigt måste leda och övervaka de lägre klassernas tysta övningar. I alla händelser synes fortsättningsskolkursen icke kunna meddelas lärjungarna i B-skolans sjunde klass, såvida icke de lägre klasserna i undervisningsavdelningen i väsentligt större utsträckning, än vad nu är fallet, sysselsätts med tysta övningar. Därmed skulle emellertid resultatet av dessa klassers undervisning allvarligen äventyras. Sakkunnigas undersökningar hava i detta avseende bestyrkt riktigheten av vad som framhållits i motionen I: 18 vid 1929 års riksdag, nämligen att det är ogörligt, att i en sjunde klass i en skola av någon av B-formerna meddela fortsättningsskolans kunskapsstoff utan att undervisningen i de övriga klasserna därigenom blir lidande. Sakkunniga utgå alltså i det följande ifrån att bägge årens fortsättningsskolkurser icke kunna förläggas till sjunde klass av B-form.

Helt visst möter det inte lika stora svårigheter att förlägga fortsättningsskolkursen till sjunde klassen i en folkskola av A-form som till motsvarande klass i en B-skola, eftersom läraren i A-skolan icke samtidigt undervisar mera än en årsklass. I varje fall torde fortsättningsskolans kurs i läroämnena modersmålet och naturkunnighet kunna med relativt tillfredsställande resultat meddelas i A-skolans sjunde klass. Undervisningen i medborgarkunskap borde helst meddelas lärjungarna vid en högre ålder än som nu sker, och givetvis blir denna undervisning mera lidande, ju yngre lärjungarna äro. Skillnaden i ålder mellan lärjungarna i fortsättningsskolans andra årskurs och lärjungarna i sjunde klassen är därför ägnad att försvaga resultatet av den till sjunde klassen förlagda undervisningen, särskilt i medborgarkunskap. Likväl torde man, om man helt bortser från fortsättningsskolans uppgift att vara ett stöd för de minderåriga, tills de uppnått en något större mognad, kunna anse, att en sjunde klass, anordnad enligt A-form, kan på ett någorlunda tillfredsställande sätt ersätta en *allmän* fortsättningsskola.

Kan A-skolas sjunde klass ersätta allmän fortsättningsskola?

Den yrkesbestämda fortsättnings-skolans betydelse.

Fortsättningsskolans kanske viktigaste undervisningsämne är emellertid arbetskunskapen. Vilken betydelse detta ämne tillmätas, framgår därav, att åt detsamma anslås i de yrkesbestämda fortsättningsskolorna minst hälften men i regel omkring två tredjedelar av lärotiden. Så vitt sakkunniga kunnat inhämta, har det också nästan undantagslöst visat sig, att, där fortsättningsskolan gjorts yrkesbestämd och där man hunnit bemästra de svårigheter, som alltid under den första tiden inställa sig, undervisningen i arbetskunskap har tillvunnit sig allmänt erkännande. Sakkunniga hava under sina studieresor fått ett starkt intryck av att det råder en vitt utbredd önskan, att skolväsendets organisation blir sådan, att införandet av undervisning i arbetskunskap i möjligaste mån underlättas. Särskilt påfallande har intresset visat sig vara beträffande flickornas undervisning i husligt arbete, och i vidsträckt kretsar gör sig den meningen gällande, att man bör eftersträva en sådan organisation av den fortsatta undervisningen, att samtliga flickor kunna komma i åtnjutande av undervisning i husligt arbete. Även sakkunniga hava funnit, att ehuru det på grund av lärjungarnas ålder och andra omständigheter i den yrkesbestämda fortsättningsskolan kan meddelas allenast mycket elementär yrkesundervisning, stundom utan åtföljande av praktisk handledning i yrkesarbete, och ehuru en tillfredsställande yrkesutbildning således icke kan ifrågasättas i denna skola, så är likväl undervisningen i arbetskunskap, rätt bedriven, av stort värde för de unga, av vilka blott ett ringa fåtal kan komma i tillfälle att i lärlings-, yrkes-, lantmanna- eller andra motsvarande skolor erhålla en fullständigare utbildning. Sakkunniga hava därför ansett sig böra ägna särskild uppmärksamhet åt frågan, huruvida fortsättningsskolans ersättande med en sjunde folkskoleklass av A-form skulle vara ägnad att befordra eller motverka den fortsatta undervisningens utveckling i allmänt önskad riktning, nämligen så att undervisningen i arbetskunskap alltmera kommer till sin rätt.

Arbetskunskapens inordnande i folkskolans sjunde klass.

Eftersom undervisningen i arbetskunskap bör ansluta sig till det praktiska arbete, som sannolikast kan komma att bli lärjungarnas framtida sysselsättning, uppstår ett jämförelsevis stort antal olika typer av yrkesbestämda fortsättningsskolor. De allmännast förekommande äro sådana, i vilka meddelas undervisning i husligt arbete, i jordbruk med binäringar (skogsbruk, trädgårdsskötsel m. m.), i handel, i järnmanufaktur, i bergsbruk och järnhantering samt i snickeri. Då yrkesbestämd fortsättningsskola i anslutning till jordbruk och skogshantering endast undantagsvis förekommer i samhällen av sådan storlek, att folkskolan där är anordnad enligt A-form, föreligger icke anledning närmare ingå på spörsmålet, huruvida undervisningen i jordbruk skulle kunna överföras till sjunde klassen av sådan folkskola. Bland de övriga nämnda fortsättningsskolorna kan säkerligen den i anslutning till handel lättast ersättas med en sjunde klass. Det för en sådan fortsättningsskola avsedda kunskapsstoffet är nämligen åtminstone delvis av den beskaffenhet, att det kan meddelas även i en jämförelsevis fulltalig skolavdelning och tämligen oberoende av om klassen består av både gossar och flickor. En förutsättning för att denna undervisning skall kunna förläggas till sjunde klassen är dock, att klassläraren är behörig att undervisa i ämnet, vilket för närvarande torde vara fallet med endast ett fåtal i sjunde klassen tjänstgörande lärare.

För undervisningen i den arbetskunskap, som avses i de övriga här ovan

omnämnda yrkesbestämda fortsättningsskolorna, måste lärjungarna fördelas i smärre grupper; gossar och flickor kunna icke heller undervisas tillsammans. Arbetskunskapen kan således icke här inordnas i den undervisning, som klassläraren har att meddela den samlade sjunde klassen. I den mån ämnet är av den beskaffenhet, att det med fördel kan behandlas under jämförelsevis korta arbetsperioder, 1 à 2 timmar åt gången, kunna visserligen lärjungarna, fördelade i grupper, undervisas i arbetskunskap en eller annan dag i veckan under eftermiddagarna eller på annan tid, då de ej äro förhindrade av klassundervisningen. Men ordnas undervisningen på detta sätt, tvingas man att starkt begränsa tiden för de olika grupperna, och man kan knappast annat än i undantagsfall förvänta ett tillfredsställande resultat av en på detta sätt anordnad undervisning i arbetskunskap. Skall tillräcklig tid för undervisningen i arbetskunskap ernås, blir det nödvändigt att i erforderlig utsträckning befria lärjungarna gruppvis från den undervisning med den samlade klassen, vari de eljest skulle deltaga. I synnerhet blir detta fallet, då flickorna undervisas i hushållsgöromål. Denna undervisning måste nämligen fortgå 5 à 6 timmar i följd varje gång, alltså under en tid, som tämligen nära motsvarar en hel skoldag. Tillfälle att deltaga i denna undervisning kan beredas flickorna endast genom befrielse från klassundervisningen antingen i det närmaste en hel dag i veckan under hela läsåret eller också fullständigt under omkring sex veckor i följd. Den förra anordningen kan bäst tillämpas i stora samhällen, där antalet avdelningar blir så stort, att lärarinna i hushållsgöromål får full tjänstgöring. I andra samhällen får nog i regel kursen i hushållsgöromål för varje grupp sammanföras till omkring sex veckor, under vilken tid lärjungarna icke deltaga i sjunde klassens undervisning.

En flickklass med mer än 30 lärjungar bör vid undervisning i hushållsgöromål uppdelas på 3 grupper; är klassen mindre, kan man nöja sig med 2 grupper. Består åter klassen, som ofta är fallet, av både gossar och flickor, ökas antalet grupper, särskilt om man vill bereda även gossarna undervisning i arbetskunskap eller vill tillmötesgå önskemål angående undervisning i arbetskunskap av flera olika slag. Endast i de större stadssamhällena är det möjligt att anordna undervisningen i arbetskunskap så, att de olika smågrupperna i klassen samtidigt erhålla undervisning i ämnet. Härfor fordras nämligen ofta flera fullt utrustade lokaler för fackundervisningen och flera facklärare, som samtidigt stå till förfogande, t. ex. tre skolkök och tre skolkökslärarinnor. Dessa förutsättningar äro endast undantagsvis för handen, och därför måste grupperna i regel undervisas i arbetskunskap på skilda tider. Förlägges nu skolköksundervisningen för var och en av grupperna i en på tre grupper delad flickklass till en dag i veckan, återstår det blott 3 dagar i veckan för den odelade klassundervisningen. Pågår däremot skolköksarbetet för varje grupp 6 veckor i följd, får den egentliga klassundervisningen endast $16\frac{1}{2}$ veckor av läsåret till sitt förfogande. I det ena som det andra fallet kommer klassläraren att under hälften eller mera av lästiden undervisa blott en del av klassen, och han nödgas därför gång efter annan genomgå samma kursmoment för att på det sättet bereda samtliga lärjungar tillfälle att inhämta det väsentligaste av kursen. Sakkunniga finna en sådan organisation av sjunde klassen synnerligen otillfredsställande. Splittringen av klassen måste i hög grad förtrycka klassens normala arbete och försämra resultatet av detsamma. Undervisningen i arbetskunskap är också i verkligheten förlagd icke till sjunde

klassen utan till särskilda vid sidan av klassen anordnade kurser under ledning av facklärare. Skulle anordningen genomföras i större utsträckning, komme den att få en ekonomisk innebörd, som enligt sakkunnigas mening måste tillmätas betydelse. Klasslärarens avlöning måste givetvis utgå utan hänsyn till att han långa tider undervisar endast en del av klassen; den särskilde läraren i arbetskunskap måste likaledes avlönas, vilket innebär, att för lärjungarnas undervisning under viss tid dubbel lärarlön kommer att utgå. Kostnaderna bliva därför fullt ut lika stora, som om lärjungarna först genomginge en fullständig sjunde klass och därefter en fortsättnings-skolkurs, men resultatet måste otvivelaktigt bliva betydligt sämre, eftersom lärjungarnas undervisningstid avsevärt minskas och dessutom endast med svårighet kan utnyttjas.

Fortsätt-
ningsskolan
bäst lämpad
för undervis-
ningen i ar-
betskunskap.

Av det nu senast anförda framgår, att det i regel är förenat med stora organisatoriska svårigheter och betydande kostnader i förhållande till den effektiva undervisningstiden att meddela undervisning i arbetskunskap i samband med undervisningen i sjunde klassen. Dessa olägenheter skulle utan tvivel medföra, att arbetskunskapen komme att starkt begränsas och mångenstädes helt utelämnas, om sjunde klassen finge ersätta fortsättnings-skolans bägge årskurser. Därmed skulle emellertid den fortsatta undervisningen berövas sitt värdefullaste innehåll. Anordningen bör därför icke tillgripas utan tvingande skäl. De här framförda, allvarliga farhågorna rörande arbetskunskapens ställning, om den fortsatta undervisningen helt förlägges till sjunde klassen, grunda sig på vunna erfarenheter. I samband med införandet av sjuårig folkskola har under de senare åren ett flertal skoldistrikt anhållit om medgivande att beträffande sjunde klassen få göra vissa avvikelser från de i undervisningsplanen för rikets folkskolor fastställda läroämnena och kurserna. Dessa framställningar hava uteslutande avsett tillgodoseende av teoretiska ämnen. I intet fall har skoldistrikt, enligt vad de sakkunniga inhämtat, begärt att få till sjunde klassen förlägga undervisning, motsvarande fortsättningsskolans arbetskunskap, utöver vad som enligt undervisningsplanen kan förekomma i vilken folkskola som helst. Detta beror icke på bristande intresse för ämnet utan på svårigheten att inordna detsamma i sjunde klassen, vilket bäst framgår av fortsättningsskolans raskt fortgående utveckling från allmän till yrkesbestämd, och detta icke minst där folkskolan är sjuårig.

Förhållandena inom Sydsånes östra inspektionsområde äro i nyss berörda avseende belysande, varför några siffror anföras därifrån. Redan år 1920, således innan fortsättningsskolor av 1918 års typ i någon nämnvärd utsträckning kommit till stånd, var skolgången inom inspektionsområdet i allmänhet sjuårig, ehuru obligatorisk sjukklassig folkskola ej stadgades i distriktens reglementen. Nämda år 1920 var undervisning i hushållsgöromål anordnad i samband med sjunde klassen i två skoldistrikt. Tillfälliga kurser för flickor, som avgått från folkskolan, förekommo i två skoldistrikt. År 1929 omfattade folkskolorna 7 obligatoriska årsklasser i 99 av inspektionsområdets 109 skoldistrikt, och i alla dessa distrikt funnos ettåriga fortsättningsskolor. Endast i 10 skoldistrikt voro folkskolorna sexåriga och fortsättningsskolorna tvååriga. I 65 skoldistrikt åtnjoto flickorna i fortsättningsskolan undervisning i hushållsgöromål, medan sådan undervisning i samband med folkskola förekom blott i ett distrikt, varjämte en tillfällig kurs för äldre flickor anordnats. Även för gossarna voro yrkesbestämda fortsättningsskolor anord-

nade, dock icke i samma utsträckning som för flickorna. Uppenbarligen är det tillkomsten av fortsättningsskolan, icke sjunde folkskoleklassen, som medfört, att undervisning i arbetskunskap och särskilt i husligt arbete kunnat anordnas så allmänt. Detta goda resultat skulle icke hava uppnåtts, om redan från början den bestämmelsen varit gällande, att sjunde klassen kunde få ersätta fortsättningsskolans bägge årskurser. Skulle sådan bestämmelse nu införas, kan man med säkerhet förutse, att i den mån den särskilda fortsättningsskolkursen komme att indragas också undervisningen i arbetskunskap komme att minskas för både gossar och flickor.

Fortsättningsskolans utveckling inom Sydskånes östra inspektionsområde är ingalunda enastående. Följande siffror äro i viss mån belysande härför. I yrkesbestämd fortsättningsskola med husligt arbete undervisades under läsåret 1924—1925 omkring 13,800 flickor, läsåret 1926—1927 18,800 och läsåret 1927—1928 25,700. Betydelsen av denna stegring framträder särskilt starkt, om man erinrar sig, att flertalet av de större städerna redan på ett ganska tidigt stadium hade genomfört undervisning i husligt arbete i fortsättningsskolorna, varför den stora ökningen huvudsakligen faller på landsbygdens och de mindre eller medelstora städernas fortsättningsskolor. I detta sammanhang bör även beaktas, att ehuru under den angivna tidsperioden omkring 300 skoldistrikt infört obligatorisk sjunde årsklass i folkskolan, antalet flickor, som i de till folkskolor anslutna kurserna åtnjuta undervisning i hushållsgöromål, minskats. Utvecklingens tendens är således tydlig. Det visar sig alltså, vare sig folkskolan är sex- eller sjuårig, att det huvudsakligen är i den fristående fortsättningsskolkursen, som undervisningen i ämnen, vilka stå det praktiska arbetslivet nära, kommer till sin rätt. Särskilt har tillkomsten av fortsättningsskolor underlättat införande av undervisning i husligt arbete för flickor å landsbygden samt i mindre och medelstora stadsliknande samhällen.

Fortsättningsskolans betydelse för undervisningen i husligt arbete.

Med de inom riksdagen framförda förslagen att låta en sjunde klass av A-form ersätta fortsättningsskolans bägge årskurser åsyftades icke ett försvagande utan ett stärkande av den allmänna folkundervisningen. Man kunde nämligen förvänta, att skoldistriktet skulle efter förändringen allmänna än hittills införa sjuårig folkskola. Givetvis är det icke möjligt att närmare angiva, i vilken utsträckning detta skulle komma att ske, men sakkunniga hava likväl velat i någon mån belysa denna synnerligen viktiga sida av spörsmålet och därför sökt inhämta, i vilken utsträckning förutsättningar för utökning med ett år av undervisningstiden i folkskolan kunna anses förefinnas, särskilt i städerna, som ju i främsta rummet skulle beröras av reformen, eftersom folkskolorna där äro anordnade enligt A-form.

Från städernas folkskolor avgå årligen med betyg enligt § 47 folkskolestadgan omkring 19,000 lärjungar. Omkring 8,600 av dessa komma från städer, som redan nu hava sju obligatoriska årsklasser i folkskolan. Av de återstående lärjungarna, som avgå från städernas sexåriga folkskolor, övergå sammanlagt omkring 3,000 till folkskolans högre avdelning, högre folkskola, kommunal mellanskola eller realskola. Av dessa siffror framgår, att redan nu åtminstone 60 procent av de från städernas folkskolor avgångna lärjungarna åtnjuta undervisning under minst 7 hela skolår och därjämte genomgå en eller två årskurser i fortsättningsskolor eller på annat sätt erhålla motsvarande undervisning. Frågan om införande av sjuårig

Stärkes eller försvagas skolväsendet genom den ifrågasatta anordningen?

folkskola är aktuell i flera städer, och det kan antagas, att, oavsett om den särskilda fortsättningsskolkursen måste bibehållas eller ej, folkskolan kommer att erhålla en obligatorisk sjunde årsklass i åtskilliga städer, där skolan nu är sexårig. Det är sannolikt, att denna utveckling skulle påskyndas och få något större omfattning, om den särskilda fortsättningsskolan finge helt bortfalla, där sjunde klass infördes. Man kan dock icke förutsätta, att samtliga städer skulle finna sig föranlåtna att frivilligt införa obligatorisk sjunde klass i folkskolan. Det antal lärjungar, som på grund av fortsättningsskolans borttagande men icke eljest skulle få ett sjunde skolår, kan därför icke bli betydande. Man bör dock kunna utgå ifrån, att ett eller annat tusental lärjungar just på grund av förändringen skulle få två årskurser utbytta mot en sjunde årsklass i folkskolan. Är fortsättningsskolan yrkesbestämd, medför utbytet ett försvagande av lärjungarnas utbildning. Den ganska omtvistade förbättring av undervisningen, som förändringen skulle kunna innebära, om fortsättningsskolan är allmän, uppväges fullständigt därav att omorganisationen skulle för ett betydligt större antal minderåriga i städerna medföra en avsevärt försämrad skolutbildning, i det att fortsättningsskolan kunde indragas, där skolplikten eljest skulle omfattat både sju hela skolår och en årskurs i fortsättningsskola. Då frågan således, enligt vad ovan visats, till övervägande del innebär, antingen att två årskurser i yrkesbestämd fortsättningsskola skulle ersättas med en sjunde klass eller ock att sju skolår och därtill en årskurs i fortsättningsskolan utbytas mot endast sju skolår, måste det medgivas, att ett genomförande av den ifrågasatta omorganisationen skulle innebära ett icke obetydligt försvagande av städernas folk- och fortsättningsskolväsen.

Av landsbygdens omkring 2,340 skoldistrikt är ett 50-tal stadsliknande däri, att de hava uteslutande A-skolor, men av dessa distrikt hava hälften redan nu sjuårig folkskola och därtill fortsättningsskola. För dessa skulle reformen således betyda en påtaglig försämring av skolväsendet. I omkring 250 landsbygdsdistrikt förekomma både A-skolor och skolor av lägre typ. Endast några av dessa skoldistrikt hava sjuåriga folkskolor, men där sådan folkskola och ettårig fortsättningsskola införts, har denna organisation i regel genomförts icke blott beträffande A-skolan utan även för de enligt lägre form anordnade skolorna. Att inom ett sådant skoldistrikt befria de lärjungar, som genomgått A-skolan, från fortsättningsskolplikt men bibehålla denna skolplikt för de från sjuårig B-skola avgångna, skulle medföra så stora olägenheter, att organisationen sannolikt icke komme att påskynda införandet av en sjunde klass i folkskolan.

Inom det ojämförligt största antalet skoldistrikt på landsbygden, nämligen omkring 2,040, förekomma emellertid inga A-skolor. Dessa distrikt beröras därför icke direkt av den närmast för A-skolorna avsedda omorganisationen. I motion I: 18 vid 1929 års riksdag framfördes emellertid tanken att, delvis med anlitande av skolskjutsar, sammanföra lärjungar från flera landsbygdsskolor till en gemensam enligt A-form anordnad sjunde klass. Därigenom skulle även för landsbygdens vidkommande i viss utsträckning ernås en skolorganisation, som beträffande sjunde klassen vore likvärdig med städernas skolor, och som möjliggjorde förläggande även där av den fortsatta undervisningen till sjunde klassen, om denna anordning finnes lämplig för städerna.

Från B-skolor, som äro belägna nära stad eller annat större samhälle,

Förutsättningar för ett allmännare införande på landsbygden av sjunde klass enligt A-form.

tillhörande samma skoldistrikt, kunna lärjungarna säkerligen i en del fall, där kommunikationerna äro goda, överföras till samhällets folkskola och införlivas med där inrättad sjunde klass. Å enstaka orter kan också byggelsen vara sådan, att lärjungarna från ett par B-skolor kunna, efter det de genomgått folkskolans sjätte klass, hänvisas till en gemensam sjunde årsklass, utan att skolskjutsar därför behöva anordnas. Men de platser, där man kan på detta sätt från B-skolor sammanföra så stort antal lärjungar, att en särskild sjunde klass blir motiverad, torde vara så ytterst få, att man i det närmaste kan bortse från dem vid planläggning av skolväsendet i dess helhet. I skoldistrikt med ett flertal på större avstånd från varandra belägna B-skolor skulle enligt förslaget för lärjungarnas sammanförande till gemensam sjunde klass anlitas skolskjutsar. Med sådan sjunde klass måste följa inrättande av en ny lärartjänst och anskaffande av lärosal och tjänstebostad samt anordnande av ett flertal dagligen under hela läsåret pågående skolskjutsar till och från skolan. Det är uppenbart, att organisationen skulle medföra betydande kostnader, och att dessa i de flesta fall skulle innebära en avsevärd merutgift för skolväsendet. Antalet lärjungar, som i B-skolor årligen övergå från sjätte till sjunde klass, är nämligen flerstädes så ringa, att skolan kan göras sjuårig utan några som helst därav föranledda ökade kostnader. Målsmännen torde också föredraga att låta barnen bevista den i hemmets närhet belägna skolan framför att med hjälp av dagliga skolskjutsar under ett helt läsår sända dem till annan skola. Dessutom äro många skoldistrikt så små, att anordnande av en sjunde klass enligt A-form icke kan ifrågasättas, enär antalet lärjungar inom skoldistriktet är för obetydligt. Att å landsbygden inrätta särskilda sjunde klasser enligt A-form torde alltså vara förenat med så stora ekonomiska olägenheter och andra svårigheter, att organisationen kan tillämpas endast i enstaka fall. Förslaget att till sjunde klass av A-form förlägga hela den fortsatta undervisningen synes därför vara ogenomförbart på den egentliga landsbygden.

En viktig förutsättning för den obligatoriska fortsättningsskolplikten är utan tvivel, att skolväsendet är så organiserat, att de minderåriga kunna fullgöra sin skolplikt, var helst de än vistas efter avgången från folkskolan. Detta är också fallet för närvarande, i det att fortsättningsskolor finnas i alla skoldistrikt. Men häri skulle en betydelsefull ändring inträda, om sjunde klassen i folkskola av A-form finge ersätta hela fortsättningsskolan. I städer och industrisamhällen, där folkskolorna nästan undantagslöst äro anordnade enligt A-form, skulle i den mån folkskolorna gjordes sjuåriga den fristående fortsättningsskolan upphöra, enär fortsättningsskolplikt ej komme att åligga de från distriktets folkskolor avgångna lärjungarna. Till samhällen av den typ, varom det här är fråga, inflyttar emellertid från landsbygden ett icke ringa antal fortsättningsskolpliktiga minderåriga. För dessa skulle i större samhällen kunna ifrågakomma inrättande av fortsättningsskolor, dock utan någon egentlig specialisering, men i övrigt bleve det nästan omöjligt bereda de inflyttade tillfälle att på ändamålsenligt sätt fullgöra skolplikten. Sakkunniga vilja i detta sammanhang bestämt avvisa tanken på att som en fullt normal anordning låta dessa från folkskolan redan avgångna lärjungar för fullgörande av fortsättningsskolplikten under en kortare tid hänvisas till folkskolans sjunde klass. Undervisningen i denna klass omfattar folkskolans alla ämnen, och kursen är avsedd för ett

Betydelsen av att fortsättnings-skolor finnas i samtliga skoldistrikt.

helt läsår. Under en kort tids deltagande i denna undervisning kan därför någon sammanhängande eller avslutad fortsättningsskolkurs icke ifrågakomma.

Frånvaron av fortsättningsskolor i en del samhällen skulle också för de lokala skolmyndigheterna i hög grad försvåra övervakandet av hur skolplikten fullgöres. Erfarenheten under tiden före år 1927, då fortsättningsskolor funnos blott inom en del skoldistrikt, gav vid handen, att obligatorisk fortsättningsskolplikt näppeligen kan på ett tillfredsställande sätt upprätthållas, om icke fortsättningsskolor finnas i samtliga skoldistrikt. Särskilt är det av betydelse, att välordnad fortsatt undervisning under effektiv ledning finnes i städer och samhällen, där de minderåriga från landsbygden i många fall efter avgången från folkskolan söka arbetsanställning eller eljest vistas, ofta utan att låta sig där kyrkoskriva.

Olikheter be-
träffande
skolpliktens
omfattning.

Icke sällan förekomma inom samma skoldistrikt folkskolor, anordnade enligt olika skolformer. I kyrkobyn eller annat mera tätbebyggt samhälle tillämpas A-form, medan distriktets övriga folkskolor kunna vara anordnade enligt B-form. Omfatta samtliga skolorna 7 årsklasser, skulle, om fortsättningsskolkursen för A-skolans lärjungar förlades till sjunde klassen, det åligga en del lärjungar att efter avslutad sjuårig folkskola genomgå en årskurs i fortsättningsskola, medan andra lärjungar i samma skoldistrikt vore därifrån befriade. Olikheten i fråga om skolpliktens omfattning skulle här starkt framträda, särskilt om, såsom stundom i dylika skoldistrikt är fallet, den fortsatta undervisningen för B-skolans lärjungar förlagts till A-skolans lokaler med dessas fullständigare utrustning och större möjligheter för undervisning i praktiska ämnen.

Emellertid skulle ett genomförande av den ifrågasatta omorganisationen av den fortsatta undervisningen medföra än mera vittgående och principiellt betydelsefulla olikheter beträffande skolpliktens omfattning. Det har förut påvisats, att reformen komme att få betydelse huvudsakligen endast för städer och liknande samhällen, där A-skolorna äro förhärskande. I städer och industrisamhällen skulle således den sammanlagda skolplikten begränsas till sju läsår, medan den på den egentliga landsbygden alltjämt komme att omfatta 8 läsår. Man torde knappast kunna göra gällande, att en sådan olikhet beträffande skolplikten är lämplig eller väl avvägd. Sakkunniga vilja i detta sammanhang erinra därom, att det, när införandet av obligatorisk fortsättningsskola förbereddes, ifrågasattes ett års längre skolplikt i städer och stadsliknande samhällen än på den egentliga landsbygden. Häremot anfördes bland annat de organisatoriska svårigheter, som skulle uppstå på grund av olikheten beträffande skolpliktens längd. Dessa och andra skäl torde med ännu större styrka kunna göras gällande mot längre skolplikt å landsbygden än i städerna.

Skolplikt och
arbetslöshet.

Som skäl för avkortning av skolpliktstiden har anförts det hinder för mottagande av arbetsanställning, som fullgörandet av skolplikten innebär. Uppenbart är också, att fortsättningsskolplikten kan medföra betydande svårigheter för vissa minderåriga. I synnerhet blir detta fallet, om skolgången av någon anledning blivit försenad. Sakkunniga hava ägnat stor uppmärksamhet åt dessa förhållanden och komma att i annat sammanhang här nedan föreslå vissa jämkningar av hithörande bestämmelser i syfte att i möjligaste mån avhjälpa dessa olägenheter. Emellertid hava sakkunniga

på olika platser iakttagit, hurusom tack vare förtroendefullt samarbete mellan arbetsgivare och skolmyndigheter fortsättningsskolans lärjungar i stor utsträckning beretts förvärvsarbete jämsides med skolgången. I vissa fall har detta kunnat ordnas i sådan utsträckning, att nästan alla skolans lärjungar erhållit arbetsanställning. Likväl är det givet, att med den föreslagna avkortningen av skolplikten de minderåriga skulle komma att mera än hittills konkurrera med sina några år äldre kamrater om arbetstillfällena. På arbetsmarknaden finnes emellertid för närvarande icke på långt när behov av dem alla, och förändringen skulle således komma att i sin mån medverka till att öka den rådande arbetslösheten även bland den mera vuxna ungdomen. Sociala skäl tala därför starkt mot en avkortning av skolpliktstiden och detta särskilt i fråga om de minderåriga i städerna.

Innan man skrider till sådana genomgripande förändringar av skolorganisationen, som kunna komma att tillämpas endast i ett jämförelsevis ringa antal skoldistrikt, bör man göra klart för sig, om olägenheterna av den för hela riket gällande organisationen äro så stora just i de distrikt, som skulle kunna utnyttja förändringen, att denna därför bör komma till stånd. Olägenheterna skulle i detta fall bestå däri, att de minderåriga, som genomgått folkskolans sjunde klass, måste under 180 timmar deltaga i fortsättningsskolans undervisning, som i dessa fall oftast består i verkstadsarbete eller annan gren av arbetskunskapen. Det kan icke gärna påstås, att denna undervisning, om den eljest ordnas på lämpligaste sätt, är särdeles betungande, och den uppfattas icke heller i allmänhet så i de samhällen, varom det här är fråga. Sakkunniga hava under sina besök i skolorna genom ingående överläggningar med skolrådets ordförande och ledamöter, med folkskolinspektörer och lärare samt andra intresserade kommit till den bestämda uppfattningen, att man i de skoldistrikt, där sjuårig folkskola och ettårig fortsättningsskola varit anordnad under några år, anser denna skolorganisation i stort sett lämplig. Det synes också bland skolmyndigheterna i dessa skoldistrikt råda en ganska allmän önskan, att den till sjuårig folkskola fogade fortsättningsskolkursen om 180 timmar måtte bibehållas såsom obligatorisk, oavsett om sjunde klassen är anordnad enligt A- eller B-form. Detta innebär emellertid icke, att de nu gällande bestämmelserna skulle vara i alla avseenden tillfredsställande för dessa skolor. Önskemål angående flera mer eller mindre betydelsefulla jämkningar av dessa bestämmelser hava framförts och av sakkunniga befunnits beaktansvärda.

Av sakkunnigas utredning här ovan torde framgå, att ett fullständigt borttagande av särskild fortsättningsskola inom skoldistrikt med heltidsläsande sjuårig folkskola skulle försvaga skolväsendet och på ett betänkligt sätt rubba dess organisation. Förslaget att till sjunde klassen i heltidsläsande folkskola förlägga fortsättningsskolans bägge årskurser bör därför enligt sakkunnigas mening icke genomföras.

De sakkunniga sammanfatta sin uppfattning rörande förläggandet av fortsättningsskolans bägge årskurser till folkskolans sjunde klass på följande sätt:

Av sakkunnigas utredning torde framgå, att förläggande av fortsättningsskolans bägge årskurser till folkskolans sjunde årsklass kan ifrågasättas, endast där folkskolan är anordnad enligt A-form. I sådan folkskolas sjunde klass synes den för *allmän* fortsättningsskola avsedda lärokursen kunna med nöjaktigt resultat inhämtas. Däremot kunna den *yrkesbestämda* fort-

Behovet av
den före-
slagna omor-
ganisationen.

Sammanfatt-
ning.

sättningsskolans speciella undervisningsämnen, däri inbegripet även hushållsgöromål, endast undantagsvis på ett ändamålsenligt sätt införas i folkskolans sjunde klass. Nedläggande av fortsättningsskolan skulle för städernas vidkommande innebära en försämring av skolväsendet även däri, att skolplikten för flertalet lärjungar eljest komme att omfatta både 7 hela skolor och en årskurs i fortsättningsskolan eller annan däremot svarande undervisning. Den egentliga landsbygden skulle knappast direkt beröras av omorganiseringen. Det torde dock bliva svårt att för landsbygdens minderåriga konsekvent uppehålla obligatorisk tvåårig fortsättningsskolplikt, om fortsättningsskolor helt saknas i städerna och i stadsliknande samhällen och om skolplikten får olika omfattning i städer och på landsbygd samt även för lärjungar från olika skolor inom samma skoldistrikt. Borttagandet av fortsättningsskolåret för städernas minderåriga berövar också dem skolans stöd, som bäst behöva det, och ökar ungdomsarbetslösheten.

Efter ingående övervägande av alla de omständigheter, till vilka hänsyn i detta sammanhang måste tagas, hava de sakkunniga funnit sig böra på grund av såväl pedagogiska som organisatoriska skäl avstyrka förslaget att till folkskolans sjunde klass förlägga fortsättningsskolans bägge årskurser.

Skolöverstyrelsen.

Skolöverstyrelsen har i sitt utlåtande över betänkandet först sammanfattat de av överstyrelsen hörda myndigheternas utlåtanden på följande sätt:

I de fall, då *domkapitlen* särskilt berört den nu föreliggande frågan, hava de i allmänhet anslutit sig till de sakkunnigas ståndpunkt eller förklarat sig icke hava något att däremot erinra. Domkapitlet i Västerås har dock uttalat starka sympatier för fortsättningsskolans ersättande med ett sjunde folkskoleår. Då emellertid härför skulle erfordras en mera genomgripande omläggning av den nuvarande ordningen, än som legat inom de sakkunnigas uppdrag att överväga eller som för närvarande kan sägas vara aktuell, har domkapitlet icke ansett sig kunna i detta hänseende framställa något yrkande. Domkapitlet i Linköping ställer sig i viss mån kritiskt beträffande det resultat, till vilket de sakkunniga kommit, men tillstyrker dock, att det för närvarande vinner beaktande.

Länsstyrelserna yttra sig i allmänhet icke i denna fråga; där så skett, hava de undantagslöst biträtt de sakkunnigas mening.

Folkskolinspektörerna hava praktiskt taget enhälligt anslutit sig till de sakkunnigas ståndpunkt beträffande förslaget att till folkskolans sjunde klass förlägga fortsättningsskolans bägge årskurser. Blott *en* inspektör (Torbiörns-son, Bohusläns inspektionsområde) anser, att hela fortsättningsskolan skulle kunna inordnas i folkskolans sjunde klass, dock endast i A-skolor. Ett flertal folkskolinspektörer framhåller, att ett genomförande av förslaget skulle innebära försämring av skolväsendet i en del städer och medföra betydande organisatoriska svårigheter. Några inspektörer hava anført, att de sakna erfarenhet angående möjligheten att förlägga fortsättningsskolans kurser till folkskolans sjunde klass, när sjuåriga folkskolor icke förekomma inom inspektionsområdet. Centralstyrelsen för Sveriges allmänna folkskollärförening anför, att en i organisatoriskt hänseende tillfredsställande lösning av frågan om fortsättningsskolans ställning till den heltidsläsande sjuklas-siga folkskolan synes kunna vinnas, om fortsättningsskolan får förläggas till det läsår, under vilket lärjungarna avgått från folkskolan. Även styrelsen för Sveriges folkskollärförbund finner sig böra för närvarande avstå

från att påyrka den tvååriga fortsättningsskolans ersättande med ett sjunde skolår.

För egen del har skolöverstyrelsen anfört:

Icke från något håll har föreslagits, att sådan omorganisation av skolväsendet skulle nu genomföras, att sjunde klassen komme att ersätta fortsättningsskolans bägge årskurser. Skolöverstyrelsen har vid flera tillfällen haft anledning att yttra sig angående förslaget att medgiva fullständig befrielse från fortsättningsskolplikt för lärjungar, som genomgått sjunde klassen i heltidsläsande folkskola. Överstyrelsen har på därvid anförda grunder avstyrkt sådan omorganisation och finner sig därför nu kunna utan ytterligare motivering instämma i de sakkunnigas avstyrkande av förslaget i fråga. Med anledning av uttalanden i en del av de inkomna yttrandena vill emellertid överstyrelsen erinra om, att det icke förelegat anledning för överstyrelsen att i detta sammanhang överväga fortsättningsskolans ställning vid ett allmänt införande av obligatorisk sjuårig folkskola.

Av de sakkunnigas utredning framgår, att ett förläggande av hela fortsättningsskolkursen till folkskolans sjunde årsklass kan ifrågasättas endast där folkskolan är anordnad enligt A-form, således huvudsakligen i städer och stadsliknande samhällen. Men även där skulle en sådan organisation av skolväsendet försvåra införandet av vissa grenar av den undervisning, som närmast ansluter sig till det praktiska arbetslivet och som mest uppskattas, nämligen undervisningen i arbetskunskap vid de yrkesbestämda fortsättningsskolorna. I ett icke ringa antal skoldistrikt har man därför infört både sjuårig folkskola och fortsättningsskola, denna senare i sådant fall oftast begränsad till en årskurs. Inom en sådan skolorganisation kan man på ett ändamålsenligt sätt tillgodose undervisningen såväl i de teoretiska som i de mera praktiskt betonade läroämnena, och organisationen synes därför kunna anses under nuvarande förhållanden motsvara ganska högt ställda anspråk. De sakkunniga uppgiva, att omkring 60 procent av de skolpliktiga i städerna åtnjuta undervisning under sju hela skolår och därtill genomgå fortsättningsskola eller deltaga i annan undervisning av motsvarande omfattning. I det ena efter det andra av de bättre lottade stadssamhällena har denna åtta läsår omfattande skolorganisation införts, och man bör därför med den största försiktighet skrida till sådana ändringar av bestämmelserna rörande skolplikten, som skulle få betydelse i främsta rummet för städerna. Det är uppenbart, att ett upphävande av fortsättningsskolplikten inom skoldistrikt med sjuåriga folkskolor enligt A-form skulle kunna leda till en beklaglig försämring av skolväsendet inom ett flertal samhällen, där skolgången nu omfattar både sjuårig folkskola och fortsättningsskola. Denna omständighet måste tillmätas stor betydelse vid ställningstagandet till den föreliggande frågan.

En annan med det ifrågavarande spörsmålet sammanhängande angelägenhet, som likaledes måste beaktas, är, huru möjlighet skulle kunna beredas fortsättningsskolpliktiga minderåriga, som komma att vistas inom

Departementschefen.

skoldistrikt, där fortsättningsskolor icke längre upprätthölles, att utan alltför stora olägenheter på ett ändamålsenligt sätt fullgöra skolplikten. De erfarenheter, som vunnos under den tid, då fortsättningsskolor funnos i vissa skoldistrikt men ej i andra, giva vid handen, att allvarliga svårigheter i nu berörda avseende och beträffande övervakandet av skolpliktens fullgörande kunna uppstå, om fortsättningsskolor saknas inom vissa skoldistrikt.

Möjligheten att på ett tidigare åldersstadium, än vad hittills kunnat ske, avsluta den obligatoriska skolkursen skulle i stort sett enligt den ifrågasatta omorganisationen komma att bli förbehållen de minderåriga i städer och liknande samhällen, där folkskolorna äro anordnade enligt A-form. Man torde dock icke kunna göra gällande, att en avkortning av skoltiden är särskilt påkallad för dessa minderårigas vidkommande, eller att de olägenheter, fortsättningsskolplikten vållar den enskilde, äro störst för städernas befolkning. Under nu rådande arbetslöshet bland ungdomen i städerna vore det säkerligen ett allvarligt misstag att just där avkorta den för de minderåriga eljest gällande skolpliktstiden.

Jag finner således, att de sakkunniga i allt väsentligt på ett övertygande sätt påvisat, att det i såväl pedagogiskt som organisatoriskt avseende vore olämpligt att låta en sjunde årsklass i heltidsläsande folkskola ersätta fortsättningsskolans bägge årskurser. Till detta resultat hava också folkskolinspektörerna och de myndigheter, som yttrat sig i ärendet, nästan undantagslöst kommit. Under sådana förhållanden vore det icke välbetänkt att genomföra en ifrågasatt omorganisation av skolväsendet på sätt nyss angivits. De lättnader beträffande skolplikten, som kunna finnas erforderliga, synas mig böra uppnås genom andra jämkningar av hithörande stadganden.

II. Försättningsskola, grundad på sexårig folkskola.

De sakkunniga erinra, att förutsättningen för fortsättningsskolkursens begränsning till en årskurs — vare sig kursen omfattar minst 180 eller minst 360 timmar — vore, att lärjungarna, innan de inträdde i fortsättningsskolan, genomgått sju klasser i folkskola eller ock sex klasser i folkskola och en årskurs i folkskolans högre avdelning. Ehuru inom riksdagen vid flera tillfällen väckta motioner om ettårig fortsättningsskola, grundad på sexårig folkskola, av riksdagen lämnats utan bifall, hava de sakkunniga dock ansett sig böra upptaga frågan till ytterligare utredning och övervägande. De sakkunniga anföra i denna fråga följande:

De sakkunniga.

Att särskilt andra årets fortsättningsskolkurs innebär ett visst hinder för de unga att på ett jämförelsevis tidigt åldersstadium deltaga i det praktiska arbetslivet, är uppenbart. Detta förhållande är emellertid icke något för landsbygden enastående, utan gäller det allestädes, att fullgörandet av fortsättningsskolplikten i viss utsträckning hindrar lärjungarna att ägna sig åt annat arbete. Det vill dock synas, som om ifrågavarande följd av skoltvånget framträdde mera påtagligt på landsbygden, där fortsättningsskolan i regel är förlagd till en årlig kurs om 6 veckor. Med den anordningen följer nämligen, att i det närmaste ett helt år förflyter från det första årskursen avslutats, tills andra årskursen tager sin början, och denna senare kommer då att framstå som en fristående skolkurs, förlagd alltför långt efter den egentliga skoltidens slut. Ofta kan dock härigenom fortsättningsskolan utan större svårighet förläggas till sådan tid av året, att det av skolan vållade avbrottet i barnens arbete i hemmet inträffar på en härför i möjligaste mån gynnsam tid. I verkligheten fullgöres ock skolplikten på detta sätt något tidigare, än där undervisningen i fortsättningsskolan är utsträckt över hela eller större delen av läsåret. Förhållandena äro även i andra avseenden så olika, att det svårigen kan avgöras, huruvida fortsättningsskolans andra årskurs verkar mera betungande för ungdomen på landsbygden än annorstädes. Sakkunniga vilja dock framhålla, att det på landsbygden i allmänhet förefinnes större behov av de minderårigas hjälp vid arbetet i hemmen än i städerna. Landsbygdens minderåriga bliva därför icke tillnärmelsevis i samma utsträckning som städernas sysslolösa, när skolan icke tager deras tid i anspråk, varför de sociala vådorna av fortsättningsskolpliktens inskränkning icke kunna bliva så stora där som i städerna. Sakkunniga hålla också före, att beträffande den egentliga landsbygdens fortsättningsskolor och särskilt de bland dem, som äro anordnade med två sexveckorskurser, kan man icke tillmäta det uppfostrande momentet i fortsättningsskolans verksamhet så stor betydelse, att den andra årskursen med hänsyn endast härtill bör bibehållas. Härför tala emellertid andra vida kraftigare skäl.

Olägenheter av skolplikten.

De sakkunniga hava redan förut här ovan starkt ifrågasatt, huruvida det kan vara önskvärt att genom skoltidens avkortning underlätta de minderårigas inträde såsom förvärvsarbetare på den redan förut överfyllda arbets-

marknaden. Det kan visserligen göras gällande, att för de minderåriga lämpligt förvärvsarbete ofta lättast kan erhållas på landsbygden, men man kan å andra sidan befara, att ett borttagande därstädes av fortsättningsskolans andra årskurs skulle medföra, att de unga tidigare och i större antal än eljest komme att söka sin utkomst i städer eller andra större samhällen, vilket vore att beklaga. Sakkunniga vilja också erinra därom, att den tvååriga kursen ingalunda tillkommit under förbiseende av den inskränkning beträffande de minderårigas användande i förvärvsarbete eller för utförande av sysslor i hemmet, som skolpliktens fullgörande med nödvändighet måste medföra. Tvärtom ägnades denna viktiga fråga mycken uppmärksamhet, då den obligatoriska fortsättningsskolan förbereddes och beslutades. De nu påvisade konsekvenserna av den tvååriga fortsättningsskolplikten hava således varit förutsedda, vilket dock icke bör utgöra hinder för en på vunna erfarenheter grundad undersökning, huruvida annan i olika avseenden mera tillfredsställande organisation av fortsättningsskolan kan uppnås.

Undervisningsresultatets beroende av antalet undervisningstimmar.

För resultatet av den meddelade undervisningen har givetvis den åt skolan anslagna tiden den allra största betydelse. Den kurs, som nu genomgås under den föreskrivna minimitiden 360 timmar, kan icke med tillfredsställande resultat medhinnas på nämnvärt kortare tid. Det har gjorts gällande, att undervisningstiden skulle kunna utan skada ganska avsevärt minskas, om hela kursen förldades till ett år, enär undervisningstiden då skulle bli sammanhängande och tidsförlust på grund av repetitioner och i samband med andra årskursens påbörjande bortfalla. Sakkunniga vilja här till anföra, att det ingalunda är säkert, att kursen kunde fortgå i en följd, därför att den sammanfördes till ett år. Med hänsyn till folkskolans lästider bleve det i många fall nödvändigt att uppdelade fortsättningsskolkursen i två eller flera perioder, alltså med avbrott liksom då kursen är fördelad på två år. Dessutom vilja sakkunniga framhålla, att igångsättandet av andra årets fortsättningsskola på landsbygden icke kräver några vidlyftiga, tidsödande organisationsåtgärder, som försena arbetets upptagande i full utsträckning. Läro- och läseböcker tillhandahållas mångenstädes i skolan eller finnas från föregående kurs. Skrivmateriel och andra förbrukningsartiklar anskaffas i regel av läraren och kunna hållas tillgängliga redan den första timmen. Eftersom det i fortsättningsskolan meddelade kunskapsstoffet huvudsakligen är nytt för lärjungarna, är repetition nödvändig, vare sig kursen fortgår i sammanhängande följd eller fördelas på flera perioder. Men den större mognad, lärjungarna i den andra årskursen nått, underlättar betydligt förståelsen av de svårare kursmomenten, så att resultatet av undervisningen blir mera bestående och därmed värdefullare, än om kursen avslutas redan under det första året efter avgången från folkskolan.

En väsentligare minskning av undervisningstiden måste också från andra synpunkter medföra helt ny plan för fortsättningsskolan. Med ett betydligt minskat timantal kan nämligen den på sexårig folkskola grundade fortsatta undervisningen icke i samma utsträckning som eljest omfatta både teoretisk och praktisk utbildning. Om man erinrar sig, att det i de yrkesbestämda fortsättningsskolorna ägnas minst 180 men ofta 240 timmar åt ämnet arbetskunskap, så inses lätt, att den för ämnena medborgarkunskap och modersmålet tillgängliga tiden skulle bli alldeles otillräcklig för uppnående av något värdefullt resultat, om den sammanlagda undervisningstiden skulle avsevärt understiga 360 timmar.

På landsbygden användes i regel samma lärosal för folk- och fortsättningsskolan, och samme lärare undervisar oftast i bägge skolorna. Även detta måste beaktas, då förslag att sammanföra den fortsatta undervisningen till en årskurs överväges. Undervisningen i folkskolan pågår 8 månader om året. För jul- och nyårshelgerna måste omkring 2 veckors uppehåll i undervisningen göras, och även vid andra tider torde det bli nödvändigt att mellan de olika kurserna lämna någon dags ledighet för lärosalens iordningställande och för lärarens skull. Förläggas fortsättningsskolans bägge årskurser med oavkortad tid, 12 veckor, till ett år, medför detta, att med inräknande av de ovan nämnda nödvändiga ledigheterna vid årsskiftet och på andra tider folk- och fortsättningsskolornas lästerminer omfatta sammanlagt omkring 50 veckor. Det är varken troligt eller önskligt, att lärarna i folkskolan befinnas villiga att åtaga sig en sådan tjänstgöring. Den skulle lämna dem endast 14 dagars ledighet under sommaren. Men även om det åtminstone vissa år skulle lyckas att för fortsättningsskolan erhålla särskild lärare, måste organisationen betecknas såsom olämplig just för landsbygden, eftersom barnen, antingen fortsättningsskolans eller folkskolans, bleve upptagna av skolarbetet praktiskt taget hela sommaren. Givetvis minskas olägenheterna, i den mån som fortsättningsskolkursen avkortas, men därmed försvagas också resultatet av den fortsatta undervisningen i motsvarande grad. I stadsliknande samhällen och på andra mera tätbebyggda orter äro svårigheterna att till en årskurs sammanföra fortsättningsskolans lärotid icke fullt så stora. Där finnas i regel flera lärare, som kunna anlitas, och vägavstånden äro icke större, än att åtminstone en del av den fortsatta undervisningen kan meddelas som aftonundervisning, om detta eljest anses lämpligt. Detta medför, att lärare och barn här skulle kunna beredas längre ledighet under sommaren. Konsekvenserna av en sådan organisation av vissa fortsättningsskolor skulle komma att ogynnsamt inverka på skolväsendet i dess helhet.

Den årliga lästiden för folk- och fortsättningsskolor.

Landsbygdens folkskolor äro till övervägande antal anordnade enligt B-form. Det antal barn, som årligen avgå från var och en av dessa skolor, blir därför icke synnerligen stort. Man torde kunna räkna med att vid skolor av B 2-form i medeltal 6—7 och i B 1-skolor 13—14 barn årligen avgå från högsta klassen. I de fortsättningsskolor, som äro grundade på dessa folkskolor, blir lärjungantalet därför icke större, än att bägge årskurserna kunna utan svårighet undervisas tillsammans. Denna anordning är särskilt från ekonomisk synpunkt lämplig. Vid tillämpning av densamma erhålla nämligen lärjungarna undervisning de stadgade 360 timmarna, ehuru läraravlöning utgår endast för 180 timmar årligen. Men detta är möjligt, blott om fortsättningsskolkursen är fördelad på två årskurser. Skulle den oavkortad sammanföras till en årskurs, erfordras för varje här ifrågavarande avdelning 360 lärartimmar årligen, d. v. s. undervisningen blir dubbelt så dyr som för närvarande. Antalet avdelningar, i vilka bägge årskurserna undervisas tillsammans, uppgår till mer än 5,000. En omläggning av dessa avdelningars organisation därefter, att hela kursen blir förlagd till ett år, skulle medföra, att anslaget till avlönande av lärare vid fortsättningsskolor måste höjas från nuvarande 5 miljoner kronor till minst $7\frac{1}{4}$ miljoner; alltså en utgiftsökning på omkring 2,250,000 kronor utan någon som helst utvidgning av undervisningen för de enskilda lärjungarna eller förhöjning av timarvodet för lärarna.

Ekonomiska konsekvenser.

Visserligen kan man antaga, att den totala utgiftsökningen i verkligheten icke behövde bli så stor som den ovan angivna, enär icke alla avdelningar komme att övergå till den nya anordningen. Som förut här ovan påvisats, komme det nämligen att bliva förenat med stora organisatoriska svårigheter att införa ettåriga kurser om 360 timmar. Kvar står likväl, att kostnaderna för varje fortsättningsskola, som omorganiseras enligt nu givna förutsättningar, bliva dubbelt så stora som de nuvarande och att skolväsendet därför så småningom onödigtvis blir avsevärt fördyrat. Enda sättet att verksamt förebygga detta torde vara att minska undervisningstiden för lärjungarna. Nedbringas den sammanlagda undervisningstiden från 360 till 300 timmar, stannar utgiftsökningen vid omkring 1,500,000 kronor. Begränsas kursen till 270 timmar, blir merutgiften omkring 1,125,000 kronor, och först vid 180 timmars kurs bliva kostnaderna lika med de nuvarande för 360 timmar. Samtliga dessa alternativ med avkortning av undervisningstiden innebära emellertid en så avsevärd försämring av den fortsatta undervisningen, att de icke kunna av sakkunniga förordas.

Följder av
skolpliktens
begränsning
till en
årskurs.

Ovan anförda skäl mot en på sexårig folkskola grundad fortsättningskola med endast en årskurs torde vara tillräckliga för ett fastslående av organisationens olämplighet. Likväl torde ytterligare några synpunkter böra framhållas. Sakkunnigas ställningstagande här ovan till frågan, huruvida fortsättningsskolor skall krävas av lärjungar, som genomgått sjuårig heltidsläsande folkskola, grundar sig på förutsättningen, att skolplikten även framdeles skall omfatta sammanlagt 8 läsår. Skulle denna förutsättning genom ändrade bestämmelser bortfalla och ettårig fortsättningsskola medgivas, även där folkskolan är sexårig, kommer hela spörsmålet om skolväsendets organisation i ett väsentligen annat läge. Frågan om fortsättnings-skolkurs som överbyggnad på folkskolans sjunde klass skulle då, oavsett om folkskolan är anordnad enligt A- eller B-form, förlora all aktualitet. Sjunde klassens ställning bleve likaledes förändrad. Under det att den tvååriga fortsättningsskolplikten visat sig innebära en eggelse till frivilligt införande av sjuårig folkskola, skulle organisationen ettårig fortsättningsskola på grundval av sexårig folkskola genom den starkt avkortade skoltiden bliva ägnad att kraftigt motverka uppkomsten av sjuåriga folkskolor. Följderna av en sådan omorganisation av den fortsatta undervisningen komme då att bliva rakt motsatta dem riksdagen synes hava påräknat, då den år 1927 i skrivelse nr 255 anhöll om utredning av frågan. Riksdagen uttalar nämligen i skrivelsen, att den finner syftet att på frivillighetens väg främja utvecklingen av ett sjunde skolår i hög grad beaktansvärt.

Enligt sakkunnigas mening bör det därför av ovan angivna skäl icke medgivas, att den fortsatta undervisningen ordnas så, att lärjungar, som avgått från sexårig folkskola, fullgöra hela sin fortsättningsskolplikt under ett läsår. I en del fall må det dock tillåtas sådan lärjunge att under samma läsår genomgå fortsättningsskolans bägge årskurser, varjämte undervisningen också må kunna förläggas till sådana tider på året, att skolgången kan avslutas tidigare, än vad nu är fallet. Sakkunniga ingå närmare på dessa frågor i ett följande kapitel.

Skol-
överstyrelsen.

Skolöverstyrelsen har i likhet med de övriga myndigheter, som yttrat sig i denna fråga, på det bestämdaste avstyrkt upphävande av den tvååriga fortsättningsskolplikten. Enligt överstyrelsens mening hava de sakkunniga

anfört fullt övertygande skäl för sitt avståndstagande från framkomna förslag att medgiva skoldistrikt rätt att, även där folkskolan är sexårig, begränsa fortsättningsskolan till allenast en årskurs.

Ett sammanförande av den tvååriga fortsättningsskolans 360 undervisningstimmar till en årskurs skulle, enligt vad som framgår av de sakkunnigas utredning, medföra så väsentligt ökade kostnader för fortsättningsskolväsendet, att förslaget redan av denna anledning måste lämnas helt ur räkningen. Även i organisatoriskt hänseende vore en sådan anordning av skolväsendet i det närmaste ogenomförbar på landsbygden, i det att man skulle nödgas låta skolarbetet — antingen i folkskolan eller i fortsättningsskolan — pågå nästan hela sommaren, alltså under en tid, då hemmen ofta hava stort behov av barnens arbetshjälp, varjämte det skulle bli förenat med synnerligen stora svårigheter att erhålla lärare för en så utsträckt årlig undervisning.

Givetvis skulle de nu påpekade olägenheterna kunna minskas genom avkortning av lärotiden i fortsättningsskolan, men endast om undervisningstiden för lärjungarna nedbringades till ungefär hälften av den nuvarande, skulle det från ekonomisk synpunkt bli försvarbart att förlägga hela den på sexårig folkskola grundade fortsättningsskolkursen till ett läsår. Genomförandet av en sådan begränsning av fortsättningsskolans lärotid skulle emellertid innebära ett fullständigt upprivande av den organisation, på vilken 1918 års fortsättningsskola är byggd och efter vilken den hittills utvecklats sig. Vidare skulle följden sannolikt bli en så avsevärd försämring av skolväsendet, att jag i likhet med de sakkunniga och de hörda myndigheterna bestämt avstyrker ett allmänt upphävande av den tvååriga fortsättningsskolplikten, där folkskolan är sexårig. Vissa mindre jämkningar i nu gällande bestämmelser härom hava dock befunnits önskvärda, och skall jag i det följande återkomma till denna fråga.

Departementschefen

III. Fortsättningsskola, grundad på sjuårig halvtidsläsande folkskola.

De sakkunniga.
Gällande bestämmelser
otillfredsställande.

I fråga om den på sjuårig halvtidsläsande folkskola grundade fortsättningsskolan, som enligt 1928 års riksdags beslut må anordnas med en årskurs, omfattande minst 360 timmar, anföra de sakkunniga:

I vissa av de trakter, där halvtidsläsande folkskolor ännu förekomma, har man i en del skolor infört ett sjunde skolår. Dessa skolor förete sinsemellan väsentliga olikheter beträffande organisationen. I en del fall har det egentliga folkskolestadiet, som i sexåriga skolor omfattar fyra år, utökats med ytterligare ett läsår; alltså tillagts en verklig sjunde folkskoleklass. I andra fall har man ansett det vara av så stor betydelse, att barnen grundligt inhämtat småskolans kurs, innan de uppflyttas till den egentliga folkskolan, att man infört ett tredje småskoleår som kompensation för den genom halvtidsläsningen avkortade undervisningstiden i småskolan. Där så skett, kommer folkskolestadiet att omfatta endast fyra klasser, och dessa klasser betecknas oftast tredje—sjätte klasserna som i en vanlig sexårig folkskola. Någon klass, som benämnes sjunde klassen, finnes således ej i dessa skolor, men skoltiden för barnen omfattar likväl sju läsår. Stundom kan det också inträffa, att heltidsläsning är införd i någon eller några av klasserna. Givetvis är det synnerligen önskvärt, att den knappa undervisningstiden utökas med ett skolår, vare sig detta sker på småskole- eller folkskolestadiet. Men efter tillkomsten av den tvååriga fortsättningsskolan har det varit förenat med betydande svårigheter att upprätthålla dylika sjuåriga skolor. Skolplikten har nämligen därigenom kommit att i dessa oftast glest befolkade landsbygdsdistrikt omfatta sammanlagt nio skolår. I en del skoldistrikt torde nog på grund härav hava ifrågasatts att genom borttagande av den sjunde klassen nedbringa skoltiden till eljest gällande 8 år, och i varje fall har införandet av ytterligare sjuåriga skolor försvårats. Det var dessa omständigheter, som föranledde medgivandet att sammanföra fortsättningsskolkursen till en årskurs, varigenom skolplikten skulle även här begränsas till 8 år. Men då man icke ville ifrågasätta att till den halvtidsläsande folkskolan förlägga någon del av den lärokurs, som är avsedd för fortsättningsskolan, bibehölls undervisningstiden 360 timmar för fortsättningsskolan. Det har emellertid visat sig vara förenat med så stora svårigheter att anordna ettårig fortsättningsskola med 360 timmar, att medgivandet härtill kan anses hava blivit fullständigt utan betydelse. Såvitt sakkunniga kunnat utröna, har blott en enda sådan fortsättningsskola inrättats.

De här ovan relaterade förhållandena hava föranlett sakkunniga att taga under övervägande, huruvida icke hithörande bestämmelser böra underkastas jämkningar i syfte att underlätta fortsättningsskolkursens sammanförande till en årskurs, där folkskolan är halvtidsläsande sjuårig, och därmed främja det frivilliga införandet av en sjunde årsklass vid dessa folkskolor. I samband med utredningen här ovan i anledning av förslagen rörande ettårig fortsättningsskola som överbyggnad på sexårig folkskola hava sakkunniga uttalat sig mot en minskning av den för tvåårig fortsättningsskola bestämda lärotiden 360 timmar. Det gällde därvid folkskola med minimitid 6 år och fortsättningsskola, som även med bibehållande av hittillsvarande organisation icke sträcker sig utöver den för folk- och fortsättningsskolan allestädes gällande sammanlagda tiden 8 år. Frågan ställer sig i viss mån annor-

lunda, då fortsättningsskolan grundas på folkskola, som skoldistriktet frivilligt utökat med ett sjunde skolår. I dylikt fall föreligga enligt sakkunnigas mening starka skäl för sådan jämkning beträffande fortsättningsskolans lärotid, att det blir praktiskt möjligt att anordna fortsättningsskolan såsom ettårig och därmed för lärjungarna även i dessa skolor begränsa den sammanlagda skolpliktstiden till 8 läsår. Det är tydligt, att det här icke är fråga om en försämring av den obligatoriska skolutbildningen utan en åtgärd för underlättande av en utökning av skoltiden för vinnande av en önskvärd förbättring av skolväsendet.

Då det gäller att bestämma minimitiden för här ifrågavarande fortsättningsskolor, kunna helt naturligt olika meningar göra sig gällande. Man kunde även här ifrågasätta att förlägga en del av fortsättningsskolans lärokurs till folkskolans högsta klass och sedan bestämma lärotiden i fortsättningsskolan med hänsyn till den sålunda avkortade lärokursen. Sakkunniga hålla dock bestämt före, att frågan icke bör lösas på detta sätt. Med den halvtidsläsande skolans jämförelsevis svaga ställning användes den utökade lärotiden otvivelaktigt bäst, om den ägnas åt någon utvidgning, men framför allt åt ett grundligare inhämtande av folkskolekursen, särskilt i modersmålet och räkning. En på sådant sätt utnyttjad sjunde klass blir icke betydelselös för den därpå grundade fortsättningsskolan.

Sakkunniga hava ävenledes tagit under överbäggande, huruvida icke den avkortning av fortsättningsskolans undervisningstid, som här ifrågasättes, borde medgivas endast beträffande fortsättningsskolor, grundade på folkskolor, i vilka folkskolestadiet omfattar fem årsklasser. I sådant fall skulle som överbyggnad på sjuåriga skolor med tre årsklasser på småskolestadiet och fyra på folkskolestadiet krävas fortsättningsskola med 360 timmar. Vissa skäl kunna anföras härför, men sakkunniga anse dock, att vare sig det frivilligt införda skolåret förlägges till små- eller folkskolestadiet, medför det en bättre undervisning än den, som kan meddelas i den sexåriga halvtidsläsande folkskolan. Det huvudsakligaste skälet för en avkortning av fortsättningsskolkursen är också, att den nioåriga skolpliktstiden enligt sakkunnigas mening är alltför betungande, och detta gäller i samma grad, oavsett enligt vilken av ovan angivna typer den sjuåriga folkskolan är anordnad. En begränsning av skolpliktstiden till sammanlagt 8 läsår är motiverad för de minderåriga i alla dessa skolor, varför sakkunniga finna sig böra föreslå, att minskning av den hittills föreskrivna undervisningstiden 360 timmar medgives för samtliga fortsättningsskolor, grundade på folkskolor med sammanlagt sju skolår. Men denna minskning bör icke göras större, än vad som är oundgängligen nödvändigt, för att hela fortsättnings-skolkursen skall kunna förläggas till ett år. Efter prövning av olika på frågan inverkan faktorer hava sakkunniga funnit, att för minderåriga, som genomgått sju årsklasser i halvtidsläsande folkskola eller mindre folkskola, fortsättningskolkursen bör kunna begränsas till en årskurs med minst 270 undervisningstimmar.

För dessa fortsättningsskolor med avkortad undervisningstid torde emellertid erfordras helt andra tim- och kursplaner än för övriga fortsättnings-skolor. På grund härav och med hänsyn även till dessa skolors organisation i övrigt, synes det vara lämpligt, att inrättandet av sådan ettårig fortsättningsskola göres beroende av skolöverstyrelsens prövning, på samma sätt som skett beträffande ettåriga på heltidsläsande sjuåriga folkskolor grundade fortsättningsskolor.

Förkortning
av undervis-
ningstiden.

Det föreligger icke anledning att i detta sammanhang ingå på frågan, under vilka förhållanden folkskolor med halvtidsläsning må förekomma. Sakkunniga vilja dock framhålla, att de till fullo inse nödvändigheten av att framgå med all försiktighet vid framläggande av förslag rörande den på halvtidsläsande folkskolor grundade fortsatta undervisningen. Det är nämligen av vikt, att inga sådana rubbningar beträffande skolväsendet företagas, som kunna komma att motverka halvtidsläsande folkskolas övergång till heltidsläsning, där förutsättningar härför eljest äro för handen. De här föreslagna jämkningarna av bestämmelserna rörande fortsättningsskolan avse därför endast orter, där av olika anledningar folkskolor med heltidsläsning icke lämpligen kunna införas. Sakkunniga förutsätta alltså, att tillämpning av organisationen med sjuårig halvtidsläsande folkskola och ettårig fortsättningsskola icke kommer att i de enskilda fallen inverka på prövningen, huruvida folkskolan bör anordnas med halv- eller heltidsläsning.

Sammanfattning.

De sakkunniga hava sammanfattat sin uppfattning och sitt förslag i frågan om begränsning av fortsättningsskolekursen inom skoldistrikt, som hava sjuårig halvtidsläsande folkskola, på följande sätt:

Den obligatoriska skolplikten för de minderåriga i vårt land omfattar i normala fall sex läsår i folkskolan och två årskurser i fortsättningsskolan eller också sju läsår i folkskolan och en årskurs i fortsättningsskolan, alltså sammanlagt 8 läsår, varvid en årskurs i fortsättningsskolan betraktas såsom ett läsår. De jämkningar beträffande lästiderna, som sakkunniga föreslå, äro icke avsedda att innebära ändring av nyss nämnda grunder för skolplikten allmänna omfattning, vilka alltjämt böra gälla, utan endast att underlätta undervisningens förläggande till den för orten lämpligaste årstiden.

Där folkskolan är sjuårig med halvtidsläsning och fortsättningsskolkursen följaktligen omfattar minst 360 timmar, kommer skoltiden i regel att omfatta 9 skolår. Medgivandet att förlägga de 360 timmarna till ett läsår har nämligen icke kunnat utnyttjas. Detta kan lätt medföra, att det sjunde skolåret i folkskolan, vilket skoldistriktet frivilligt infört, indrages. Sakkunniga anse den sjunde årsklassen synnerligen värdefull icke minst vid de halvtidsläsande skolorna, men för dess bibehållande och allmännare införande, där heltidsläsning ej lämpligen kan tillämpas, synes det vara erforderligt, att fortsättningsskolkursen så begränsas, att den kan genomgå under ett läsår. Önskemålet att med bibehållande av det sjunde folkskoleåret även vid halvtidsläsande skolor kunna undvika skoltidens förlängning till 9 år anse de sakkunniga så beaktansvärt, att det för dess förverkligande bör kunna medgivas, att fortsättningsskolkursen vid dessa skolor avkortas till 9 veckor eller 270 timmar. Sakkunniga föreslå härför följande stadgande:

I skoldistrikt, som anordnat obligatorisk sjuårig folkskola, tillhörande någon av folkskolans undantagsformer, eller sjuårig halvtidsläsande mindre folkskola, må, efter prövning i varje särskilt fall av skolöverstyrelsen, fortsättningsskolkursen för sådana lärjungar, som vid läsårets slut avgått från dylik skolas högsta klass, kunna omfatta en årskurs med minst 270 undervisningstimmar.

Skolöverstyrelsen.

Skolöverstyrelsen har härom anfört:

De sakkunnigas förslag, att undervisningstiden i fortsättningsskola, grundad på sjuårig halvtidsläsande folkskola eller mindre folkskola, må kunna begränsas till en årskurs med minst 270 timmar tillstyrkes av *domkapitlen*

i Göteborg och Karlstad, medan domkapitlet i Härnösand finner förslaget mindre välbetänkt, enär undervisningstiden i de halvtidsläsande skolorna i varje fall är avsevärt kortare än i de heltidsläsande. De folkskolinspektörer, som yttrat sig i denna fråga, hava i allmänhet uttalat betänkligheter mot förslaget, dock utan att — utom i ett par fall — avstyrka detsamma.

Även skolöverstyrelsen är tveksam angående lämpligheten av den föreslagna minskningen av undervisningstiden i fortsättningsskolor, som grundas på halvtidsläsande skolor. Överstyrelsen anser det vara uppenbart, att man icke i detta fall kan såsom skäl för avkortning av fortsättningsskolans undervisningstid åberopa vidgade lärokurser å folkskolestadiet. Överstyrelsen kan dock icke bortse från, att det måste anses vara förenat med stora svårigheter att i de trakter, varom det här är fråga, upprätthålla sjuårig folkskola och därpå fortsättningsskola med 360 timmar, vilka, enligt vad erfarenheten visat, måste fördelas på två år. Genom den av de sakkunniga föreslagna anordningen skulle emellertid bibehållande eller inrättande av en sjunde årsklass underlättas och således en särskilt vid de halvtidsläsande skolorna välbehövlig utökning av folkskolekursen främjas. Givetvis skulle inrättandet av en sjunde klass med därpå följande begränsad fortsättningsskola icke få träda i stället för en förändring av folkskolan till heltidsläsande sådan, därest en dylik förändring eljest lämpligen bör ske. Det är endast under denna förutsättning överstyrelsen har funnit sig kunna biträda de sakkunnigas här avsedda förslag.

I förevarande fråga anför statskontoret:

Statskontoret.

Ett genomförande av de sakkunnigas förslag till jämkningar av gällande bestämmelser rörande undervisningstidens omfattning och fördelning på årskurser synes åtminstone i de fall, då fortsättningsskola med 360 timmar, fördelad å två årskurser, kommer att ersättas av fortsättningsskola med en årskurs om minst 270 timmar, medföra ökade utgifter. Huru stor merutgiften vid en dylik omläggning av undervisningen kommer att bliva, undan- drager sig statskontorets bedömande. Någon höjning av anslaget till fortsättningsskolorna synes emellertid knappast påkallad av en sådan omläggning.

Olika utvägar hava anlitats för ernående av ett bättre resultat av undervisningen vid halvtidsläsande skolor, där dessa på grund av lokala förhållanden icke lämpligen kunnat göras heltidsläsande. Den måhända verksammaste åtgärden har varit utökning av skolpliktstiden med ett sjunde skolår. Denna skolorganisation medför efter tillkomsten av den tvååriga fortsättningsskolan en nioårig skolplikt och kan därför numera endast med svårighet införas eller upprätthållas. I syfte att underlätta tillämpningen av sjuårig skolkurs vid halvtidsläsande folkskolor föreslog Kungl. Maj:t i proposition nr 70 1928 års riksdag att medgiva fortsättningsskolkursens sammanförande vid dessa skolor till en årskurs, dock med bibehållande av den eljest för tvåårig fortsättningsskola bestämda minimitiden 360 timmar. Propositionen blev av riksdagen bifallen. Emellertid har det, på sätt jag redan förut nämnt, visat sig vara förenat med så stora organisatoriska svårigheter att till ett läsår förlägga en så omfattande fortsättningsskolkurs, att det av riksdagen i detta avseende lämnade medgivandet icke kunnat i nämnvärd utsträckning komma i till-

Departementschefen.

lämpning. De sakkunniga föreslå nu minimitidens nedsättande till 270 timmar för här avsedda fortsättningsskolor. Mot en sådan minskning av undervisningstiden hava flera av de i ärendet hörda myndigheter uttalat betänkligheter, dock i allmänhet utan att avstyrka förslaget.

Strävandena att genom införande av sjuårig folkskola stärka de svagare skoltyperna, där dessa icke lämpligen kunna ersättas med bättre, äro värda allt erkännande och böra understödjas. Lämpligen kan detta ske därigenom, att den på dylik folkskola grundade fortsättningsskolan organiseras på sådant sätt, att lärjungarna kunna helt genomgå densamma under *ett* läsår. Därmed skulle även i dessa distrikt sjuårig folkskola kunna införas, utan att den sammanlagda skolpliktstiden behöfde överstiga åtta år, vilket kan betecknas såsom ett allmänt önskemål. Som erfarenheten visat, att 360 undervisningstimmar endast i sällsynta undantagsfall kunna inrymmas i en årskurs i fortsättningsskola å landsbygden, delar jag de sakkunnigas mening, att en minskning av den nu bestämda minimitiden bör medgivas beträffande fortsättningsskolor, som äro grundade på sjuåriga halvtidsläsande folkskolor. Vid denna minskning bör man givetvis icke gå längre än som är nödvändigt, för att skolan skall kunna anordnas med en årskurs, och det kan därför ifrågasättas, om man icke borde bestämma minimitiden till 300 timmar. Då emellertid de sakkunniga föreslagit 270 timmar och en höjning av detta timantal icke direkt påyrkats av myndigheterna, finner jag mig ehuru med tvekan böra biträda de sakkunnigas här berörda förslag.

Åt skolöverstyrelsen bör åtminstone tills vidare uppdragas att pröva och godkänna reglementen med läroplaner för fortsättningsskolorna inom skoldistrikt med på nu angivet sätt reducerad undervisningstid i fortsättningsskolan, varvid dock icke bör krävas, att någon del av fortsättnings skolans lärokurs inrymmes i kursen för folkskolan. Som minskningen av undervisningstiden i dessa fortsättningsskolor skulle medgivas för undvikande av nioårig skolplikt, är den lika motiverad och bör kunna ifrågakomma, oavsett om utökningen av lärotiden i folkskolan förlagts till småskolestadiet eller till folkskolestadiet. Den bör också på samma villkor kunna medgivas även beträffande lärjungar, som genomgått mindre folkskola.

I de fall, då fortsättningsskola med 360 timmar, fördelade på två årskurser, kommer att ersättas av fortsättningsskola med en årskurs om minst 270 timmar, medför förändringen, såsom av statskontoret påpekats, ökning av utgifterna. Emellertid är det här fråga endast om ett begränsat antal skolor, varför de ekonomiska konsekvenserna icke kunna bliva betydande. Dessutom bör uppmärksammas, att de här ifrågavarande skoldistrikt enligt nu gällande bestämmelser kunna anordna fortsättnings skolan med 360 timmar i en årskurs. Vid jämförelse med en sådan organisation, som dock vunnit endast mycket ringa tillämpning, innebär den nu föreslagna besparing av utgifter.

IV. Fortsättningsskolkursens förläggning under läsåret.

I fråga om fortsättningsskolkursens förläggning under läsåret yttra de sakkunniga: *De sakkunniga.*

Fortsättningsskolornas arbetstider förete väsentliga olikheter icke blott vid jämförelse mellan skolor i skilda delar av landet utan även beträffande olika skolor inom samma skoldistrikt. Undervisningen kan pågå 30 timmar i veckan, och en årskurs om 180 timmar kommer då att omfatta endast sex veckor. Men det är också vanligt, att undervisningen utsträcker sig över en större del av läsåret, t. ex. under 30 veckor med sex timmar i veckan. Dessa sex timmar fördelas då oftast på två eller kanske tre dagar, varvid undervisningen förlägges till eftermiddagen. I ett flertal städer och även i några landsbygdsdistrikt är undervisningen så anordnad, att varje lärjunge deltagar däri en hel dag i veckan. Förekomma flera avdelningar i sådan skola, kunna lärjungarna beredas tillfälle att i viss utsträckning välja, vilken veckodag de skola bevista skolan. Ganska vanligt är också, att fortsättningsskolan anordnas en kort tid med full lästid, d. v. s. 30 timmar i veckan, men i övrigt med ett fåtal till eftermiddagarna förlagda timmar i veckan.

Nuvarande bestämmelser.

Angående innebörden av fortsättningsskolstadgans bestämmelser rörande kursens fördelning på olika år och beträffande tiden för lärjungarnas inträde i fortsättningsskolan rådde tidigare en viss osäkerhet. Sedan tvister därom blivit i ett par fall avgjorda av Kungl. Maj:t och kompletterande riksdagsbeslut tillkommit, är emellertid denna osäkerhet undanröjd. Det har sålunda blivit klarlagt, att de i fortsättningsskolstadgan förekommande uttrycken »arbetsår» och »läsår» avse tiden från och med den 1 juli till och med nästföljande 30 juni. De kommunala skolmyndigheterna kunna inom ett sådant läsår förlägga en årskurs av fortsättningsskolan till den för orten lämpligaste tiden. Därvid måste dock iakttagas, att lärjungarna icke må under samma läsår genomgå bägge årskurserna i tvåårig fortsättningsskola samt att lärjungarna icke må inträda i fortsättningsskolan före ingången av läsåret närmast efter det, under vilket de avgått från folkskolan. I detta nu sist nämnda avseende inträdde genom riksdagens beslut år 1928 den förändringen, att där Kungl. Maj:t funnit skäligt därtill lämna medgivande, undervisningen i fortsättningsskola må kunna till en del förläggas till det läsår, under vilket lärjungarna avgått från folkskolan. Har sådant medgivande erhållits, påbörjas fortsättningsskolan omedelbart efter det folkskolan avslutats i maj eller juni månad, och om fortsättningsskolan är tvåårig få lärjungarna genomgå den andra årskursen vid samma tid nästa år. Denna anordning har kommit till användning särskilt inom Upplands inspektionsområde och även inom enstaka skoldistrikt i andra delar av riket.

Den möjlighet, som hittills förefunnits, att allt efter förhållandena organisera fortsättningsskolorna på olika sätt bör enligt de sakkunnigas mening än mera utvidgas. Genom att öppna ytterligare utvägar för skoldistriktet att anpassa skolväsendet efter de skilda orternas behov synes man kunna icke obetydligt underlätta fullgörandet av skolplikten, ehuru dess omfattning bibehålles i huvudsak oförändrad.

Undantags-
vis två års-
kurser under
ett läsår.

Sakkunniga hava tidigare i detta betänkande med stöd av anförda skäl framhållit, att fortsättningsskolkursen icke lämpligen kan sammanföras till ett läsår, där folkskolan är sexårig. I vissa fall bör detta likväl icke innebära hinder för lärjunge att under samma läsår genomgå fortsättningsskolans bägge årskurser. Ett sådant fall kan inträffa exempelvis, om antalet lärjungar i en skola är jämförelsevis ringa och flickorna i första och andra årskursen undervisas tillsammans i skolköksarbete och tillsammans även med gossarna i skolans teoretiska ämnen. Om i sådan skola den teoretiska kursen för gossar och flickor pågår sex veckor i januari och februari månader och skolkökskursen för flickorna sex veckor vartannat år på tid, som för varje gång bestämmes med hänsyn till möjligheten att erhålla lärarinna, så kan följande fall inträffa. En skolkökskurs anordnas ett år i augusti och september månader. I denna kurs deltaga de flickor, som under föregående kalenderår avgått från folkskolan, men även de, som i juni månad samma år, som kursen hålles, lämnat folkskolan. Dessa senare flickor äro enligt nu gällande bestämmelser icke berättigade deltaga i den under närmast följande januari—februari månader förlagda kursen i de teoretiska ämnena, när bägge årskurserna då skulle infalla under samma läsår. Flickorna skola följaktligen avvakta den vid samma tid ett år senare anordnade kursen. Liknande förhållanden kunna inträffa på flera olika sätt och även beträffande gossar i yrkesbestämda fortsättningsskolor med verkstadsarbete eller annat praktiskt arbete i fristående kurser, dock endast under förutsättning att antalet lärjungar är så ringa, att bägge årskurserna undervisas tillsammans i den av praktiskt arbete bestående kursen.

Sakkunniga finna, att sådan ändring av bestämmelserna bör ske, att lärjungarna alltid kunna deltaga i den kurs, som förekommer närmast efter det de genomgått den första kursen. Vid utfärdandet av föreskrifterna här-om bör dock tillses, att dessa erhålla en sådan lydelse, att tillfälle icke i något fall beredes lärjungarna att genomgå bägge årskurserna redan det kalenderår, under vilket de lämnat folkskolans sjätte klass. Det ligger också i sakens natur, att hänsyn icke bör tagas till praktisk kurs, som har så ringa omfattning, att den icke motsvarar sitt ändamål. Lämpligen torde böra bestämmas, att den här ifrågavarande praktiska kursen skall omfatta minst 120 timmar.

Folk- och fort-
sättnings-
skola under
samma läsår.

I en del trakter synas arbetsförhållandena vara sådana, att man jämförelsevis lätt kan i maj och juni månader undvara de fortsättningsskolpliktiga minderårigas arbetshjälp. Delvis på grund härav har det framstått såsom ett önskemål, att fortsättningsskolan måtte få förläggas till maj och juni. Därvid förutsattes emellertid, att vårterminen i folkskolan eller åtminstone i dess högsta klass (avgångsklassen) avslutas, innan fortsättningsskolan tager sin början, och att de lärjungar, som vid terminens slut avgå från folkskolan, få inträda i fortsättningsskolan utan hinder av att de komma att helt eller delvis genomgå en årskurs i fortsättningsskolan redan det läsår, under vilket de avgått från folkskolan. Med denna anordning komma de minderåriga att fullgöra sin skolplikt vid tidigare ålder än eljest, och detta torde vara en av orsakerna till organisationens godtagande i en del skoldistrikt. En annan omständighet, som måste tillmätas betydelse, är, att skoltiden blir mera sammanhängande för lärjungarna, än då fortsättningsskolan förlägges senare. Vid tvåårig fortsättningsskola måste visserligen avbrottet mellan första och andra årskurserna bibehållas, men däremot bortfaller uppe-

hållet mellan folkskolan och fortsättningsskolans första årskurs. Där folkskolan omfattar sju årsklasser och fortsättningsskolan blott en årskurs, få lärjungarna med denna anordning fullgöra hela skolplikten i en följd, och det av mången klandrade uppehållet mellan folk- och fortsättningsskolan försvinner.

Med den här ifrågavarande organisationen kunna dock följa vissa olägenheter, som icke få förbises. Att barnen tidigare avsluta sin skolgång inverkar i någon mån menligt på kunskapsresultatet. Det kan ock befaras, att den sammanlagda undervisningstiden under vårterminen blir för lång och ansträngande för de lärjungar, som övergå från folkskolan till fortsättningsskolan. För folkskolans övriga klasser kan undervisningen komma att i alltför hög grad fortgå under den mörkaste och kallaste delen av året, medan barnen erhålla ledighet under de för skolgång mera lämpliga månaderna maj och juni. Sakkunniga anse dock, att verkan av lärjungarnas tidigare inträde i fortsättningsskolan och avgång därifrån icke kan tillmätas så stor betydelse, att organisationen därför bör förhindras. De andra påpekade olägenheterna synas kunna till stor del undvikas, nämligen genom att höstterminen göres jämförelsevis lång för skolans högsta klass, och genom att de årsklasser, som icke undervisas tillsammans med avgångsklassen, erhålla helt andra lästider än denna. I skoldistrikt, där folkskolans årliga lästid är utsträckt utöver den stadgade minimitiden, uppstå större svårigheter att förlägga fortsättningsskolkursen i direkt anslutning till folkskolan. Ehuru en avkortning av folkskolans lärotid icke är att rekommendera, vilja sakkunniga likväl framhålla, att hinder icke torde föreligga för sådant skoldistrikt att begränsa högsta klassens årliga undervisningstid till 34 $\frac{1}{2}$ veckor, om detta befinnes nödvändigt för införandet av en eljest lämplig organisation av fortsättningsskolan.

Sakkunniga inse väl, att den här ifrågavarande organisationen av skolväsendet icke lämpligen kan eller bör införas allestädes. Men där den vinner tillämpning i skoldistrikt med sjuårig folkskola, kommer fortsättningsskolan att så nära ansluta sig till folkskolan, att organisationen i sin helhet ter sig som ett förlängt folkskoleår, under vilket de sista sex veckorna kunna ägnas huvudsakligen åt praktiskt arbete. Därmed synes man hava vunnit det väsentligaste av vad man velat ernå genom förslaget att inarbeta hela fortsättningsskolkursen i lärokursen för folkskolans sjunde årsklass. Men därtill kommer, att organisationen kan genomföras, oavsett om folkskolan är anordnad enligt A- eller B form, och att särskild fortsättningsskola bibehålles i samtliga skoldistrikt. Den lättnad, som det tidigare fullgörandet av skolplikten innebär, kan också i samma utsträckning komma lärjungarna till del, vare sig folkskolan är sex- eller sjuårig. Emellertid kan för närvarande skolväsendet organiseras på nu angivet sätt endast efter särskilt medgivande av Kungl. Maj:t. Detta stadgande angående fortsättningsskolans arbetstider bör enligt sakkunnigas mening upphöra. Skoldistriktet böra sålunda erhålla möjlighet att utan särskilt medgivande av Kungl. Maj:t, sedan erforderliga bestämmelser i vanlig ordning införts i det för distriktet gällande reglementet, förlägga fortsättningsskolan till sådan tid, att lärjungarna kunna helt eller delvis genomgå en årskurs det läsår, under vilket de avgått från folkskolan. Är fortsättningsskolan tvåårig, må i detta fall såsom hittills andra årskursen icke begynda tidigare än ett år efter första årskursens början.

Samman-
fattning.

De sakkunniga hava sammanfattat sina uttalanden och sina förslag i fråga om fortsättningsskolkursens förläggning under läsåret på följande sätt:

De sakkunniga hava sökt utvägar att på annat sätt vinna det väsentligaste av vad man velat ernå genom förslaget att inarbeta hela fortsättningsskolkursen i lärokursen för folkskolans sjunde årsklass. I sådant syfte hava sakkunniga särskilt undersökt möjligheten att påbörja undervisningen i fortsättningsskolan omedelbart efter det lärjungarna avgått från folkskolan. Med en dylik anordning bortfaller det av mången klandrade uppehållet mellan folkskolan och den första årskursen i fortsättningsskolan, och, där fortsättningsskolan omfattar allenast en årskurs, få lärjungarna fullgöra hela skolplikten i en följd. Omorganisation av skolväsendet i denna riktning bör i den mån skoldistriktet så finna lämpligt kunna genomföras utan särskilt medgivande av Kungl. Maj:t. Sakkunniga hemställa därför, att härom gällande bestämmelser måtte erhålla följande ändrade lydelse:

Efter beslut av skoldistriktet må högst en årskurs av fortsättningsskolan kunna förläggas till det läsår, under vilket lärjungarna avgått från folkskolan, varvid dock, där fortsättningsskolan är tvåårig, andra årskursen icke må begynna tidigare än ett år efter första årskursens början.

Ett sammanförande av den fortsatta undervisningen till *en* årskurs, även där folkskolan är sexårig, kan icke genomföras utan avsevärd minskning av undervisningstiden. Förändringen skulle trots den avkortade undervisningstiden medföra betydligt ökade kostnader för skolväsendet och även i andra avseenden medföra sådana konsekvenser, att sakkunniga icke kunna tillstyrka en dylik omläggning av fortsättningsskolan. Med yrkesbestämd tvåårig fortsättningsskola följer emellertid för närvarande i vissa fall den svårigheten, att lärjunges genomgående av skolans andra årskurs blir fördröjt oskäligt länge. För undanröjande av denna olägenhet föreslå de sakkunniga följande bestämmelse:

Är antalet lärjungar i yrkesbestämd fortsättningsskola med minst 120 timmars praktiskt arbete i skolkök, verkstad, jordbruk eller dylikt så ringa, att bägge årskursernas lärjungar lämpligen böra i detta praktiska arbete undervisas tillsammans, må sådan undervisning kunna förläggas till härför lämplig tid utan hinder av att vissa lärjungar därvid komma att genomgå fortsättningsskolans bägge årskurser under ett och samma läsår, dock att lärjunge må genomgå endast en årskurs det kalenderår, under vilket han avgått från folkskolan.

Skolöver-
styrelsen.

Skolöverstyrelsen har i förevarande frågor anfört följande:

Av de sakkunniga föreslagna bestämmelser rörande fortsättningsskolkursens förläggning under läsåret hava myndigheterna i allmänhet tillstyrkt eller lämnat utan erinran. *Länsstyrelsen i Vänersborg* har dock framhållit, att fortsättningsskolans påbörjande omedelbart efter avslutandet av vårterminen i folkskolan kan leda till överanstängning av lärjungarna, och *styrelsen för Sveriges folkskolläraryrkeförbund* anser, att anordningen icke är lämplig i städerna.

Skolöverstyrelsen tillstyrker de sakkunnigas förslag angående medgivande att i visst fall anordna två årskurser under ett läsår samt yttrar:

Beträffande förslaget att medgiva skoldistrikt frihet att förlägga en årskurs av fortsättningsskolan till det läsår, under vilket lärjungarna avgått från folkskolan, vill *överstyrelsen* framhålla, att det torde vara allmänt erkänt, att lärjungarna i fortsättningsskolan äro något för unga för att kunna fullt tillgodogöra sig den för skolan avsedda lärokursen. Då den föreslagna anordningen skulle medföra, att lärjungarna komme att genomgå fortsättningsskolan vid ännu tidigare ålder än hittills, kan den knappast vara ägnad att höja undervisningsresultatet. Även den omständigheten, att lärjungarna skulle komma att inträda i fortsättningsskolan omedelbart efter avgångsexamen i folkskolan kan väntas medföra om icke direkt överansträngning så dock ett svagare skolarbete. Emellertid har den här ifrågavarande lästiden, som efter nådigt medgivande för närvarande tillämpas i närmare 50 skoldistrikt — därav ungefär hälften inom Upplands inspektionsområde — föreslagits mindre med hänsyn till undervisningen än till de med fortsättningsskolans anordnande förenade organisatoriska svårigheterna. Onekligen minskas också en del olägenheter, som åtfölja fortsättningsskolan, om en årskurs förlägges till tiden omedelbart efter det lärjungarna avgått från folkskolan. De sakkunniga synas också hava till väsentlig del grundat sitt förslag angående bibehållande av fortsättningsskola, även där folkskolan är heltidsläsande sjuårig, därpå, att en årskurs av fortsättningsskolan bör, om skoldistriktet så önskar, efter i vederbörlig ordning godkänd ändring av reglementet kunna utan särskilt medgivande av Kungl. Maj:t förläggas till det läsår, under vilket lärjungarna avgå från folkskolan. *Överstyrelsen* vill under sådana förhållanden icke motsätta sig förslaget utan tillstyrker detsamma.

Emellertid påpekar *överstyrelsen*, att inom skoldistrikt, där fortsättningsskolan förlägges till maj och juni månader, blir det i regel nödvändigt att åtminstone för en del folkskolavdelningar avkorta den nuvarande vårterminen och i motsvarande grad utöka höstterminen. Fortsättningsskolans arbetstider påkalla jämväl av andra anledningar icke sällan överflyttning av en eller annan läsvecka i folkskolan från vårterminen till höstterminen eller tvärtom. Även om dessa nödvändiga förändringar av folkskolans lästider företagas på sådant sätt, att undervisningstiden för lärjungarna varje läsår omfattar varken mera eller mindre än föreskrivna $34\frac{1}{2}$ veckor, medför förändringen alltid enligt nu gällande bestämmelser ökade utgifter för skoldistriktet antingen på grund av minskade statsbidrag eller ock i form av ersättning för övertidsläsning till lärarna. Sedan numera läsåret i folkskolan allestädes börjar med höstterminen och slutar med vårterminen, skulle de nu påpekade hindren för en smidigare fördelning på terminerna av folkskolans lästider och även en del andra olägenheter bortfalla, om bestämmelserna angående avlöning åt folk- och småskollärare samt statsbidrag till sådan avlöning ändrades därhän, att de komme att avse tiden från och med den 1 juli till och med den nästkommande 30 juni, således det i folkskolestadgan § 66 angivna redovisningsåret. Då denna fråga kan komma att beröra flertalet kommunala läroanstalter, har *överstyrelsen* icke ansett sig kunna i detta sammanhang närmare ingå på spörsmålet, men en ingående utredning av detsamma synes *överstyrelsen* önskvärd.

I några av de inkomna yttrandena har ifrågasatts upphävande av den nu gällande bestämmelsen, att där fortsättningsskolans första årskurs för-

lägges till det läsår, under vilket lärjungarna avgått från folkskolan, den andra årskursen icke må begynna tidigare än ett år efter första årskursens början. Även har föreslagits, att undantag från bestämmelsen skulle medgivas beträffande fortsättningsskola, vid vilken särskild lärare är anställd. Överstyrelsen vill med anledning härav påpeka, att om detta bifölles, de här ifrågavarande fortsättningsskolorna skulle kunna anordnas så, att lärjungarna hade genomgått bägge årskurserna redan under det kalenderår de fylla 13 år. En sådan organisation kan överstyrelsen icke tillstyrka ens för de fall, då undervisningen i fortsättningsskolan handhaves av härför särskilt anställd lärare. Anordningen skulle, såsom de sakkunniga påpekat, dessutom kunna leda till att utgifterna för fortsättningsskolan onödigt stegrades, i det att lärjungarna i de båda årskurserna icke komme att undervisas tillsammans, där detta eljest skulle kunnat ske.

Departementschefen.

Alltsedan den obligatoriska fortsättningsskolan infördes, hava skoldistriktet åtnjutit stor frihet att förlägga undervisningen till för orten lämpliga tider av året. Begränsningen av denna frihet har egentligen bestått endast däri, att två årskurser icke fått förläggas till samma läsår och att lärjungarna kunnat intagas i fortsättningsskolan tidigast under läsåret efter det, under vilket de avgått från folkskolan. I sistnämnda avseende har genom riksdagens beslut år 1928 inträtt den förändringen att en del av fortsättningsskolkursen kan efter medgivande av Kungl. Maj:t förläggas till det läsår, under vilket lärjungarna avgått från folkskolan, varvid dock den andra årskursen i tvåårig fortsättningsskola icke må begynna tidigare än ett år efter den första årskursens början.

De sakkunniga föreslå nu sådan ändring av hithörande stadganden, att lärjungarna undantagsvis må kunna genomgå fortsättningsskolans bägge årskurser under ett läsår, nämligen i det fall, att antalet lärjungar i yrkesbestämd fortsättningsskola med praktiskt arbete i skolkök, verkstadsarbete eller dylikt är så ringa, att bägge årskursernas lärjungar lämpligen böra i detta praktiska arbete undervisas tillsammans. Förslaget innebär en ändamålsenlig jämkning av nu gällande bestämmelser, som enligt vad de sakkunniga påvisat kunna för vissa lärjungar medföra en olämpligt lång väntetid, innan de bliva i tillfälle att fullgöra skolplikten. Då förslaget kan anses hava vissa förtjänster även från ekonomisk synpunkt, tillstyrker jag dess genomförande, likväl med den begränsningen, att lärjunge icke må tillåtas påbörja fortsättningsskolans andra årskurs redan det kalenderår, under vilket han avgått från folkskolan.

Medgivande att förlägga en del av fortsättningsskolan till det läsår, under vilket lärjungarna avgått från folkskolan har hittills sökts och erhållits av omkring 50 skoldistrikt. Från undervisningssynpunkt kan det knappast vara till fördel, att lärjungarna beredas tillfälle att genomgå fortsättningsskolan vid ännu tidigare ålder, än vad hittills i regel kunnat ske. Däremot kan det ej förnekas, att de olägenheter, som åtfölja fortsättningsskolan, avsevärt minskas, om en årskurs förlägges till tiden omedelbart

efter det lärjungarna avgått från folkskolan. Sålunda kan det ofta påtalade uppehållet mellan folkskolan och fortsättningsskolans första årskurs helt försvinna. Där folkskolan omfattar sju årsklasser och fortsättningsskolan blott en årskurs, skulle enligt de sakkunnigas förslag lärjungarna bliva i tillfälle att i ett sammanhang fullgöra hela skolplikten. Därmed vore det huvudsakligaste vunnet av vad man velat uppnå med förslaget att i folkskolans sjunde årsklass inlägga lärokursen för fortsättningsskolans bägge årskurser. En icke oväsentlig förtjänst hos det nu föreliggande förslaget är, dels att enligt detsamma särskild fortsättningsskola skulle komma att alltfjämt finnas i samtliga skoldistrikt, vilket är av betydelse för skolpliktens fullgörande, dels ock att de lättnader beträffande skolplikten, som skulle uppstå, kunna komma de minderåriga till godo icke blott i städer och andra samhällen med A-skolor utan även på landsbygden, där folkskolorna äro anordnade enligt B- eller C-form.

Jag tillstyrker därför de sakkunnigas här berörda förslag, vilket innebär, att bestämmelser om fortsättningsskolkursens påbörjande redan i maj eller juni månader det år, under vilket lärjungarna avgått från folkskolan, må utan Kungl. Maj:ts särskilda medgivande kunna i vanlig ordning intagas i distriktets reglemente för fortsättningsskolan. I likhet med de sakkunniga och skolöverstyrelsen finner jag det ur såväl ekonomisk som pedagogisk synpunkt nödvändigt, att den nu gällande föreskriften angående förläggningen av den andra årskursen bibehålles oförändrad.

Skolöverstyrelsen har i detta sammanhang framhållit, att fortsättningsskolans arbetstider icke sällan påkalla överflyttning av en eller annan läsvecka i folkskolan från vårterminen till höstterminen eller tvärtom. Detta synes enligt nu gällande bestämmelser icke kunna ske utan ökade utgifter för skoldistriktet. Enligt överstyrelsens mening skulle denna och en del andra olägenheter bortfalla, om avlöning till folk- och småskollärarinnor samt statsbidrag därtill avsåge budgetår i stället för kalenderår, såsom nu är fallet. Frågan synes mig otvivelaktigt vara förtjänt av ytterligare uppmärksamhet.

V. Befrielse från fortsättningsskolplikt.

De sakkunniga.

I fråga om befrielse från fortsättningsskolplikt lämna de sakkunniga först följande redogörelse:

Nuvarande bestämmelser.

Minderårig, som genomgått folkskola eller på annat sätt förvärvat motsvarande kunskaper och som icke åtnjuter annan undervisning, är pliktig deltaga i fortsättningsskolans undervisning under den tid, som skoldistriktet i vederbörlig ordning bestämt. Skolplikten upphör dock i varje fall, då den skolpliktige fyllt aderton år. Den skolpliktige är skyldig att inträda i fortsättningsskolan vid början av läsåret närmast efter det, under vilket han avgått från folkskolan, men fortsättningsskolstyrelsen kan under vissa förutsättningar bevilja uppskov med skolgången, dock icke för längre tid än till det kalenderår, under vilket den skolpliktige fyller femton år. Då sjukdom, lyte eller liknande omständigheter därtill giva anledning, kan skolstyrelsen efter prövning i varje särskilt fall befria skolpliktig från skyldigheten att besöka fortsättningsskola.

Ökade möjligheter till befrielse från skolplikt.

Frågan om enskilda lärjungars befrielse från fortsättningsskolplikt har vid flera tillfällen motionsledes förelagts riksdagen; senast år 1929 genom motionen II:193. Med hänsyn till befarade ej önskvärda konsekvenser av bifall till motionerna har riksdagen hittills avslagit samtliga förslag till ändringar av de nu gällande bestämmelserna. Sakkunniga hava emellertid under sitt utredningsarbete kommit till den bestämda uppfattningen, att en försiktig uppmjukning av stadgandena rörande befrielse från fortsättningsskolplikt är önskvärd. Under stark känsla av att man måste på detta område framgå med stor varsamhet hava sakkunniga därför upptagit frågan till övervägande i avsikt att söka finna en sådan lösning, att befrielse från skolplikten må kunna medgivas i särskilt ömmande fall, utan att man behöver riskera, att desorganisation och godtycke skola uppstå.

Ärendenas handläggning.

En utväg, som i detta sammanhang varit starkt ifrågasatt, vore, att skolöverstyrelsen erhöile befogenhet att efter prövning, då tillräcklig anledning därtill föreligger, befria minderårig från skyldigheten att besöka fortsättningsskolan. Som skäl härför har bland annat anförts, att ärendena därigenom skulle få en i möjligaste mån enhetlig behandling, vilket måste tillmätas stor betydelse. Med den starka centraliseringen av ärendenas handläggning följer emellertid, att ansökningarna måste åtföljas av jämförelsevis fullständiga uppgifter med utförliga redogörelser och intyg rörande de minderårigas förhållanden. Skolöverstyrelsen måste också angående varje särskilt fall inhämta yttranden från vederbörande folkskolinspektör och fortsättningsskolstyrelse, eventuellt även från domkapitlet. Härav framgår, att handläggningen av ärendena blir alltför omständlig och tidsödande, om avgörandet förlägges till skolöverstyrelsen.

De ovan framhållna olägenheterna skulle i någon mån minskas, om avgörandet i en eller annan form förlades till vederbörande folkskolinspektör, men den auktoritativa enhetliga behandlingen av ärendena skulle också försvagas. Då en del inspektionsområden omfatta omkring ett hundratal skol-

distrikt, kan det även förutses, att mängden av ansökningar om befrielse från skolplikt skulle kunna i vissa fall alldeles förrycka inspektörens egentliga arbete. Folkskolinspektörerna hava icke heller den direkta personliga bekantskap med de minderåriga och deras målsmän, som är nödvändig för bedömande, huruvida framställning angående befrielse från skolplikt bör bifallas. I en mängd fall skulle därför folkskolinspektörerna kunna endast genom besök på ort och ställe förskaffa sig nödiga upplysningar för ett på verklig sakkunskap grundat yttrande eller beslut. Emellertid torde inspektörerna endast undantagsvis hava tillfälle att utan åsidosättande av viktigare göromål verkställa sådana grundligare undersökningar och företaga de därför erforderliga resorna. Även folkskolinspektörernas handläggning av dessa ärenden skulle därför i regel komma att ske med ledning av inhämtade skriftliga upplysningar, vilket knappast kan anses tillfredsställande.

Den intima kännedom om lärjungarnas och målsmännens förhållanden, som erfordras för att kunna med urskillning handhava det grannliga uppdraget att pröva behovet av befrielse från skolgång, förefinnes onekligen bäst inom den lokala skolstyrelsen. Denna kan också med minsta möjliga tidsutdräkt handlägga ärendena, vilket ofta är av stor betydelse, då det gäller framställningar angående minderårigas skolplikt.

Enligt sakkunnigas mening kan det således icke lämpligen uppdragas åt vare sig skolöverstyrelsen eller folkskolinspektörerna att pröva och avgöra ärenden rörande enskilda lärjungars befrielse från dem eljest åliggande fortsättningsskolplikt, utan böra de lokala skolmyndigheterna utöva denna befogenhet. Det statliga inflytandet på dessa viktiga angelägenheter bör dock icke helt elimineras utan få göra sig gällande genom att folkskolinspektörerna sättas i tillfälle att följa behandlingen av ärendena och övervaka, att försiktighet och enhetlighet därvid iakttagas. Det ligger också i sakens natur, att det icke kan överlämnas till de omkring 2,500 fortsättningsskolstyrelserna att efter gottfinnande besluta rörande de minderårigas skolplikt. En ofrånkomlig förutsättning för dessa ärendens hänskjutande till de lokala skolstyrelserna är, att det i allmän författning tydligt anges en gräns, utöver vilken skolstyrelserna icke äga gå, då de medgiva minderåriga befrielse från skyldigheten att besöka fortsättningsskolan. Och denna gräns måste uppdragas så, att den allmänna fortsättningsskolplikten icke kan lokalt göras illusorisk, genom att skolstyrelse missbrukar sin befogenhet. Det torde vara både tillförlitligast och enklast, att det i detta fall, liksom det skett beträffande avgång från folkskolan enligt § 48 folkskolestadgan, bestämmes en viss uppnådd minimiålder som villkor, för att ansökan om befrielse från skolplikt av andra orsaker, än de i fortsättningsskolstadgan hittills angivna, skall kunna upptagas till prövning.

En lärjunge, som vid sju års ålder inträder i folkskolan och därefter utan kvarsittning eller avbrott genomgår skolan, övergår från sexårig folkskola till fortsättningsskolan det kalenderår, under vilket han fyller 13 år, och lämnar fortsättningsskolan senast två år därefter. Vid samma tid hava de lärjungar, som genomgå sjuårig folkskola och ettårig fortsättningsskola, fullgjort sin skolplikt. Där fortsättningsskolan, som ofta är fallet, förlagts till årets sex första veckor, har endast ett fåtal av de här ifrågakarande lärjungarna fyllt femton år, då de avgå från skolan, och även om undervisningen fortgår under större delen av vårterminen, torde flertalet av lärjungarna icke hava före avgången från skolan uppnått nyssnämnda ålder. Under

Skolplikts-
åldern i
normala fall.

normala förhållanden hava de minderåriga således, vare sig folkskolan omfattar sex eller sju år med i förra fallet tvåårig och i det senare ettårig fortsättningsskola, fullgjort hela sin skolplikt senast under förra hälften av det kalenderår, under vilket de fylla femton år.

Överåriga.

För en del lärjungar kvarstår emellertid på grund av sent inträde i folkskolan, sjukdom, kvarsittning eller andra orsaker skolplikten, ännu då de fyllit sexton eller sjutton år. För dessa i viss mening överåriga kan fullgörandet av fortsättningsskolplikten stundom bliva alltför betungande. Sex veckors skolkurs innebär dock, även om den fullgöres vid jämförelsevis hög ålder, icke för samtliga lärjungar en sådan börda, att befrielse bör medgivas under alla förhållanden. Den försenade avgången från fortsättningsskolan kan också bero därpå, att lärjungarna begärt och erhållit uppskov med skolgången eller kanske rent av utan tillstånd uteblivit från skolan. Självfallet böra lärjungarna icke vinna befrielse från skyldigheten att fullgöra på sådant sätt försummad skolgång. Det kan således icke ifrågasättas, att alla, som icke redan vid femton års ålder fullgjort sin fortsättningsskolplikt, skola befrias därifrån. Åldersgränsen aderton år bör alltjämt bibehållas.

Villkor för befrielse från skolplikt.

När det gäller avgång från folkskolan, utan att den fullständiga kursen inhämtats, har minimiåldern bestämts så, att skolgången kan avslutas tidigast ett år senare än vid normal ålder för avgång efter fullständigt genomgången kurs. Starka skäl kunna anföras för motsvarande bestämmelser även beträffande fortsättningsskolan, men sakkunniga anse sig likväl böra föreslå, att befrielse från fortsättningsskolplikt må kunna medgivas ett år tidigare, än det enligt sådana föreskrifter skulle bliva fallet. Då giltiga skäl föreligga, bör således skolstyrelse kunna medgiva lärjunge, som utan eget förvållande blivit urståndsatt att före utgången av det kalenderår, under vilket han fyller femton år, fullgöra hela sin fortsättningsskolplikt, befrielse från skolgång under en årskurs. Detta innebär bland annat, att för lärjunge, som av någon anledning avgått från folkskolan ett år senare än det tidigast tillåtna, befrielse från fortsättningsskola kan ifrågakomma redan efter ett års fortsättningsskolkurs. Giltig anledning till befrielse från ytterligare skolgång bör under nu nämnda villkor enligt sakkunnigas mening kunna anses vara för handen, om den minderåriges arbete är av avgörande betydelse för hemmets ekonomi eller om han erhållit stadigvarande arbete och särskilt ömmande omständigheter föreligga.

Bland de lärjungar, som avgå från folkskolan enligt bestämmelserna i § 48 folkskolestadgan, således utan att hava inhämtat den fullständiga lärokursen, kan man särskilja två grupper, nämligen dels lärjungar, som äro betydligt äldre än kamraterna i klassen och slutligen få avgå enligt § 48, ehuru de skulle kunna genomgå den för avgång enligt § 47 bestämda kursen, om de kvarstannade ytterligare en tid i skolan, dels ock lärjungar, som sakna tillräcklig fattningsgåva för att kunna inhämta den fullständiga kursen. Redan härav framgår det, att en del av de från folkskolan enligt § 48 avgångna lärjungarna kan förväntas hava god nytta av att deltaga i lämpligt anordnad fortsatt undervisning, från vilken de därför icke böra vinna befrielse i annan ordning än andra fortsättningsskolpliktiga minderåriga. Men det finnes också från folkskolan utan fullständigt betyg avgångna lärjungar, vilka på grund av bristande fattningsgåva sakna förmåga att tillgodogöra sig teoretisk fortsatt undervisning. Lärare, skolråd och även folk-

skolinspektörerna hava ganska samstämmigt ansett, att sådana minderåriga böra kunna oavsett åldern helt befrias från åtminstone den teoretiska delen av fortsättningsskolkursen. Är emellertid skolköksundervisning eller kvinnlig slöjd anordnad för flickor och snickeri eller annat praktiskt arbete för gossar, kan det mycket väl hända, att även de här ifrågavarande lärjungarna lämpligen kunna deltaga i denna undervisning. Då detaljerade föreskrifter härom knappast kunna utfärdas, synes det vara lämpligast, att det överlåtes på skolstyrelsen att besluta, i vilken utsträckning minderårig, som avgått från folkskolan jämlikt bestämmelserna i § 48 mom. 2 folkskolestadgan och som uppenbarligen saknar förmåga att tillgodogöra sig den fortsatta undervisningen, bör därifrån befrias.

Ärenden angående minderårigas befrielse från skolplikt komma säkerligen att räknas bland de mest ömtåliga, som skolstyrelserna få att handlägga. Det är därför av stor vikt, såväl att besluten grunda sig på ingående kännedom om lärjungarna, som ock att nödig kontroll utövas. Vid handläggningen av sådant ärende bör skolstyrelsen därför så vitt möjligt inhämta yttrande även från den lärare, som senast undervisat den skolpliktige eller till vilkens skolvärdning denne hör. Beslutar styrelsen att bifalla framställning om befrielse från skolplikt, bör utdrag av protokollet härom omedelbart tillställas vederbörande folkskolinspektör, som därigenom beredes möjlighet att tillse, att icke skolstyrelserna i de skilda skoldistrikten opåtalat tillämpa alltför olika principer i fråga om lärjungars befrielse från fortsättningsskolplikt.

Kontroll rörande befrielse från skolplikt.

Under vissa förutsättningar kunna minderåriga erhålla tillstånd att i lärlingsskola fullgöra sin skolplikt. Bestämmelserna härom återfinnas i fortsättningsskolstadgan § 27 mom. 2 och i stadgan för den kommunala yrkesundervisningen § 16 mom. 3. Dessa stadganden synas emellertid giva rum för olika tolkningar och äro knappast fullt samstämmiga. För inträde i lärlingsskola fordras i allmänhet att hava avslutat fortsättningsskolans kurs. Minderårig, som icke genomgått fortsättningsskola men fyllt femton år, kan dock enligt föreskrifterna i yrkesskolstadgan under vissa förutsättningar, oberoende av om han inträtt i fortsättningsskola, intagas i lärlingsskola. Men enligt motsvarande bestämmelse i fortsättningsskolstadgan kan endast skolpliktig, »som icke inträtt i fortsättningsskola», fullgöra sin fortsättningskolplikt i lärlingsskola. Då det knappast kan förekomma, att minderårig intages i lärlingsskola, innan han inträtt i fortsättningsskola, om därmed avses, att han inskrivits i fortsättningsskolans första årskurs, medför bestämmelsen i fortsättningsskolstadgan, att fortsättningsskolplikten i verkligheten kvarstår för de minderåriga, som jämlikt § 16 mom. 3 yrkesskolstadgan intagits i lärlingsskola, innan de fullständigt genomgått fortsättningsskolan. Detta torde dock icke hava varit meningen, och i alla händelser hålla sakkunniga före, att varje minderårig, som undervisas i lärlingsskolan, bör befrias från skyldighet att besöka fortsättningsskolan. Emellertid har det framhållits för de sakkunniga, att det stundom inträffar, att minderårig, som innan han avslutat fortsättningsskolans kurs intagits i lärlingsskola, nästan omedelbart eller efter mycket kort tid lämnar lärlingsskolan. Den minderåriga kan då icke anses hava i lärlingsskolan fullgjort sin fortsättningsskolplikt utan bör återgå till fortsättningsskolan. I varje fall bör fortsättningskolstyrelsen sättas i tillfälle att därom besluta. Det bör därför åligga

Fortsättningskolplikstens fullgörande i lärlingsskola.

lärlingsskolans styrelse, att då sådan minderårig avgår från lärlingsskolan eller upphör att regelbundet deltaga i undervisningen, därom underrätta fortsättningsskolstyrelsen. Dylikt meddelande bör innehålla uppgift även angående arten och omfattningen av den undervisning i lärlingsskolan, vari lärjungen deltagit.

Fortsätt-
ningsskol-
plikstens full-
görande vid
andra läro-
anstalter.

Befriade från skyldighet att besöka fortsättningsskola äro skolpliktiga, som åtnjuta undervisning i någon av de i § 27 mom. 1 fortsättningsskolstadgan angivna läroanstalterna. De anses nämligen därigenom fullgöra sin fortsättningsskolplikt. Vederbörande skolstyrelse äger ock efter prövning i varje särskilt fall meddela skolpliktig, som åtnjuter annan med fortsättningskola jämförlig undervisning, befrielse från deltagande i undervisning i fortsättningsskola.

Lantbruks-
klubbarna
och fort-
sättnings-
skolan.

I de nu refererade hittills gällande bestämmelserna torde någon mera betydelsefull förändring icke vara påkallad.

Sakkunniga hava emellertid funnit sig böra i detta sammanhang till övervägande upptaga en av Kristianstads läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott till statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet ingiven framställning, vilken överlämnats till sakkunniga.

Framställningen härrör egentligen från hushållningssällskapets egnahems-nämnd, som anholder, att det måtte tagas under övervägande, huruvida icke den verksamhet, som bland landsbygdens ungdom bedrives av de s. k. lantbruksklubbarna, skulle kunna inrangeras som ett led i den jordbruksbetonade fortsättningsskolans verksamhet. Innan denna fråga mera ingående dryftas, lämnas här en kortfattad redogörelse för lantbruksklubbarnas verksamhet.

Lantbruksklubbar av det slag, varom det här är fråga, uppkommo för något mera än 20 år sedan i Amerika, där man vid den tiden särskilt ville stimulera intresset för majsodling. Klubbverksamheten blev oerhört populär och för närvarande räkna de amerikanska lantbruksklubbarna för gossar och flickor omkring 850,000 medlemmar.

När Rockefellerinstitutet efter världskriget började sin verksamhet i Europa, upptogos även lantbruksklubbarna på institutets program. Direktör Frantz P. Lund sändes över från Amerika och började sin verksamhet i Frankrike, Danmark och Sverige samt senare i Finland. Särskilt i sistnämnda land har verksamheten omfattats med mycket stort intresse. Efter framställning från Jordbrukarungdomens förbund inbjöds direktör Lund till Sverige av jordbruksdepartementet år 1925. De första lantbruksklubbarna för ungdom i vårt land bildades i Skaraborgs län. Verksamheten har sedan ökat och bedrives nu i 15 län. Starkast har rörelsen utvecklats i Kristianstads län, där omkring 1,300 barn år 1930 deltog i klubbarbetet. För hela riket är antalet klubbmedlemmar nära 5,000. Klubbarna stå öppna för både gossar och flickor. Minimiålder för deltagande i klubbarbetet är 10 år.

Verksamheten bedrives på följande sätt: Varje medlem av klubben arrenderar ett jordstycke, 100 till 150 m.² för trädgårdsskötsel och upp till 1,000 m.² för åkerbruk. Anställda konsulenter giva de unga råd, men dessa få själva välja odlingsväxter. Varje medlem får en bok med anvisningar, men däri skall även göras anteckningar angående arbetet. Rörelsen skall bedrivas fullt affärsmässigt, och alla utgifter och inkomster bokföras. Antalet

arbetstimmar antecknas, och arbetet värderas. Skörden försäljes, och vinsten blir barnens. Även husdjursskötsel förekommer. Huvudsakligen är det grisar och fjäderfä, som anskaffas. På sommaren anordnas utfärder, och på höstarna anordnas stundom skördeutställningar, vilka visat sig vara mycket intresseväckande.

I anslutning till klubbarnas verksamhet hålla kvinnliga konsulenter kursdagar i hemmen för kvinnliga deltagare, varvid matlagning, bakning, syltning, saftning m. m. förekomma.

Verksamheten ledes av konsulenterna. Flera sådana konsulenter behövas, och underkonsulenter eller lokala ledare i de olika distrikten erfordras. Folkskolans lärare hava visat stort intresse och nedlagt mycket frivilligt arbete på rörelsen.

Intill den 1 juli 1930 betalade Rockefellerstiftelsen alla med klubbarbetets ledning förenade utgifter. Från nämnda tid, då stiftelsen trädde tillbaka från ledningen av arbetet, har Jordbrukarungdomens förbund av regeringen förordnats att leda detsamma. Stiftelsen lämnade dock för år 1930 ett anslag på 62,000 kronor och har ställt i utsikt bidrag under ytterligare ett par år, ehuru med för varje år minskat belopp. Riksdagen har för ändamålet år 1930 beviljat 15,000 kronor och 1931 35,000 kronor. Dessa statsanslag skola tillsammans med av Rockefellerstiftelsen anvisade medel samt av hushållningssällskapen beviljade anslag av Jordbrukarungdomens förbund användas för täckande av de anställda konsulenternas avlöning och resekostnader.

Härefter anföra de sakkunniga för egen del:

Det lär icke kunna göras gällande annat, än att lantbruksklubbarnas här ovan omnämnda verksamhet är av största betydelse och värd att kraftigt understödjas av det allmänna. En fruktbärande samverkan mellan fortsättningsskolan och lantbruksklubbarna bör också kunna komma till stånd och bli till stor nytta för den här ifrågavarande ungdomen. Egnahemsnämnden i Kristianstads län ifrågasätter bland annat, att klubbverksamheten skulle inordnas i jordbruksbetonad fortsättningsskola och klubbmedlemmarna vinna befrielse från den andra årskursen i fortsättningsskolan.

Efter ingående undersökningar rörande möjligheten att förverkliga detta förslag hava sakkunniga funnit, att samarbetet mellan de båda organisationerna icke lämpligen kan ske på det nu angivna sättet. Om icke samtliga lärjungar i en sådan fortsättningsskola bedriva klubbverksamhet, nödgas man i alla händelser anordna en fortsättningsskolans andra årskurs. Antalet deltagare i denna kurs blir då stundom så ringa, att man ej utan förhållandevis alltför stora kostnader kan bereda dem sådan undervisning, som eljest skulle kunna bli fallet. Inför man återigen den bestämmelsen, att samtliga lärjungar i en viss yrkesbestämd fortsättningsskola med jordbruk skola vara skyldiga att skaffa sig ett lämpligt jordstykke och tillfredsställande sköta detsamma, komma åtskilliga, som helt sakna intresse och förutsättningar för lantbruksklubbarnas verksamhet, att tvingas deltaga däri. Detta samt svårigheterna för en del lärjungar att anskaffa det erforderliga jordområdet skulle säkerligen bland målsmännen framkalla ett så starkt missnöje, att klubbarnas verksamhet, som är och bör vara fullt frivillig, därigenom komme att försvåras. Erinras bör också, att lantbruksklubbarnas medlemmar bedriva sitt klubbarbete var för sig vid sina hem eller i närheten därav, alltså på spridda ställen. Det komme att bli förenat med stora svårigheter att över ett på detta sätt åt barn anförtrött arbete utöva

sådan kontroll, som måste krävas, om arbetet skall ersätta skolundervisning. Klubbmedlemmarna utföra också sitt arbete i stor utsträckning, innan de lämnat folkskolan, således innan de äro fortsättningsskolpliktiga.

Slutligen kan man icke bortse från de konsekvenser, det skulle medföra, om viss tids deltagande i lantbruksklubbarnas verksamhet berättigade till befrielse från ett års fortsättningsskolplikt. Flickor, som under skicklig husmoders ledning inhämta, vad som hör till ett hems skötsel, torde komma att göra anspråk på att beträffande fortsättningsskolplikten få likställas med dem, som deltagit i lantbruksklubbens arbete. Gossar, vilka under arbete hos hantverkare förvärva sig färdigheter i t. ex. snickeri eller skomakeri, hava därmed erhållit en utbildning, som för dem är lika värdefull som kännedomen om jordbruket för deltagarna i lantbruksklubbarnas arbete. Medgives minderårig på grund av utfört praktiskt arbete befrielse från skolplikt i det ena fallet, torde det bliva nödvändigt att så göra även i det andra, men detta skulle innebära en mycket långt gående upplösning av fortsättningsskolan eller åtminstone av dess andra årskurs. Sakkunniga vilja också framhålla, att, hur värdefull den genom praktiskt arbete vunna utbildningen än är, den dock icke motsvarar eller kan ersätta de kunskaper och färdigheter, som lärjungarna böra vid här ifrågavarande ålder förvärva genom ordnad undervisning i skola. Sakkunniga kunna således icke tillstyrka, att deltagande i lantbruksklubbarnas verksamhet skall medföra befrielse från skyldighet att besöka fortsättningsskolan.

Mellan jordbruksbetonade fortsättningsskolor och lantbruksklubbarna bör emellertid på annat sätt ordnas samverkan till ömsesidig båtnad. Inom skoldistrikt, där lantbruksklubbarnas arbete förekommer, erfordras lokala ledare, som var och en inom ett begränsat område hava att leda och övervaka arbetet. Dessa lokala ledare få en ingående kännedom om klubbverksamheten och kunna förväntas hava god kännedom om jordbruksarbetet över huvud. De torde därför, även om de eljest ej äro lärare, kunna erhålla behörighet att i yrkesbestämd fortsättningsskola i anslutning till jordbruk undervisa i jordbrukskunskap. Finnes på platsen sådan skola, synes det enligt sakkunnigas mening vara ändamålsenligt, att den lokala klubbledaren förordnas till lärare i jordbrukskunskap i fortsättningsskolan. I många fall torde folkskolläraren på orten vara klubbledare, men även där han icke är detta, bör han, om klubbledaren undervisar i jordbrukskunskap, meddela undervisningen i skolans övriga ämnen. En del av undervisningen i jordbrukskunskapen bör i sådan skola kunna förläggas till de tider av året, då arbetet på de till lantbruksklubbarna hörande jordområdena som bäst pågår. Jordbruksläraren (klubbledaren) bör då kunna i sällskap med fortsättningsskolans lärjungar besöka till klubben hörande odlingar och där ingående demonstrera det praktiska jordbruk, som av någon till klubben ansluten lärjunge i fortsättningsskolan eller av andra ungdomar bedrives. Besökes ett flertal olika fält, torde fortsättningsskolans lärjungar på detta sätt erhålla en ganska allsidig och värdefull komplettering av den i skolan meddelade mera teoretiska kunskapen. Och att dessa besök komma att motses med glädje av dem, som deltaga i klubbarbetet, oavsett om de äro fortsättningsskolelärjungar eller icke, därom kan man vara ganska förvissad. Det väntade besöket av skolan kommer också att innebära en eggelse till allt bättre skötsel av föremålet för klubbverksamheten, vare sig detta utgöres av ett jordstykke eller t. ex. en hönsgård. Den tid, som fortsättningsskolans lärjungar använda för att under lärarens ledning studera det praktiska arbetet,

inräknas i skoltiden, och läraren åtnjuter härför arvode i vanlig ordning. Sakkunniga förmena, att på i huvudsak nu angivet sätt ett intimt och värdefullt samarbete mellan fortsättningsskolan och lantbruksklubbarna bör kunna komma till stånd och att detta är, vad som under nuvarande förhållanden kan vinnas.

Sakkunniga förutsätta emellertid, att klubbarbetet alltjämt ledes av fullt kompetenta och lämpliga personer. Till avlönande av dessa manliga och kvinnliga konsulenter, som hava att leda och övervaka klubbarbetet inom ett större område, t. ex. ett helt län, och vilka anställas av hushållningssällskapen eller av Jordbrukarungdomens förbund, erfordras bidrag av statsmedel. Detta ekonomiska understöd, varav klubbverksamheten är i behov, torde dock ej kunna erhållas från anslaget till avlönande av lärare vid fortsättningsskolor utan bör utgå i annan ordning.

De sakkunniga hava sammanfattat sitt uttalande och sitt förslag beträffande befrielse från skolplikt på följande sätt:

Sammanfattning.

Under nuvarande förhållanden kan skolplikt endast på grund av sjukdom, lyte eller liknande omständigheter av skolstyrelsen befrias från skyldigheten att fullgöra fortsättningsskolplikten. Enligt sakkunnigas mening bör det dock finnas möjlighet att undantagsvis medgiva sådan befrielse även av andra orsaker. Sålunda bör lärjunge, som uppenbarligen saknar förmåga att tillgodogöra sig den fortsatta undervisningen, kunna befrias från skyldigheten att deltaga däri. Även för lärjunge, som av andra orsaker utan eget förvållande blivit förhindrad att inom eljest normal tid fullgöra sin skolplikt, bör undantagsvis befrielse från någon del av fortsättningsskolplikten kunna ifrågakomma. Sådan lärjunge måste dock för att kunna vinna befrielse från skolplikt hava uppnått viss minimiålder, vilken icke gärna kan sättas lägre än vid ett års högre ålder än den för avgång från folkskolan utan fullständigt genomgången kurs bestämda minimiåldern. Av praktiska skäl förorda sakkunniga, att de lokala skolstyrelserna tillerkännas befogenhet att pröva och besluta även beträffande dessa frågor. Därmed följer, att i fortsättningsskolstadgan måste så tydligt som möjligt angivas, under vilka förhållanden befrielse från skolplikt må kunna medgivas. Även böra folk-skolinspektörerna sättas i tillfälle att noggrant följa skolstyrelsernas handläggning av här ifrågavarande ärenden och omedelbart ingripa, därest missbruk av rätten att befria från skolplikt skulle förekomma.

Den i berörda avseende verkställda utredningen föranleder sakkunniga att hemställa, att till nu gällande bestämmelser rörande befrielse från fortsättningsskolplikt fogas nedanstående tillägg:

Minderårig, som genomgått sjuårig folkskola eller som genomgått sexårig folkskola och därefter under en årskurs regelbundet deltagit i den fortsatta undervisningen, må, om han erhållit stadigvarande arbetsanställning och särskilt ömmande omständigheter föreligga eller om hans arbete eljest är av avgörande betydelse för hemmets ekonomi, kunna av skolstyrelsen medgivas befrielse från honom åläggande ytterligare skolplikt, dock icke före utgången av den fortsättningsskolkurs, som avslutas det kalenderår, under vilket den minderårige fyller 15 år.

Minderårig, som avgått från folkskolan jämlikt bestämmelserna i § 48 mom. 2 folkskolestadgan och som uppenbarligen saknar för-

måga att tillgodogöra sig den fortsatta undervisning, som inom skoldistriktet lämpligen kan beredas honom, må av skolstyrelsen kunna helt eller delvis befrias från fortsättningsskolplikt.

Innan skolstyrelsen jämlikt bestämmelserna här ovan medgiver lärjunge befrielse från skolplikt, skall styrelsen såvitt möjligt inhämta yttrande i ärendet från vederbörande lärare, och åligger det styrelsen att genom utdrag av styrelsens protokoll underrätta statens folkskolinspektör om varje beslut, varigenom sådan befrielse medgivits.

Erfarenheten har visat, att i stadgorna för fortsättningsskolan och för yrkesundervisningen erfordras mindre jämkningar till förtydligande av hur skolplikten må fullgöras av minderårig, som intagits i lärlingsskola, innan han fullgjort sin fortsättningsskolplikt. Med anledning härav föreslå sakkunniga följande bestämmelser härom:

Skolpliktig, som fyllt 15 år, må kunna fullgöra sin fortsättningskolplikt i lärlingsskola, om han av denna skolas styrelse finnes äga nödiga förutsättningar att tillgodogöra sig undervisningen där.

Det åligger styrelse för lärlingsskola, att då lärjunge, som intagits i lärlingsskola, innan han fullgjort sin fortsättningsskolplikt, avgår från lärlingsskolan eller upphör att regelbundet deltaga i undervisningen, därom underrätta styrelsen för fortsättningsskolan i det skoldistrikt, som lärjungen tillhör. Sådant meddelande skall innehålla uppgift även angående arten och omfattningen av den undervisning i lärlingsskolan, vari lärjungen deltagit.

Skolöverstyrelsen.

Skolöverstyrelsen har i fråga om befrielse från fortsättningsskolplikt anfört följande:

De sakkunnigas förslag angående rätt för de lokala skolmyndigheterna att i vissa fall medgiva minderårig befrielse från honom eljest åliggande fortsättningsskolplikt har av flertalet i ärendet hörda myndigheter tillmätts stor betydelse. Att lärjunge, som uppenbarligen saknar förmåga att tillgodogöra sig undervisningen, bör kunna erhålla befrielse från fortsättningsskolplikten, framhålles allmänt. Det påpekas dock, att det kan bli förenat med svårigheter för skolstyrelserna att objektivt bedöma lärjungens förmåga att tillgodogöra sig undervisningen och att man därvid icke kan låta avgången från folkskolan enligt folkskolestadgan § 48 mom. 2 bli ensamt avgörande. Oförmåga att tillgodogöra sig undervisningen i de teoretiska ämnena bör icke heller medföra befrielse från deltagande i undervisningen i till exempel hushållsgöromål, slöjd eller verkstadsarbete.

Med få undantag äro myndigheterna ense med de sakkunniga också däri, att befrielse från fortsättningsskolplikt bör undantagsvis kunna meddelas även lärjungar, som avgått från folkskolan enligt § 47 folkskolestadgan och således böra kunna inhämta fortsättningsskolans lärokurs. Men i fråga om de förutsättningar, under vilka lärjunge må kunna befrias från skolplikt, och beträffande garantier mot missbruk av rätten att medgiva sådan befrielse göra sig skilda meningar gällande. Endast i två av de till överstyrelsen inkomna 92 *yttrandena*, nämligen i de från *domkapitlen i Uppsala* och *Växjö*, förordas lägre minimiålder än den av de sakkunniga föreslagna, 15 år, varjämte *länsstyrelsen i Uppsala* vill möjliggöra befrielse från all fortsättningsskolplikt, där endast allmän fortsättningsskola finnes att tillgå.

Högre minimiålder än 15 år påyrkas av *flera folkskolinspektörer* samt av *centralstyrelsen för Sveriges allmänna folkskolläraryörening*. Särskilt med hänsyn till att i en del folkskolor intagning i första klassen äger rum endast vartannat år är den för vinnande av befrielse från skolplikt föreslagna minimiåldern alltför låg. Ett flertal folkskolinspektörer samt styrelserna för lärarföreningarna framhålla, att lärjunges fattigdom icke bör få utgöra skäl för befrielse från skolgång. Bestämmelserna i § 28 fortsättningsskolstadgan böra i främsta rummet tillämpas och endast då svårigheterna icke lämpligen kunna därigenom övervinnas bör befrielse från skolplikten ifrågakomma. En motsatt uppfattning hävdas av *domkapitlet i Linköping*.

I fråga om garantier mot missbruk av rätten att befria från fortsättnings-skolplikt hava *flera domkapitel* samt *länsstyrelserna i Uppsala och Vänersborg* — de enda länsstyrelser, som särskilt berört denna sak — funnit de av de sakkunniga föreslagna bestämmelserna otillfredsställande. Enhetliga grunder skulle icke bliva tillämpade, och folkskolinspektörerna skulle sakna möjlighet att beivra missbruk. Flertalet *folkskolinspektörer* hava i denna fråga givit uttryck åt samma uppfattning som de nu nämnda myndigheterna. Några inspektörer anse, att de föreslagna vaga bestämmelserna skulle kunna missbrukas i sådan utsträckning, att fortsättningsskolan komme att förlora sin karaktär av obligatorisk skola, varför de avstyrka förslaget.

I syfte att möjliggöra nödig kontroll beträffande tillämpningen av de föreslagna bestämmelserna och förhindra missbruk föreslås, att i skolstyrelsens protokoll skola angivas de skäl, på vilka styrelsen grundat sitt beslut, samt att protokollsutdrag skall inom 8 dagar tillställas folkskolinspektören; att skolstyrelse skall vara skyldig inhämta yttrande från vederbörande folkskolinspektör, innan lärjunge medgives befrielse från fortsättningsskolplikt; att beslutanderätten skall tillkomma folkskolinspektören; att ärendet skall hänskjutas till skolöverstyrelsen, om folkskolinspektören och skolstyrelsen komma till olika resultat vid prövningen av framställning om befrielse från skolgång; att folkskolinspektören tillerkännes rätt att anföra besvär över skolstyrelses beslut o. s. v.

Skolöverstyrelsen ansluter sig i princip till de sakkunnigas mening, att möjlighet bör finnas att medgiva minderårig befrielse från fortsättnings-skolplikt även av annan anledning än sjukdom, lyte eller liknande omständigheter. Emellertid är det av största vikt, att stadgandena härom utformas på sådant sätt, att befrielser av detta slag kunna ifrågakomma endast då mycket starka skäl därtill föreligga och att missbruk av bestämmelserna i möjligaste mån förhindras. För vinnande av befrielse bör stadgas sådana villkor, att olika subjektivt färgade uppfattningar om deras innebörd lämnas så litet spelrum som möjligt. Med insikt härom hava de sakkunniga föreslagit, att för medgivande av befrielse från fortsättningsskolplikt skall stadgas viss minimiålder, liksom skett beträffande lärjunges avgång från folkskolan utan fullständigt genomgången lärokurs. Sådan avgång från folkskolan kan ske tidigast det kalenderår, under vilket barnet fyller 14 år. Det ligger då nära till hands, eftersom fortsättningsskolan omfattar två årskurser, att bestämma minimiåldern för befrielse från ännu kvarstående fortsättningsskolplikt till 16 år. Här för talar också den omständigheten, att vid folkskolor med intagning i första klassen endast vartannat år avgången från folkskolan blir ett år försenad för ett stort antal lärjungar. Härtill kommer, att om befrielse från fortsättningsskolplikt kunde beviljas tidigast efter ingången av det år den minderåriga fyller 16 år, skulle ytterligare villkor endast i

mycket ringa utsträckning behöva föreskrivas. Ehuru således goda skäl kunna andragas för att minimiåldern bestämmes till omkring 16 år, vill överstyrelsen dock icke i denna synnerligen viktiga fråga avstyrka de sakkunnigas förslag att befrielse från ytterligare fortsättningsskolplikt må kunna medgivas tidigast vid utgången av den årskurs, som avslutas det kalenderår, under vilket den minderårige fyller 15 år. Lägre minimiålder bör enligt överstyrelsens mening icke ifrågasättas. Därmed skulle nämligen lärjungarna kunna erhålla befrielse från fortsättningsskolplikt redan innan de utträtt ur den för lärjungarna i folkskolan stadgade skolåldern, som varar till utgången av det kalenderår, under vilket barnet fyller 14 år. Att vid så tidig ålder befria minderårig, som ej genomgått fortsättningsskolan, från kvarstående skolplikt, kan överstyrelsen tillstyrka endast beträffande lärjunge, som saknar förmåga att tillgodogöra sig undervisningen. Sattes minimiåldern för befrielse från skolplikt lägre än enligt de sakkunnigas förslag, skulle det också bliva nödvändigt att förlägga provningen och avgörandet rörande sådan befrielse till central myndighet. Men på samma gång måste man räkna med att eftersom antalet fortsättningsskolpliktiga utgör omkring 150,000 ifrågavarande ärenden skulle kunna bli så många, att de icke lämpligen kunde prövas av central myndighet.

Men även om man bestämmer minimiåldern för befrielse från fortsättningsskolplikt till 15 år, följer med nödvändighet behovet av även andra villkor för sådant medgivande, om icke de nya bestämmelserna skola medföra en allmän nedskrivning av fortsättningsskolplikten till 15 år från nuvarande 18 år. Som skäl för befrielse skulle enligt de sakkunniga gälla bland annat »varaktig arbetsanställning». Överstyrelsen vill härtill erinra, att fortsättningsskolan är byggd på den förutsättningen, att de minderåriga skola jämsides med skolarbetet kunna ägna sig åt lämpligt förvärvsarbete. Så sker också i stor utsträckning, enligt vad överstyrelsen har sig bekant. Detta vitsordas såväl av de sakkunniga som ock av folkskolinspektörer, vilka framhålla att arbetsanställning ofta utgör garanti för regelbunden skolgång. Det är också i många fall vanskligt att avgöra, huruvida arbetsanställning är varaktig. Ofta skulle det icke möta något hinder för den minderårige att, omedelbart efter det han på grund av varaktig arbetsanställning befriats från skolplikt, lämna anställningen. Överstyrelsen har icke förbisett, att jämte arbetsanställning skulle åberopas även ömmande omständigheter, men överstyrelsen kan icke underlåta att fästa uppmärksamheten därpå, att då femtonåringar på grund av arbetsanställning och ömmande omständigheter befrias från skolgång, löper man icke sällan fara att därmed från arbetsanställning utestänga sexton- eller sjuttonåringar i ännu mera ömmande omständigheter. Härmed vill överstyrelsen givetvis icke hava sagt, att vid provning av fråga om befrielse från skolplikt hänsyn till den minderåriges arbetsanställning icke bör tagas. Men denna synpunkt kommer till sin rätt enligt fortsättningen av den föreslagna bestämmelsen.

Anmärkningarna mot den här ifrågavarande punkten, att den på grund av sin formulering helt undanskjuter bestämmelsen i § 28 fortsättningsskolstadgan och principen om rätt till skolundervisning även för fattiga barn, synas i viss mån berättigade. Även i ett annat avseende skulle med den föreslagna formuleringen av bestämmelsen icke avsedda konsekvenser kunna uppstå. Skolstyrelse skulle nämligen kunna genom att först bevilja lärjungarna uppskov med fullgörandet av fortsättningsskolplikten och sedan medgiva befrielse kunna i stor utsträckning begränsa skolgången till en

årskurs, där den rätteligen borde omfatta två årskurser. Genom omformulering av punkten söker överstyrelsen undanröja de nu påpekade och ett par andra mindre betydande brister i förslaget.

De föreslagna garantierna för en jämförelsevis likformig tillämpning av bestämmelserna och mot missbruk av desamma hava de i ärendet hörda, som mera ingående yttrat sig härom, ganska samstämmigt funnit otillfredsställande. Överstyrelsen delar denna uppfattning och anser därför vissa ändringar av de föreslagna bestämmelserna vara nödvändiga. Överstyrelsen kan icke biträda det av ett par domkapitel framförda förslaget, att folkskolinspektörerna skulle tillerkännas rätt att anföra besvär över skolstyrelses beslut rörande här ifrågavarande ärenden. Icke heller vill överstyrelsen förordna, att inspektören tilldelas slutgiltig vetorätt gent emot styrelsen eller att han själv får avgöra ärendena. Efter att hava övervägt olika förslag, finner överstyrelsen följande ordning beträffande ärendenas handläggning lämpligast. Med bifogande av nödiga upplysningar överlämnar skolstyrelsen inkommen anhållan om befrielse från fortsättningsskolplikt till folkskolinspektören, som till skolstyrelsen avgiver yttrande och därvid till- eller avstyrker framställningen. Stannar skolstyrelsen vid den mening folkskolinspektören företrätt, är frågan därmed avgjord. I annat fall hänskjutes ärendet till skolöverstyrelsen för prövning och avgörande.

Skulle folkskolinspektörens yttrande, såsom överstyrelsen här ovan föreslagit, komma att inhämtas, synes yttrande av vederbörande lärare — varmed torde böra avses den lärare, hos vilken lärjungen senast undervisats — icke vara erforderligt, utom då det gäller att bedöma, huruvida lärjunge bör befrias från skolgång på grund av bristande fattningsgåva. I detta fall gäller det nämligen att från pedagogisk synpunkt bedöma, huruvida tillräckliga skäl för befrielse från skolplikt föreligga, medan eljest de sociala synpunkterna så starkt träda i förgrunden, att lärarens utlåtande ej kan anses särskilt påkallat.

Förslaget att minderårig, som uppenbarligen saknar förmåga att tillgodogöra sig undervisningen, bör utan hänsyn till minimiålder kunna befrias från skolplikt, tillstyrkes. Befrielsen bör dock icke avse annan undervisning än den lärjungen saknar förmåga att tillgodogöra sig. Så till exempel bör en 14-årig flicka icke befrias från skyldighet att deltaga i en vid skolan anordnad kurs i hushållsgöromål på grund av att hon saknar förmåga att tillgodogöra sig undervisningen i medborgarkunskap.

Med stöd av det anförda hemställer överstyrelsen, att de av sakkunniga föreslagna bestämmelserna angående minderårigs befriande från fortsättningsskolplikt av annan anledning än sjukdom, lyte eller liknande omständigheter måtte i huvudsak utformas på sätt här nedan angives:

Minderårig, som antingen genomgått sjuårig folkskola eller en årskurs i folkskolans högre avdelning eller ock under en årskurs regelbundet deltagit i fortsättningsskolans undervisning, må, om särskilt ömmande omständigheter föreligga och den minderåriges arbete är av avgörande betydelse för hemmets ekonomi samt hjälp enligt bestämmelserna i § 28 fortsättningskolstadgan icke lämpligen kan beredas, kunna i den ordning här nedan sägs av skolstyrelsen erhålla befrielse från honom åliggande ytterligare fortsättningsskolplikt. Sådan befrielse från skolplikt må dock icke lämnas före utgången av fortsättningsskolkurs, som avslutas det kalenderår, under vilket den minderåriga fyller 15 år, eller om han jämlikt bestämmelserna i § 26

fortsättningsskolstadgan åtnjutit uppskov med fullgörandet av fortsättningsskolplikten, 16 år.

Minderårig, som avgått från folkskolan jämlikt bestämmelserna i § 48 mom. 2 folkskolestadgan och som uppenbarligen saknar förmåga att tillgodogöra sig den fortsatta undervisning, som inom skoldistriktet lämpligen kan beredas honom, må av skolstyrelsen kunna i här nedan angiven ordning helt eller delvis befrias från fortsättningsskolplikt.

Skriftlig framställning om minderårigs befrielse från skolplikt göres av målsman hos skolstyrelsen. Innan skolstyrelsen fattar beslut med anledning av sådan framställning, skall den, efter att i fråga om befriande från skolplikt på grund av lärjunges bristande fattningsgåva hava inhämtat yttrande från vederbörande lärare, med bifogande av för ärendets bedömande nödiga upplysningar översända handlingarna till statens vederbörande folkskolinsektör, som har att däröver med av- eller tillstyrkan till skolstyrelsen avgiva yttrande. Finner sig därefter skolstyrelsen vid sitt beslut i ärendet icke kunna godkänna av folkskolinsektör gjort yrkande, hänskjutes ärendet till skolöverstyrelsen för prövning och avgörande.

I nu gällande föreskrifter angående befrielse från fortsättningsskolplikt för minderåriga, som åtnjuta undervisning i annan läroanstalt, hava de sakkunniga föreslagit en mindre jämkning, avseende att åstadkomma överensstämmelse mellan hithörande bestämmelser i fortsättningsskolstadgan och i stadgan för yrkesundervisningen. Överstyrelsen har intet att erinra mot ändringen, som berör bägge de nämnda stadgorna.

Departementschefen.

Från skilda håll gör sig den meningen gällande, att det borde förefinnas större möjlighet än vad nu är fallet att i enstaka fall medgiva lärjunge befrielse från skyldigheten att fullständigt genomgå fortsättningsskolan. De sakkunniga hava utförligt redogjort för skälen härtill, och jag delar i princip deras uppfattning, att vissa lättnader i berörda avseende äro erforderliga. Uppenbarligen är emellertid spørsmålet av mycket ömtålig beskaffenhet, och det gäller därför att framgå med varsamhet. Av särskild betydelse för frågans lyckliga lösning är, att villkoren för erhållande av befrielse från skolplikten i möjligaste mån fastslås på sådant sätt, att det kan med lätthet och objektivt konstateras, huruvida de äro uppfyllda. I detta avseende torde det vara lämpligast, att det som allmänt villkor för vinnande av befrielse från fortsättningsskolplikt bestämmes, att lärjungen skall hava uppnått en viss minimiålder. De sakkunniga hava i detta avseende föreslagit, att befrielse icke må kunna medgivas före utgången av den fortsättningsskolkurs, som avslutas det kalenderår, under vilket den minderårige fyller 15 år, alltså ett år efter det lärjunge, som ej fullständigt genomgått folkskolan, kan erhålla tillstånd att avgå från denna skola. Denna av de sakkunniga föreslagna lägsta ålder, vid vilken lärjunge må kunna befrias från fortsättningsskolplikt, synes mig vara väl motiverad. Att sådant tillstånd skulle, utom då det gäller lärjunge, som saknar förmåga att tillgodogöra sig undervisningen, kunna erhållas vid ännu tidigare ålder än den föreslagna, anser jag bör vara uteslutet. Å andra sidan finner jag mig icke kunna biträda de framkomna yrkandena angående höjning av ifrågavarande minimiålder.

Minderårig, som uppenbarligen saknar förmåga att tillgodogöra sig undervisningen i fortsättningsskolan bör kunna utan hänsyn till ålder helt eller delvis befrias från skyldigheten att besöka fortsättningsskolan.

Emellertid bör icke varje lärjunge, som uppnått den angivna åldern, kunna befrias från honom ännu åliggande skolplikt, utan bör detta vara möjligt endast då starka skäl därför kunna anföras. Jag ansluter mig i detta avseende till vad skolöverstyrelsen härom anfört.

Enligt de sakkunnigas förslag skulle det överlåtas på de lokala fortsättningsskolstyrelserna att i förekommande fall besluta angående befrielse från fortsättningsskolplikt. I de infordrade yttrandena hava myndigheterna ganska samstämmigt betecknat denna anordning såsom otillfredsställande och icke innebärande tillräckliga garantier mot missbruk. Den kontroll över skolstyrelsernas handhavande av nämnda befo-genhet, som tänkts ligga däri, att vederbörande folkskolinspektör skulle underrättas om varje av skolstyrelsen medgiven befrielse från fortsättningsskolplikt, anses i allmänhet betydelselös. Skolöverstyrelsen föreslår den ändringen i de sakkunnigas förslag, att de lokala skolmyndigheterna skulle inhämta folkskolinspektörens yttrande, innan fråga om lärjunges befriande från skolplikt avgjordes. Därjämte skulle bestämmas, att, om fortsättningsskolstyrelsen funne sig icke kunna biträda av folkskolinspektören gjort yrkande, ärendet skulle för prövning och avgörande hän-skjutas till skolöverstyrelsen. Även med införande av dylika bestämmelser rörande handläggningen av ärendena skulle beslutanderätten komma att med få undantag utövas av den lokala skolstyrelsen men tillräckliga garantier vinnas för en jämförelsevis likformig tillämpning av bestämmelserna och mot missbruk av desamma.

De invändningar, som gjorts mot de sakkunnigas här avsedda förslag synas mig vara i huvudsak berättigade, varför jag tillstyrker det av skolöverstyrelsen framförda förslaget rörande ärendenas handläggning.

De sakkunniga hava föreslagit vissa förtydligande jämkningar i stadgandena angående fortsättningsskolplikten för minderåriga, som intagits i lärlingsskola utan att hava dessförinnan fullständigt genomgått fortsättningsskolan. Då ett förtydligande av bestämmelserna i fråga synes vara av behovet påkallat, vill jag förorda vad de sakkunniga härutinnan föreslagit.

Bestämmelser rörande befrielse från skolplikt torde vara av beskaffenhet att böra av Kungl. Maj:t i administrativ ordning utfärdas.

En närmare samverkan mellan de s. k. lantbruksklubbarna och de yrkesbestämda fortsättningsskolorna i anslutning till jordbruk finner jag både önskvärd och möjlig. Men jag kan icke biträda tanken att låta det fullt frivilliga klubbarbete, som enskilt utföres av minderåriga, ersätta fortsättningsskolan eller medföra befrielse från någon del av undervisningen i denna. Jag ansluter mig således närmast till vad de sakkunniga härom anfört.

VI. Försättningsskolväsendets centralisering.

De sakkunniga. Vad beträffar frågan om försättningsskolväsendets centralisering anför de sakkunniga:

Tidigare utredningar. I samband med den utredning, som föregick riksdagens beslut år 1926 att anslå medel till anordnande av skolskjutsar för skolpliktiga barn, framhöllo flera folkskolinspektörer, att det särskilt beträffande försättningsskolan vore lämpligt, att lärjungar från mera vidsträckta områden sammanfördes till en gemensam skola. Vid sammanträde i december år 1927 beslöt också statens folkskolinspektörers förbund att hos skolöverstyrelsen anhålla, att överstyrelsen måtte vidtaga lämpliga åtgärder för centralisering av försättningsskolorna. Genom motion II: 270 bragtes frågan inför 1927 års riksdag. I motionen hemställdes, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning angående försättningsskolornas centralisering inom de olika skoldistriktet. Riksdagens andra kammare biföll motionen. Första kammarens första tillfälliga utskott framhöll med anledning av motionen, att ytterligare centralisering av skolväsendet vore önskvärd. Men utskottet hävdade den uppfattningen, att även försättningsskolans barn innefattas i begreppet »skolpliktiga barn». Centralisering av försättningsskolväsendet kunde därför med bidrag av statsmedel i viss utsträckning genomföras med tillämpning av redan gällande författningar, varför någon riksdagens skrivelse i ärendet till Kungl. Maj:t icke erfordrades. På grund härav beslöt första kammaren i enlighet med utskottets hemställan att icke biträda andra kammarens beslut. Då riksdagens kamrar sålunda stannat i olika beslut, kom skrivelse i ärendet icke till stånd.

Den 30 december 1927 anbefalldes dock Kungl. Maj:t skolöverstyrelsen att verkställa en allsidig utredning, huruvida och i vilken utsträckning genom beredande av inackorderingsbidrag eller på annat sätt åtgärder må böra vidtagas för en centralisering av försättningsskolväsendet inom sådana skoldistrikt, där på grund av gles bebyggelse och andra förhållanden dylika åtgärder kunna anses av behovet påkallade.

Den begärda utredningen jämte därav föranledda förslag avlämnades av skolöverstyrelsen den 29 september 1928. Statskontoret har därefter i underdånigt utlåtande den 22 november 1928 i allt väsentligt tillstyrkt det av skolöverstyrelsen framlagda förslaget. I sin utredning åberopar överstyrelsen i vissa fall en av överstyrelsen den 28 december 1926 ingiven framställning, angående bland annat anordnande i vissa fall av försättningsskola jämväl för mindre folkskolas lärjungar. Statskontoret har den 27 februari 1927 häröver avgivit utlåtande och därvid icke funnit anledning till erinran mot överstyrelsens framställning.

Behovet av centraliseringar. Sedan den för ikraftträdandet av den obligatoriska försättningsskolplikten bestämda övergångstiden med utgången av år 1926 gått till ända, har det

ålegat skoldistriktet att organisera skolväsendet så, att de minderåriga allestädes kunna fullgöra sin skolplikt. I allmänhet har det härför blivit nödvändigt att anordna fortsatt undervisning på varje plats, där det finnes folkskola eller mindre folkskola. Denna organisation lider emellertid av den svagheten, att antalet lärjungar i fortsättningsskolan mångenstädes blir mycket ringa, vilket medför, att undervisningen icke kan i eljest lämplig utsträckning specialiseras och att den likväl blir förhållandevis dyrbar. Av vad skolöverstyrelsen härom anført i sin utredning, framgår det fullt tydligt, att det från såväl pedagogisk som ekonomisk synpunkt är synnerligen önskvärt, att skoldistriktet i stället för flera fortsättningsskolor med ringa barnantal i varje upprätta ett fåtal skolor med jämförelsevis många lärjungar. Sakkunniga hava också under sitt arbete och särskilt under sina resor funnit, att frågan om fortsättningsskolväsendets centralisering är mycket aktuell i en mängd skoldistrikt. I de nordligaste länen av landet, där inom vissa skoldistrikt mindre folkskolor förekomma i stor utsträckning, har man med Kungl. Maj:ts medgivande hittills nödgats uppskjuta införandet av fortsatt undervisning inom områden, där folkskolundervisningen meddelas i mindre folkskolor. Men under sin studieresa i dessa trakter funno de sakkunniga, att sedan skolöverstyrelsens centraliseringsförslag blivit känt, hade det inom flera skoldistrikt utarbetats fullständiga på nämnda förslag grundade planer för ett centraliserat fortsättningsskolväsen inom distriktet. Dessa planer hade under nuvarande förhållanden icke kunnat förverkligas, men samtliga skolråd, med vilka de sakkunniga kommo i beröring, betecknade det som en nödvändighet, att frågan med det snaraste bleve löst. Samma mening har framförts även från andra delar av landet. Till sakkunnigas förfogande ställda skrivelser och uppgifter utvisa också, att genom centralisering i en mängd fall kan ernås bättre och billigare fortsatt undervisning än vad eljest är fallet.

Det förstnämnda hindret för centralisering av fortsättningsskolorna redan med tillämpning av nu gällande bestämmelser utgör skolvägarnas längd. Utan anlitan av skolskjutsar, inackordering eller annan liknande anordning kunna lärjungarna endast undantagsvis hänvisas till fortsättningsskola, som förlägges annanstädes än vid närmaste folkskola. När den obligatoriska fortsättningsskolan beslöts, skedde detta under bland annat den förutsättningen, att skoldistriktet icke skulle därmed åsamkas andra utgifter än dem, som uppstå genom tillhandahållandet av lokaler och undervisningsmateriel. I de skoldistrikt, varom det här är fråga, torde icke heller fortsättningsskolväsendet medföra andra kommunala utgifter än de nyss nämnda. Man kan därför icke påräkna, att dessa ofta hårt skattetyngda skoldistrikt skola i önskad riktning omorganisera sitt skolväsen, om detta skulle medföra icke blott allt det besvär, som följer med anordnandet av skolskjutsar eller inackordering, utan även ökade kommunala utgifter. Det är uppenbart, att de genom centraliseringen uppstående särskilda utgifterna måste, då det gäller fortsättningsskolor, i allmänhet helt bestridas av statsmedel. Dess bättre synes detta kunna ske utan att härför behöver ställas ökade anspråk på statskassan. Skolöverstyrelsen har nämligen i sin utredning uppvisat, att centraliseringen kan i stor utsträckning genomföras på sådant sätt, att kostnaderna för erforderliga skolskjutsar eller inackorderingar kunna helt bestridas av statsmedel, som eljest skulle åtgå till avlöning åt lärare vid de skolor, vilka genom centraliseringen bliva obehövliga. Det råder intet tvivel

Kostnaderna
för centraliseringen.

om att staten härigenom kan i många fall göra verkliga besparingar beträffande utgifterna för skolväsendet. Skolöverstyrelsen har också med stöd av utförliga beräkningar föreslagit, att statsbidrag till bestridande av kostnaderna för inackordering, skolhushåll eller skolskjutsar för fortsättningsskolpliktiga lärjungar skall utgå med högst det belopp, som motsvarar den genom centraliseringen uppkomna besparingen av statsbidraget till avlönande av lärare inom distriktet. Mot denna grundläggande princip har statskontoret icke haft något att erinra.

Statsbidrag
för inackor-
dering eller
skolskjutsar
utan indrag-
ning av skola.

Sakkunniga hava funnit anledning att i detta sammanhang taga under övervägande, huruvida icke statsbidrag till inackordering eller skolskjutsar för fortsättningsskolpliktiga minderåriga bör kunna under vissa förutsättningar medgivas utan samband med indragning av fortsättningsskola. Inom Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens — samt från och med den 1 juli 1931 även Västernorrlands — län utgår enligt kungl. kungörelsen den 28 maj 1926 (nr 142) statsbidrag för inackordering i skolhem eller enskilda hem av skolpliktiga barn av fattiga, avlägset från skola boende föräldrar. Detta har medfört, att folkskolor icke inrättats inom en del vidsträckta, glest befolkade trakter, utan hava de där bosatta folkskolepliktiga barnen inackorderats i större byar och åtnjutit undervisning i folkskola därstädes. Att anordna fortsättningsskolor inom nyss nämnda glest befolkade trakter, där folkskolor icke finnas, kan knappast vara lämpligt. Men kan skoldistriktet erhålla statsbidrag till inackordering av fortsättningsskolpliktiga lärjungar endast under förutsättning, att eljest erforderlig skola indrages, kommer skoldistriktet att kräva, att fortsättningsskolor godkännas såsom erforderliga på så många platser, att även de i obygderna boende lärjungarna kunna besöka någon av dem. Med tillämpning av de av skolöverstyrelsen föreslagna bestämmelserna rörande statsbidrag till fortsättningsskolväsendets centralisering skulle skoldistriktet sedan äga att till inackordering av fortsättningsskolpliktiga lärjungar inom distriktet åtnjuta statsbidrag med belopp, motsvarande avlöning till lärare vid de skolor, som ej upprätthållas. Det komme att ligga i skoldistriktets intresse att få så många skolstationer som möjligt godkända såsom erforderliga, vilket med hänsyn till den för lärjungarna rådande obligatoriska skolplikten kan medföra, att i vissa fall skolor med mycket ringa barnantal kunna komma att godkännas. Detta torde kunna undvikas, endast om andra lämpligare åtgärder vidtagas för att bereda avlägset från skola boende lärjungar möjlighet att fullgöra skolplikten. Enligt sakkunnigas mening böra skoldistriktet därför kunna i vissa fall för inackordering eller skolskjutsar för fortsättningsskolpliktiga lärjungar tilldelas statsbidrag, beräknat efter andra grunder än dem, skolöverstyrelsen föreslagit. Detta begränsade statsbidrag bör utgå, då antalet lärjungar är så ringa, att särskild fortsättningsskola för dem näppeligen kan anses motiverad. I sådant fall bör statsbidrag till inackordering eller skolskjuts för detta fåtal lärjungar utgå endast under förutsättning, att skoldistriktet bestrider en del av kostnaderna, och böra härvid lämpligen gälla bestämmelserna i kungl. kungörelserna den 28 maj 1926 angående statsbidrag för inackordering och för anordnande av skolskjutsar för skolpliktiga barn (nr 142 och 143). Statsbidrag enligt här ifrågavarande grunder skulle således kunna utgå för skolskjutsar inom vilket län som helst men för inackordering endast inom Jämtlands, Västernorrlands och Norrbottens län.

Medel till det av de sakkunniga här förordade statsbidraget torde böra utgå

ur de anslag, från vilka i övrigt statsbidrag enligt de åberopade författningarna utanordnas. Tillförlitliga förhandsberäkningar angående storleken av erforderliga belopp kunna svårligen göras, men i någon mån vägledande torde dock följande redogörelse kunna anses vara. Bidrag till inackordering av skolpliktiga barn inom de 4 länen utgår numera med omkring 600,000 kronor för år. Inackorderingen avser i regel sex årsklasser under 35 veckor årligen. De fortsättningsskolpliktigas inackordering skulle omfatta endast två årsklasser under 6 veckor årligen. Utgår man ifrån att för samtliga under skolgång i folkskolan inackorderade lärjungar inackordering skall förekomma även under fortsättningsskoltiden, skulle härför erfordras omkring 35,000 kronor. Det för skolskjutsar i övriga delar av landet under här ifrågavarande villkor erforderliga beloppet kan på enahanda sätt beräknas till omkring 5,000 kronor. Sakkunniga vilja här påpeka, att det icke komme att ligga i kommunernas intresse att i främsta rummet erhålla statsbidrag enligt de här ifrågasatta grunderna utan fastmer att få utbyta lärarlönen vid en fortsättningsskola mot bidrag till inackordering eller skolskjuts.

Det av de sakkunniga ovan förordade tillägget till skolöverstyrelsens förslag är ägnat att motverka uppkomsten och godkännandet av en fortsättningsskolorganisation, innefattande jämförelsevis många skolor med ett fåtal lärjungar. Det är nämligen uppenbart, att det för vederbörande myndighet skulle ställa sig betydligt lättare än eljest att vägra vitsorda behovet av en fortsättningsskola med mycket ringa antal lärjungar, om skoldistriktet kan hänvisas till att på annan väg söka ett visserligen mera begränsat men dock efter förhållandena skäligt statsbidrag till inackordering eller skolskjutsar för lärjungar, som därförutan icke kunna fullgöra sin skolplikt. Med den modifikation, för vilken sakkunniga här ovan redogjort, synes den av skolöverstyrelsen föreslagna grundläggande principen för beviljandet av statsbidrag till centralisering av fortsättningsskolorna vara väl ägnad att tillgodose såväl statens som kommunernas intressen och även befordra en ändamålsenlig utveckling av skolväsendet.

Enligt överstyrelsens förslag skulle som statsbidrag till inackordering och skolskjutsar få användas endast besparingar, som uppkommit genom indragning av fortsättningsskolor, vilka av *skolöverstyrelsen* förklarats vara erforderliga, därest statsbidrag till centralisering icke utginge. Sakkunniga hava intet att invända mot en sådan bestämmelse, i vad den avser en mera varaktig organisation av distriktets skolväsen. Emellertid inträffar det stundom på grund av fluktuationer beträffande barnantalet, att en fortsättningsskola lämpligen skulle kunna tillfälligtvis indragas ett år. En del skoldistrikt torde också vilja under någon tid i mindre utsträckning pröva centralisationens lämplighet, innan de för framtida giltighet begära fastställelse av en sådan organisation. Att hänskjuta frågor av detta slag till skolöverstyrelsens avgörande kan knappast vara lämpligt. Med de starka garantier mot missbruk, som ligga däri, att genom centraliseringen icke få uppkomma ökade statsutgifter, kan man också utan risk för att alltför olika principer bliva tillämpade anförtro åt folkskolinspektörerna att för kortare tider intyga, att förutsättningarna för centraliseringsbidraget äro för handen. Sakkunniga föreslå därför, att statsbidrag till inackordering och skolskjutsar må kunna under en tid av intill två år utgå med högst det belopp, som motsvarar besparingar, vilka uppkommit genom indragning av fortsättningsskola, som av *vederbörande folkskolinspektör* förklarats eljest vara erforderlig.

Tillfällig
centralise-
ring.

Detaljbe-
stämmelser
rörande cen-
traliseringen.

Skolöverstyrelsen föreslår, att statsbidraget till centraliseringen må utgå med högst 1 krona 25 öre för dag och lärjunge. De sakkunniga finna det föreslagna beloppet efter förhållandena väl avvägt och lämpligt även med hänsyn därtill, att inackorderingsbidraget till lots- och fyrfpersonalens barn utgår med ungefär samma belopp. Mot vad överstyrelsen anført rörande den mera detaljerade utformningen av bestämmelserna hava de sakkunniga intet väsentligt att invända. Det ligger i sakens natur, att centraliseringen av fortsättningsskolväsendet måste vara fullt frivillig från skoldistriktens sida. Men har ett skoldistrikt beslutat att centralisera skolväsendet, så måste lärjungar och målsmän underkasta sig detta beslut, såvida icke åt lärjungarna på annat sätt beredes undervisning, som av skolstyrelsen godkännes. Beträffande anslagsfrågan vilja de sakkunniga i likhet med statskontoret framhålla, att en sådan uppdelning bör ske, att de verkliga kostnaderna för centraliseringen och för avlöande av lärare kunna var för sig med lätthet utläsas. Då de båda beloppen komma att stå i sådant förhållande till varandra, att en ökning av bidraget till centraliseringen motsvaras av en minskning av utgifterna för lärarlönen, synas de lämpligen kunna uppföras under en för hela förslagsanslaget gemensam överrubrik, under vilken anslagen för de båda olika ändamålen fördelas med särskilda rubriker.

Fortsätt-
ningsskola
för mindre
folkskolans
lärjungar.

Införandet av centraliserat fortsättningsskolväsen inom större skoldistrikt kommer säkerligen att stundom medföra en del organisationssvårigheter, som måhända icke alltid kunna på lämpligaste sätt lösas inom de hittills gällande författningarnas ram. I den mån sådana hinder kunna redan nu förutses, böra de genom författningsändringar undanröjas. Skolöverstyrelsen har också såväl i skrivelse den 28 december 1926 som i den anbefallda utredningen angående centraliseringen påvisat behovet av en del sådana förändringar.

Enligt bestämmelserna i fortsättningsskolestadgan skall för minderåriga, som genomgått den egentliga folkskolan, upprättas *fortsättningsskola*. För dem, som genomgått mindre folkskola och åt vilka tillfälle att deltaga i undervisningen i fortsättningsskola icke kunnat beredas, skall anordnas *mindre fortsättningsskola* (= en art av ersättningsskola). På grund av dessa bestämmelser har man ansett sig förhindrad att upprätta en fortsättningsskola uteslutande för lärjungar, som genomgått mindre folkskola. Det bör i detta sammanhang erinras om att lärjungarna i mindre folkskola hänvisas dit, icke på grund av att de sakna förmåga att inhämta den egentliga folkskolans lärokurs eller äro undermåliga i något annat avseende, utan därför att de äro bosatta i en trakt, där barnantalet är så ringa, att egentlig folkskola icke ansetts behöfelig. Lärjungarna i den mindre fortsättningsskolan äro således i allmänhet intellektuellt likställda med fortsättningsskolans lärjungar, men då den mindre fortsättningsskolan icke kan göras yrkesbestämd, gå dess lärjungar miste om en undervisning, som ofta skulle vara den för dem värdefullaste. Hittills har detta icke vållat så stora olägenheter, enär antalet lärjungar i en mindre fortsättningsskola i regel är så ringa, att undervisning i arbetskunskap med därav följande specialisering icke varit lämplig. Helt annorlunda ställer sig saken, om fortsättningsskolväsendet centraliseras. Sammanföras lärjungar från flera mindre fortsättningsskolor, bör den för dem upprättade skolan få fortsättningsskolans karaktär och möjligheter. Nödvändigheten härav framträder i bland annat överstyrelsens utredning, där det påvisas, att det i Norrland finnes skoldistrikt med 30—40 mindre

folkskolor. Givetvis måste, om skolväsendet centraliseras, den fortsatta undervisningen för lärjungarna från dessa skolor kunna meddelas i fullständiga fortsättningsskolor, allmänna eller yrkesbestämda.

Den föreliggande frågan har emellertid även en ekonomisk innebörd. Arvodet för lärare är lägre vid mindre fortsättningsskolor än vid fortsättningsskolor. Detta torde hava sin grund däri, att man tänkt sig ett i regel ganska ringa antal lärjungar i de mindre fortsättningsskolorna samt att undervisningen oftast skulle handhavas av lärarinna med kompetens, motsvarande småskollärarynnas. Sakkunniga anse sig icke här böra närmare ingå på frågan om avlöningen för lärarna men vilja påpeka, att de nämnda skälen för den lägre avlöningen vid de mindre fortsättningsskolorna bortfalla, där centraliseringen genomföres. Denna medför nämligen ett större antal lärjungar i varje upprättad skola, och vid de genom centralisationen uppkomna skolorna torde icke böra anställas lärare med lägre kompetens än vid fortsättningsskolor i övrigt. Under den av de sakkunniga företagna studieresan inom de delar av Norrland, där de mindre folkskolorna äro talrikast, framträdde också synnerligen starkt befolkningens bestämda önskan, att meddelandet av den fortsatta undervisningen måtte även för deras barns vidkommande anföras åt fullt kompetenta lärare. Sakkunniga anse, att denna önskan bör i möjligaste mån uppfyllas, och biträda därför utan tvekan skolöverstyrelsens av statskontoret tillstyrkta förslag, att fortsättningsskola må kunna anordnas för meddelande av fortsatt undervisning åt lärjungar, som avgått från mindre folkskola, då fortsättningsskolområdet omfattar två eller flera folkskolområden, inom vilka den allmänna barnundervisningen meddelas i mindre folkskola.

De sakkunniga sammanfatta sina uttalanden och sina förslag ifråga om fortsättningsskolans centralisering på följande sätt: Sammanfattning.

Frågan om fortsättningsskolväsendets centralisering har varit föremål för ingående utredning av skolöverstyrelsen, som även framlagt förslag i ärendet. Förslaget grundar sig huvudsakligen på den principen, att skoldistrikt för bestridande av kostnaderna för skolskjutsar eller inackordering av fortsättningsskolpliktiga barn må kunna erhålla statsbidrag intill belopp, motsvarande besparingar, vilka uppkomma genom indragning av fortsättningskola, som blir obehövlig på grund av centraliseringen. Skolororganisationen skulle prövas och godkännas av skolöverstyrelsen men den årliga rekvisitionen av statsbidraget göras hos länsstyrelsen.

Sakkunniga biträda i likhet med statskontoret i allt väsentligt skolöverstyrelsens förslag. Men därjämte framhålla sakkunniga, att nämnda statsbidrag bör kunna tillfälligtvis för kortare tid utgå, om vederbörande folkskolinspektör vitsordar, att motsvarande besparing uppkommer genom indragning av eljest erforderlig skola. Sakkunniga påvisa även, att det i vissa fall finnes ett oundgängligt behov av inackordering eller skolskjutsar för fortsättningsskolpliktiga barn långt från skola boende barn, utan att särskild fortsättningsskola för dem eljest kan anses motiverad. I sådana fall bör statsbidrag utgå enligt de villkor, som i motsvarande fall tillämpas beträffande lärjungar i folkskolan, varför uttrycket »skolpliktiga barn» i författningarna angående dessa statsbidrag bör anses innefatta även lärjungar i fortsättningsskolan. Det av skolöverstyrelsen i framställning den 28 december 1926 framförda förslaget, att egentlig fortsättningsskola — allmän eller yrkesbestämd — må kunna i vissa fall anordnas även för lärjungar, som

avgått från mindre folkskola, finna sakkunniga utgöra en förutsättning för centraliseringens genomförande inom en del skoldistrikt och även från andra synpunkter beaktansvärt.

Sakkunniga hemställa alltså, att nödiga åtgärder måtte vidtagas för en frivillig centralisering av fortsättningsskolväsendet enligt i huvudsak följande allmänna grunder:

1. Skoldistrikt, som genomför sådan centralisering av fortsättningsskolväsendet, att eljest erforderlig skola därigenom bliver obehöfelig, må, på sätt här nedan sägs, kunna erhålla statsbidrag till bestridande av kostnaderna för inackordering, skolhushåll eller skolskjutsar för fortsättningsskolpliktiga lärjungar, vilka eljest icke skulle kunna besöka skolan på grund av dess avstånd från hemmet eller andra liknande omständigheter.

2. Statsbidrag enligt punkt 1 må till ett skoldistrikt utgå med högst det belopp, som motsvarar den besparing i statsbidraget till avlönande av lärare i fortsättningsskola inom distriktet, vilken uppkommer därigenom, att eljest erforderlig skola på grund av centraliseringen bliver obehöfelig. Vid beräkning av denna besparing skall hänsyn tagas endast till fortsättningsskolor och mindre fortsättningsskolor, som av skolöverstyrelsen förklarats vara erforderliga, därest statsbidrag till centralisering icke utginge; dock att statsbidrag till fortsättningsskolväsendets centralisering må kunna enligt eljest angivna grunder utgå för en tid av högst två år, därest statens vederbörande folkskolinspektör vitsordar, att motsvarande besparing i statsbidraget till avlönande av lärare vid fortsättningsskola inom distriktet därigenom uppkommer.

3. Statsbidrag, som här avses, må utgå med belopp, som motsvarar kostnaderna för inackordering, skolhushåll eller skolskjutsar, dock för varje lärjunge med högst 1 krona 25 öre för dag, och skall statsbidraget utgå endast för dag, för vilken avgift för inackordering, skolhushåll eller skolskjuts verkligen förekommit.

4. Pågår undervisningen i skola, till vilken hänvisats lärjunge, för vilken här avsett statsbidrag utgår, mindre än 30 timmar i veckan, beräknas statsbidraget för det antal dagar, för vilket bidraget skulle utgått, om undervisningen fortgått 30 timmar i veckan.

5. Beslutar skoldistrikt att med bidrag av statsmedel centralisera fortsättningsskolorna, åligger det fortsättningsskolstyrelsen att allt efter förekommande fall anordna inackordering, skolhushåll eller skolskjutsar för lärjungarna, och skall lärjunge, som ej genom målsmans egen försorg erhåller stadgad fortsatt undervisning, vara skyldig att ställa sig till efterrättelse vad skolstyrelsen angående hans skolgång bestämmer.

6. Målsman, som själv ombesörjer inackordering, skolhushåll eller skolskjuts åt lärjunge, för vilken statsbidrag utgår, må efter medgivande av skolstyrelsen kunna utbekomma det för lärjungen i fråga utgående statsbidraget.

7. Är antalet från skola avlägset boende lärjungar så ringa, att särskild fortsättningsskola för dem ej anses erforderlig, må bidrag av statsmedel till inackordering eller skolskjutsar för dem kunna utgå enligt de bestämmelser, som i motsvarande fall gälla beträffande skolpliktiga barn, som tillhöra folkskolan.

8. Omfattar fortsättningsskolområde två eller flera folkskolområ-

den, inom vilka den allmänna barnundervisningen meddelas i mindre folkskola, må fortsättningsskola kunna anordnas för undervisning även åt lärjungar, som avgått från mindre folkskola.

Skolöverstyrelsen anför härom:

Skolöverstyrelsen.

Mot ett möjliggörande av fortsättningsskolväsendets centralisering enligt de huvudsakliga grunder och i den utsträckning, som det framlagda förslaget innebär, göras i de inkomna yttrandena inga allvarliga erinringar. Ett stort antal *folkskolinspektörer* har dock framhållit såsom önskemål eller yrkat, att även i andra delar av riket än inom de fyra nordligaste länen statsbidrag måtte utan samband med indragning av eljest erforderlig fortsättningsskola kunna i vissa fall utgå till inackordering av långt från skola boende fortsättningsskolpliktiga barn. Ett par inspektörer anse det icke erforderligt, att bestämmandet av antalet fortsättningsskolor hänskjutes till överstyrelsen. *Domkapitlet i Härnösand* finner centraliseringen av behovet påkallad men gör gällande, att en *fullständig* centralisering av skolväsendet skulle ställa mycket stora krav på statskassan. *Domkapitlet i Luleå* anser, att ett genomförande av det nu framlagda förslaget skulle medföra stora besparingar för statsverket. *Länsstyrelsen i Karlskrona* framhåller vikten av att målsmännen icke påtvingas centraliseringsformer, som de icke gilla, och *länsstyrelsen i Vänersborg* framhåller nödvändigheten av tydliga föreskrifter angående statsbidraget till centraliseringen samt påpekar, att rekvisitionerna av medlen måste åtföljas av för kontrollen erforderliga styrkta uppgifter.

Skolöverstyrelsen får angående den här föreliggande frågan anföra följande. De sakkunnigas förslag rörande centraliseringen överensstämmer i allt väsentligt med det av överstyrelsen den 29 september 1928 framlagda. Den vidtagna jämkningen, enligt vilken statsbidrag till centraliseringen skulle under en tid av intill två år kunna utgå, om vederbörande folkskolinspektör vitsordar, att eljest erforderlig fortsättningsskola indragits, vill överstyrelsen icke motsätta sig. De sakkunnigas förslag, att utan samband med indragning av fortsättningsskola må för fortsättningsskolpliktiga kunna utgå statsbidrag till skolskjutsar inom vilket län som helst och till inackordering inom Västernorrlands, Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län innebär ingen ändring i vad under de senare åren i mindre omfattning förekommit. Överstyrelsen anser, att en mindre del av anslagen till beredande av skolskjutsar eller av inackordering för skolpliktiga barn alltjämt bör kunna tagas i anspråk för fortsättningsskolans lärjungar enligt de bestämmelser, som äro givna i kungörelserna rörande användningen av de nämnda anslagen (143/1926 och 130/1931). Skulle ett förtydligande uttalande angående innebörden av dessa bestämmelser anses erforderligt, tillstyrker överstyrelsen, att ett sådant måtte komma till stånd.

Enligt överstyrelsens mening kunna goda skäl anföras för en utvidgning av rätten till här ifrågavarande inackorderingsbidrag till att gälla inom samtliga län i riket. I synnerhet beträffande vissa skärgårdsdistrikt skulle ett sådant statsbidrag vara väl motiverat. Överstyrelsen har också i uttalande den 24 april 1930 (Statens offentliga utredningar 1930 nr 19) framhållit dessa synpunkter och hemställt, att ett extra anslag å 15,000 kronor till inackordering för vissa skolpliktiga barn i de delar av riket, där för närvarande dylikt bidrag icke utgår, måtte utverkas. Under sådana förhållanden finner överstyrelsen icke anledning att här närmare ingå på denna fråga.

Överstyrelsen vill i detta sammanhang erinra om att överstyrelsen i skri-

velse den 31 augusti 1931 hemställt, att förslagsanslaget till understöd för avlönande av lärare vid fortsättningsskolor måtte för budgetåret 1932/1933 bestämmas till 5,200,000 kronor. Skulle emellertid 1932 års riksdag komma att bifalla centraliseringsförslaget, bör det nämnda anslaget uppdelas på sådant sätt, att de verkliga kostnaderna för centraliseringen kunna lätt utläsas. Uppdelningen synes kunna ske på det sättet, att under en för hela förslagsanslaget gemensam överbudrubrik anslagen för lärarlönerna och för centraliseringen uppföras under skilda rubriker. Förslagsvis torde för budgetåret 1932/1933 de nämnda anslagen kunna uppföras med 5,100,000 kronor och 100,000 kronor. Besparing å det sammanlagda beloppet torde icke under det första året kunna påräknas, enär med centraliseringen ett antal fortsättningsskolor väntas träda i verksamhet å orter, där fortsatt undervisning icke hittills kunnat anordnas.

Enligt gällande bestämmelser kan undervisningstiden vid tvåårig fortsättningsskola växla mellan 360 och 540 timmar och för en årskurs mellan 120 och 420 timmar. Vidare kan undervisningen på olika sätt vara fördelad på slöjd, hushållsgöromål, arbetskunskap eller allmänna ämnen. Samma växlande tider och olikheter i övrigt kunna förekomma vid mindre fortsättningsskolor, dock att undervisning i arbetskunskap ej kan införas i sådan skola. Av det nu anförda torde framgå, att de statsbidragsbelopp till avlönande av lärare, vilka inbesparas, då fortsättningsskolor nedläggas, kunna komma att växla högst betydligt och för samma skola uppgå till olika belopp under olika år. På grund härav skulle det kunna uppstå stora svårigheter att pröva skoldistriktens rätt till centraliseringsbidrag år för år. Möjligen skulle dessa olägenheter kunna till största delen undanröjas, om skolöverstyrelsen fastställde detaljerad organisation även för varje skola, som skulle indragas. Men en sådan ordning skulle bli ganska betungande, och dessutom skulle överstyrelsens beslut i de särskilda fallen icke vara tillräckligt lättillgängliga för de myndigheter, som hade att pröva rekvisitionerna av centraliseringsbidragen och kontrollera utbetalningarna.

För vinnande av nödig enkelhet och säkerhet vid handläggningen av hit hörande frågor bör enligt överstyrelsens mening det belopp, som skall anses motsvara det vid indragning av fortsättningsskola på grund av skolväsendets centralisering inbesparade statsbidraget till lärarlöner, bestämmas till samma belopp för alla skolor oavsett undervisningstiden och om skolorna äro anordnade såsom allmänna eller yrkesbestämda, såsom egentliga fortsättningsskolor eller mindre fortsättningsskolor. Lämpligen kan man beräkna detta belopp enligt statsbidraget för allmän fortsättningsskola med minimi-tid, 180 timmars undervisning för år, alltså 450 kronor. Det torde böra ankomma på riksdagen att fastställa detta enhetliga belopp, som sedan kan av skoldistriktet läggas till grund vid kostnadsberäkningar rörande föreslagen centralisering och av folkskolinspektörer och länsstyrelser vid granskning och prövning av rekvisitioner av statsbidrag till centraliseringen.

Statskontoret. Statskontoret har i förevarande fråga yttrat:

De sakkunnigas förslag rörande centralisering av fortsättningsskolväsendet överensstämmer i huvudsak med det av skolöverstyrelsen den 29 september 1928 i sådant avseende framlagda förslaget, vilket av statskontoret den 22 november samma år i allt väsentligt tillstyrktes. Därjämte föreslå de sakkunniga, dels att statsbidrag till centralisering må kunna under en tid av

intill två år utgå med högst det belopp, som motsvarar besparingar, vilka uppkomma genom indragning av fortsättningsskola eller mindre fortsättningsskola, som av vederbörande folkskolinspektör förklarats eljest vara erforderlig, dels ock att, där antalet lärjungar är så ringa, att särskild fortsättningsskola ej kan anses erforderlig, bidrag av statsmedel till inackordering eller skolskjutsar må kunna utgå enligt bestämmelserna angående statsbidrag för inackordering för vissa skolpliktiga barn inom Västernorrlands, Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län, dock ej rikets nordligaste gränsorter, och för anordnande av skolskjutsar för skolpliktiga barn (d. v. s. uttrycket »skolpliktiga barn» i här avsedda författningar skulle anses innefatta även lärjungar i fortsättningsskola).

Statskontoret, som icke har något att erinra mot de sakkunnigas sålunda föreslagna tillägg, vill emellertid framhålla, att vederbörande myndigheter redan nu ansett sig med stöd av gällande bestämmelser i ämnet kunna utbetala dylikt bidrag för beredande av inackordering och skolskjutsar även åt fortsättningsskolans lärjungar. Då emellertid tvekan kan råda om bestämmelsernas rätta innebörd, synes ett förtydligande, på sätt de sakkunniga föreslagit, böra komma till stånd. Enär även nu statsbidrag utgår till ifrågasvarande kostnader för fortsättningsskolans lärjungar, torde de sakkunnigas förslag i denna del icke innebära någon merutgift för statsverket.

I detta sammanhang har statskontoret ansett sig böra något beröra, vad skolöverstyrelsen i sitt den 24 november 1931 avgivna yttrande över ifrågasvarande sakkunnigas förslag anført beträffande fortsättningsskolans centralisering. Enligt skolöverstyrelsens mening bör för vinnande av nödig enkelhet och säkerhet vid handläggningen av frågan om statsbidrag för fortsättnings skolornas centralisering det belopp, som skall anses motsvara det vid indragning av fortsättningsskola på grund av skolväsendets centralisering inbesparade statsbidraget till lärarlöner, bestämmas till samma belopp för alla skolor oavsett undervisningstiden och skolornas anordnande såsom allmänna eller yrkesbestämda, såsom egentliga fortsättningsskolor eller mindre fortsättningsskolor. Lämpligen kunde detta belopp beräknas enligt enahanda grunder som statsbidraget för allmän fortsättningsskola med minimitid, 180 timmars undervisning för år, alltså 450 kronor.

Mot den av skolöverstyrelsen sålunda föreslagna beräkningsgrunden för statsbidraget torde kunna anföras, att utgifterna för det centraliserade fortsättningsskolväsendet i vissa fall skulle komma att överstiga kostnaderna för det icke centraliserade. Så torde särskilt vara förhållandet, då vid en centralisering mindre fortsättningsskolor komma att ersättas av allmänna eller yrkesbestämda fortsättningsskolor. Belysande härför är det i skolöverstyrelsens nämnda skrivelse den 29 september 1928 anförda fallet, nämligen centraliseringen av fortsättningsskolväsendet i Norrbottens södra inspektionsområde, där 140 mindre fortsättningsskolor med ett årligt statsbidrag av 270 kronor för skola skulle ersättas av 22 allmänna fortsättningsskolor med ett årligt statsbidrag av 450 kronor för skola.¹⁾

Därest emellertid det av skolöverstyrelsen föreslagna enhetliga ersättningsbeloppet så till vida gjordes beroende av den fortsättnings skolform, som genom centraliseringen bleve överflödig, att beloppet för exempelvis indragen mindre folkskola sattes något lägre, förslagsvis 300 kronor, torde skolöver-

¹⁾ I det åberopade fallet räknar dock skolöverstyrelsen med en mindre besparing, om fortsättningsskolan anordnas såsom allmän. (Se sakkunnigas betänkande sid. 78).

styrelsens förslag knappast medföra någon större utgiftsökning. Men även om det av skolöverstyrelsen föreslagna enhetliga ersättningsbeloppet, reducerat i vissa fall på sätt nyss föreslagits, skulle medföra någon utgiftsökning, synes det statskontoret, att denna merkostnad mer än väl uppväges av den enkelhet och reda, som härigenom vinnes vid handläggandet av hit-hörande frågor.

Departementsschefen.

Behovet av en centralisering av fortsättningsskolväsendet är allmänt erkänt. Den nuvarande organisationen medför, att det mångenstädes uppstår skolavdelningar med så ringa barnantal, att det från såväl pedagogisk som ekonomisk synpunkt måste anses högeligen önskvärt att flera sådana avdelningar vid undervisningen sammanföras till en enda. I regel kan detta icke ske utan att antingen skolskjutsar eller inackordering av lärjungarna tillgripes. Kostnaderna härför kunna icke i förväg exakt beräknas men måste i alla händelser helt bestridas av statsmedel på grund av den beträffande utgifterna för fortsättningsskolan tillämpade principen, att skoldistriktet endast skola tillhandahålla lokaler och nödig undervisningsmateriel.

Det av de sakkunniga framlagda förslaget grundar sig i allt väsentligt på en tidigare framställning i ärendet från skolöverstyrelsen. För att icke opåräknade statsutgifter skola uppstå, förutsättes, att centralisering icke tillgripes, om statsutgifterna för centraliseringen skulle bli större än statsbidraget till avlönande av lärare vid de skolor, som skulle indragas. Därjämte skulle maximikostnaderna för skolskjutsar eller inackordering för varje barn och dag bestämmas till 1 krona 25 öre, vilket i det närmaste motsvarar det belopp, 40 kronor för månad, som kan utgå vid inackordering för skolundervisning av lots- eller fyrbarnshusens barn. Det beräknas, att en icke oväsentlig besparing av statsutgifter skulle genom en på detta sätt anordnad centralisering uppstå, men särskilt bleve det av betydelse, att en värdefullare undervisning beredd barn från glest befolkade bygder.

I sitt utlåtande den 24 november 1931 angående de sakkunnigas betänkande har överstyrelsen hemställt om sådan jämkning av de föreslagna grunderna för beräkning av det högsta belopp, varmed statsbidraget till centraliseringen inom ett skoldistrikt skulle kunna utgå, att till grund för beräkningen lägges ett av riksdagen bestämt belopp, som skall anses motsvara den besparing av statsbidrag till lärarlöner, som uppstår för varje på grund av centraliseringen indragen skola. Genom detta förslag skulle för ärendenas handläggning vinnas en förenkling, som måste betecknas såsom synnerligen önskvärd. Utan en sådan bestämmelse skulle det nämligen bli förenat med stora svårigheter för de prövande och kontrollerande myndigheterna att tillförlitligt beräkna de belopp, utöver vilka kostnaderna för centraliseringen icke finge gå. Förslaget tillstyrkes av statskontoret.

Skolöverstyrelsen har föreslagit, att det belopp, som borde anses motsvara besparingen, då skola indrages, skulle bestämmas till 450 kronor, vilket utgår till läraravlöningen vid allmän fortsättningsskola med miniundervisningstid, 180 timmar för år. Härtill kan göras den anmärkningen, att om en mindre fortsättningsskola indrages, blir den verkliga besparingen endast omkring 270 kronor. Statskontoret har därför ifrågasatt, att det enhetliga ersättningsbeloppet skulle bestämmas till exempelvis 300 kronor för indragen mindre fortsättningsskola.

Det bör vid bedömandet av denna fråga uppmärksammas, att vare sig det nämnda beloppet bestämmes till 450 eller 300 kronor, innebär icke detta, att omkostnaderna för centralisering alltid komma att uppgå till motsvarande belopp. Dessa omkostnader bliva nämligen, särskilt där inackordering och ej skolskjutsar kommer till användning, i det närmaste helt beroende av antalet lärjungar i den indragna skolan. Inackorderingsavgiften för *en* lärjunge under sex veckor skulle komma att uppgå till högst 52 kronor 50 öre. Finnes i den till indragning bestämda skolan endast 3 lärjungar, stanna utgifterna för centraliseringen vid 157 kronor 50 öre, oavsett om det belopp, som kunnat komma till användning, bestämts till 300 eller 450 kronor. Men uppginge antalet lärjungar till sex, komme inackorderingsavgifterna att stiga till 315 kronor, och någon centralisering skulle då knappast komma till stånd, om 300 kronor vore det belopp, som statsutgifterna för centraliseringen icke finge överstiga. Det framgår härav, att om det högsta belopp, som kunde tagas i anspråk för centraliseringen, bestämdes till 450 kronor vid indragning av fortsättningsskola men blott 300 kronor, då mindre fortsättningsskola indrages, detta skulle medföra vissa icke önskvärda konsekvenser. I de delar av landet, där folkskoleväsendet nått sådan utveckling, att mindre folkskolor allmänt blivit ersatta med folkskolor, skulle statsverket komma att bekosta centralisering av fortsättningsskolväsendet, om antalet lärjungar i de indragna fortsättningsskolorna icke i medeltal överstege åtta. Däremot skulle i skoldistrikt med ett flertal mindre folkskolor centraliseringen i allmänhet kunna genomföras endast om lärjungarnas antal i de mindre fortsättningsskolorna i allmänhet icke överstege fem. Olämpligheten av en sådan anordning framträder särskilt starkt, om man erinrar sig, att det i regel jämförelsevis lätt kan inrättas fortsättningsskola, där folkskola finnes, men att den fortsatta undervisningen inom skoldistrikt med ett större antal mindre folkskolor näppeligen kan tillfredsställande ordnas utan genom centralisering.

Vid lösningen av den föreliggande frågan kan man icke fasthålla vid, att utgifterna för centraliseringen med nödvändighet måste i varje särskilt fall motsvaras av fullt ut lika stora besparingar. Frågan måste givas en något vidare innebörd, varvid man i någon mån låter de betydligt större besparingar, som uppkomma vid indragning av fortsättningsskolor med

ringa barnantal, i någon mån underlätta den nödvändiga centraliseringen av mindre fortsättningsskolor med större antal lärjungar. Jag tillstyrker därför skolöverstyrelsens här ifrågavarande, i utlåtandet av den 24 november 1931 framlagda förslag oförändrat, så mycket mera som detta även i hög grad förenklar handläggningen av ärendena. Emellertid synes mig varje skoldistrikt böra äga att, innan en ny centraliseringsorganisation mera definitivt bliver fastställd, under viss tid pröva dess lämplighet och härunder åtnjuta vederbörligt statsbidrag. Jag föreslår alltså, att statsbidrag till fortsättningsskolväsendets centralisering må kunna enligt eljest angivna grunder utgå för en tid av högst två år, därest statens vederbörande folkskolinspektör vitsordar, att motsvarande besparing i statsbidraget till avlönande av lärare vid fortsättningsskola inom distriktet därigenom uppkommer.

Enligt nu gällande bestämmelser har staten åtagit sig att helt bekosta den ökning av utgifterna, som uppstår, om skoldistriktet genom införande av yrkesbestämda fortsättningsskolor eller utsträckning av undervisningstiden förbättrar skolväsendet. En motsvarande förbättring av undervisningen följer i vissa fall med centraliseringen, i det att lärjungar, som genomgått mindre folkskola, därigenom kunna beredas fortsatt undervisning i egentlig fortsättningsskola, allmän eller yrkesbestämd. I regel torde denna förbättrade undervisning icke komma att vålla några ökade utgifter, enär lärjungarna från de genom centraliseringen indragna skolorna kunna hänvisas till eljest i verksamhet varande skolor, som ej hava fyllda avdelningar. Men i enstaka fall, särskilt inom skoldistrikt med förhållandevis stort antal mindre folkskolor, kan det bliva erforderligt att på grund av centraliseringen öka antalet läraravdelningar vid någon eller några fortsättningsskolor. Det har ifrågasatts, att statsbidraget till inackordering av lärjungarna skulle i sådana fall minskas. Därigenom skulle emellertid centraliseringen av fortsättningsskolväsendet försvåras, där det bäst behöves. Ofta skulle det icke heller kunna avgöras, huruvida ökningen av antalet läraravdelningar förorsakats av centraliseringen eller därav, att man velat specialisera undervisningen för att exempelvis kunna bereda flickorna undervisning i husligt arbete. Skolöverstyrelsen har i sin skrivelse den 29 september 1928 (sakkunnigas betänkande sid. 74) utförligt behandlat denna fråga, och jag ansluter mig till överstyrelsens mening, att vid beräkning av statsbidrag till inackordering eller skolskjutsar hänsyn icke må tagas till avlöningen åt lärarna vid de skolor, där lärjungarna efter centraliseringen komma att undervisas. Likaledes tillstyrker jag sådan för centraliseringens genomförande nödvändig ändring av bestämmelserna i §§ 54 och 55 fortsättningsskolstadgan, att även för lärjungar, som avgått från mindre folkskola, må vid centralisering kunna upprättas egentlig fortsättningsskola.

I vissa fall föreligger behov av inackordering av fortsättningsskolplik-

tiga barn även utan samband med fortsättningsskolväsendets centralisering. I avseende härå hava de sakkunniga framhållit lämpligheten av att bestämmelserna angående statsbidrag till inackordering av lärjungar i folkskolan måtte vinna tillämpning beträffande fortsättningsskolans lärjungar. Härigenom skulle för en mycket ringa kostnad kunna undvikas uppkomsten av en del fortsättningsskolor med alltför litet barnantal. Jag tillstyrker detta förslag under hänvisning jämväl till att i propositionen nr 77 vid årets riksdag hemställts om ett extra anslag å 15,000 kronor till inackorderingsbidrag för vissa skolpliktiga barn, tillhörande skoldistrikt i andra delar av riket än de fyra nordligaste länen. Tills vidare torde det vara lämpligast, att de medel, som i här ifrågavarande fall utanordnas för inackordering av fortsättningsskolpliktiga lärjungar, utgå från samma anslag som medlen till inackordering av folkskolans lärjungar, alltså från de anslag, som beviljas för inackordering av vissa skolpliktiga barn. Det torde vara lämpligt att utverka riksdagens förklaring, att den icke har något att erinra häremot. Även med avseende å anslaget till statsbidrag till skolskjutsar hava de sakkunniga uttalat önskvärdheten av dess användning för fortsättningsskolpliktiga barn i fall, då centralisering ej är i fråga. I anledning härav vill jag framhålla, att detta anslag enligt gällande författningsbestämmelser kan användas jämväl för sådant ändamål, och Kungl. Maj:t har också, alltsedan anslagets tillkomst, ansett sig oförhindrad att disponera medel ur detsamma till skolskjutsar för fortsättningsskolbarn. Någon riksdagens förklaring på denna punkt torde därför ej vara erforderlig.

VII. Anställningsvillkor för lärare vid fortsättningsskolan.

De sakkunniga.

De sakkunniga yttra rörande anställningsformerna för lärare vid fortsättningsskolan följande:

Behovet av särskilda lärare vid fortsättnings-skola.

Undervisningen i fortsättningsskolan har hittills till största delen meddelats av lärare, som hava sin huvudsakliga sysselsättning inom annat område (folkskollärare och andra lärare, yrkesmän o. s. v.). Så torde ock allt framgent bliva förhållandet. Alltmera gör sig emellertid behovet gällande av särskilda vid fortsättningsskolan anställda lärare. Skolöverstyrelsen har också redan i sin framställning den 28 december 1926 på ett enligt sakkunnigas mening fullt övertygande sätt uppvisat, att det för fortsättningsskolornas normala utveckling och i vissa fall för möjligheten att uppehålla undervisningen är nödvändigt att kunna anställa lärare med arbetet inom fortsättningsskolan såsom huvudsyssla. Sakkunniga hava funnit riktigheten härav på olika sätt bekräftad.

Visserligen kan skoldistrikt med tillämpning av bestämmelserna i § 5 av reglementet för statens pensionsanstalt reglera tjänster för lärare med full tjänstgöring vid fortsättningsskola och därmed bereda tjänstens innehavare pensionsrätt, men det finnes inga föreskrifter om att därmed skall följa rätt till ålderstillägg, viss del av lön under sjukdom eller bostad och bränsle. Icke heller äger ordinarie folkskollärare att för uppflyttning i högre lönegrad tillgodoräkna sig den tid, han tjänstgjort vid fortsättningsskola, medan han däremot får för sådant ändamål räkna tjänstgöring vid t. ex. högre folkskola, skeppsgosseskola, skyddshem och sjukvårdsanstalt. Det är under sådana förhållanden uppenbart, att lärare, som kan erhålla ordinarie tjänst vid folkskola, icke kvarstannar någon längre tid vid fortsättningsskola, och att kunna för anställning med full tjänstgöring vid fortsättningsskola förvärva de mera erfarna och dugligaste folkskollärarna synes under nuvarande förhållanden vara uteslutet. En del skoldistrikt, som hava funnit det nödvändigt att anförtro den fortsatta undervisningen åt särskilda lärare med full tjänstgöring, hava sökt erhålla lämpliga lärare på det sättet, att några ordinarie folkskollärare tilldelats tjänstledighet vid folkskolan och förordnats att uppehålla undervisningen i fortsättningsskolan. Dessa lärare åtnjuta då på grund av anställningen vid folkskolan de med en ordinarie befattning förenade här ovan angivna förmånerna, som icke äro tillförsäkrade lärarna vid fortsättningsskolor. Anordningen måste betecknas såsom en av förhållandena framtvungad nödfallsåtgärd, som icke bör för framtiden bibehållas. Den kan också praktiseras huvudsakligen endast i städer och liknande samhällen.

Emellertid erfordras för den fortsatta undervisningen även lärare med annan utbildning än folkskollärares, i främsta rummet lärarinnor i hushållsgöromål och i kvinnlig slöjd. Den anställning, som gällande författningar tillförsäkra dessa lärarinnor och andra fortsättningsskolans lärare, vilka icke hava annan befattning att återgå till, måste betecknas såsom mycket otillfredsställande. Som förut framhållits kunna tjänsterna visserligen

regleras och lärarna därmed erhålla fast anställning och pensionsrätt. Sådan reglering har också kommit till stånd i en del skoldistrikt. Men då därmed icke följa några ökade bidrag av statsmedel, äro skoldistrikten självfallet ganska obenägra att genomföra tjänsteregleringar, som skulle medföra ökade kommunala kostnader för fortsättningsskolan. Alltjämt äro därför här ifrågavarande lärare i stor utsträckning anställda för en kurs i sänder eller möjligen tills vidare med uppsägningsrätt utan andra löneförmåner än det utgående statsbidraget. Drabbas de av sjukdom, åtnjuta de ingen lön, så länge sjukdomen varar, och ofta förlora de omedelbart anställningen. Hur länge de än tjänstgöra, erhålla de intet åldersstillägg.

Fortsättningsskolans lärare hava i allmänhet ett mycket krävande arbete, och särskilt gäller detta de lärare, som helt ägna sina krafter åt denna skola. På landsbygden få dessa lärare ofta flytta från skola till skola med omkring sex veckors tjänstgöring på varje plats. Det är tydligt, att en sådan ambulerande lärares tjänstgöring blir betydligt mera ansträngande och i många avseenden besvärligare än andra lärares. Därtill kommer, att de enligt vad ovan framhållits oftast sakna den trygga ställning och övriga förmåner, som eljest bruka tillkomma lärare. Likväl är det för den fortsatta undervisningen av den allra största betydelse, att dessa lärare stå till förfogande och att man kan till dessa tjänster erhålla erfarna och verkligt dugande lärarkrafter. Undervisningen i fortsättningsskolan bör icke och kan icke allestädes utgöra en bisyssla för lärare med annan anställning. Särskilda fortsättningsskollärare äro i viss utsträckning erforderliga. Utan sådana skulle det icke bliva möjligt att i fortsättningsskolor på landsbygden mera allmänt införa t. ex. undervisning i hushållsgöromål. I en del vidsträckta norrländska skoldistrikt med ett fåtal folkskolor men ett överväldigande antal mindre folkskolor torde den föreslagna centraliseringen icke heller kunna genomföras utan att lärare av olika slag anställas med tjänstgöringen vid fortsättningsskolan såsom huvudsyssla.

Det är därför en angelägenhet av största vikt, att skoldistriktet erhålla större möjligheter än hittills att på ett varaktigt sätt vid fortsättningsskolorna anställa lärare, som visat sig lämpliga att handhava den här ifrågavarande ungdomens undervisning och fostran. Skolöverstyrelsen har i sin framställning år 1926 med styrka framhållit detta och föreslagit vissa åtgärder, åsyftande att medföra mera tillfredsställande anställningsförhållanden för lärare vid fortsättningsskolor. Överstyrelsens förslag innebär, att fortsättningsskollärare med anställning å tjänst, som reglerats för pensionsrätt åt innehavaren, skall beredas rätt till åldersstillägg och lön under sjukdom enligt samma grunder som lärare vid folkskola. Grundlönen skulle utgöras av den i förhållande till tjänstgöringens omfattning utgående timlönen. Dessutom skulle ordinarie folkskollärare äga att som tjänstetid för uppflyttning i högre lönegrad tillgodoräkna sig tjänstgöring vid fortsättningsskola.

Skolöverstyrelsens förslag innebär icke en fullständig lösning av problemet. Men ett förverkligande av förslaget skulle dock giva de med full tjänstgöring vid fortsättningsskola anställda lärarna en avsevärt förbättrad ställning. Folkskollärare med undervisning i fortsättningsskola såsom huvudsyssla behövde icke längre räkna med att varje års tjänstgöring vid fortsättningsskola medför förlusten av ett tjänstår för högre lönegrad. Icke heller behövde han oroa sig för att han vid inträffande sjukdom komme

Förslag av
skolöverstyrelsen år
1926.

att helt sakna existensmedel. Han kunde således kvarstanna vid fortsättningsskolan och behövde icke såsom nu ivrigt söka efter tillfälle att snarast möjligt komma över till folkskolan med dess tryggare anställningsvillkor.

Därmed skulle uppstå större möjligheter att vid fortsättningsskolan behålla goda lärare i de ämnen, vari undervisningen lämpligen kan meddelas av folkskollärare. Största betydelsen skulle måhända förslaget få för lärarna i de mera praktiskt betonade ämnena, såsom hushållsgöromål, verkstadsarbete, slöjd. Behovet av tryggare anställningsförhållanden vid fortsättningsskolan gör sig också starkast gällande beträffande dessa lärare, som endast i mycket få fall kunna erhålla fast anställning vid annan läroanstalt.

Överstyrelsens förslag avser endast sådana fortsättningsskolans lärare, som innehåva befattning, vilken reglerats enligt bestämmelserna i § 5 av reglementet för statens pensionsanstalt. Dylig reglering av tjänster har hittills icke genomförts i särskilt stor utsträckning. Orsakerna här till äro flera. Ganska allmänt torde den uppfattningen vara rådande, att lärare med fast anställning å reglerad tjänst skall åtnjuta de förmåner (ålderstillägg m. m.), som eljest tillkomma ordinarie lärare. Men då staten icke lämnar bidrag här till för lärare vid fortsättningsskolor, skulle reglering på sådana grunder av tjänsterna medföra kommunala utgifter, vilka anses rätteligen böra bestridas med statsmedel, liksom fallet är beträffande folkskolan. På grund härav hava skoldistriktet i åtskilliga fall uraktlat att reglera tjänsterna, ehuru alla förutsättningar därför eljest föreligga. Överstyrelsens förslag skulle i stort sett undanröja dessa skoldistriktens betänkligheter av ekonomisk art, och man kan förvänta, att skoldistriktet, där behov av lärare med full tjänstgöring föreligger, komma att i större utsträckning än hittills inrätta tjänster för lärare med undervisning i fortsättningsskolan som huvudsak.

Förslagets
betydelse
med särskild
hänsyn till
skolköks-
undervis-
ningen.

Som förut i detta betänkande framhållits, införes undervisning i hushållsgöromål för flickor allt allmänare i fortsättningsskolan. De lärarinnor, som anlitas härför, hava i regel ingen annan tjänst, och deras anställning vid fortsättningsskolan har hittills oftast varit av tillfällig art. Det är ganska vanligt, att skoldistrikt för varje år nyanställer lärarinna för de kurser i hushållsgöromål, som hållas vid distriktets fortsättningsskolor.

Detta bör icke längre fortgå inom de skoldistrikt, där antalet fortsättningsskolpliktiga flickor är så stort, att deras undervisning i hushållsgöromål medför full sysselsättning för en skolköslärarinna under större delen av året. I sådant skoldistrikt bör tjänsten regleras och lärarinnan erhålla fast anställning. Svårare ställer det sig att ordna denna angelägenhet i distrikt, där det årligen erfordras endast en eller ett par 5—6 veckors kurser i hushållsgöromål. Förekommer intet ordnat samarbete mellan flera sådana skoldistrikt, uppstå lätt svårigheter att upprätthålla undervisningen på ändamålsenligt sätt. Så t. ex. kan tiden för kurserna näppeligen i enlighet med föreskrifterna i fortsättningsskolestadgan angivas i det för skolorna gällande reglementet utan måste årligen för varje kurs bestämmas med hänsyn till när lärarinna kan erhållas. Det är tydligt, att ovissheten angående till vilken tid fortsättningsskolkursen blir förlagd medför olägenheter för målsmännen. Allt emellanåt torde man också misslyckas i försöken att erhålla lärarinna på lämplig tid och nödgas för den skull indraga skolköskursen och i stället anordna annan undervisning för flickorna.

Det är därför önskvärt, att mellan flera skoldistrikt, som icke var för sig behöva en skolkökslärarinna med full tjänstgöring, anordnas ett organiserat samarbete i här berörda avseende. Detta samarbete bör leda till att så många skoldistrikt, att de tillsammans hava behov av en skolkökslärarinna med full tjänstgöring, sammansluta sig och gemensamt inrätta en tjänst för sådan lärarinna. Angående formerna härför vilja de sakkunniga hänvisa till lagen den 13 juni 1919 om kommunalförbund. Anses den för inrättande av sådant kommunalförbund nödvändiga proceduren alltför omständlig för här ifrågavarande ändamål, torde det vara tillräckligt, att skoldistriktet sins emellan träffa överenskommelse att gemensamt inrätta och låta reglera en lärartjänst. Även vilja de sakkunniga erinra därom, att enligt lagen den 6 juni 1930 om församlingsstyrelse kan för handläggande av skolärenden bildas s. k. kyrklig samfällighet, bestående av flera skoldistrikt.

Samverkan mellan skoldistrikt för anställande av skolkökslärarinna.

Även de smärre skoldistriktet kunna således genom samarbete under den ena eller den andra formen befria skolväsendet från det beroende av rena tillfälligheter i fråga om möjligheten att erhålla lämplig lärare, som eljest kan göra sig gällande. Att distriktet iakttaga försiktighet beträffande inrättandet av lärartjänster, är visserligen erkännansvärt. Men denna försiktighet bör dock icke drivas så långt, att skolarbetet blir lidande eller att lärarpersonalens fullt berättigade önskan att erhålla tryggare anställning lämnas obeaktad. Sakkunniga vilja här framhålla, att om förutsättningar för inrättande av befattning för lärare med full tjänstgöring förefinnas men tvekan angående det framtida behovet av tjänsten råder, detta likväl icke bör utgöra hinder för inrättande av sådan tjänst, varom det här är fråga. Sakkunniga hava nämligen förvissat sig om att det i dylikt fall icke möter hinder att reglera lärartjänst vid fortsättningsskola på sådana villkor, att läraren kan uppsägas, om tjänsten behöver indragas. Iakttages i tveksamma fall denna försiktighet, och vinner skolöverstyrelsens förslag om statsbidrag till ålderstillägg och till avlöning av sjukvikarie bifall, innebär det ingen risk för skoldistriktet att reglera lärartjänster vid fortsättningsskola i den mån lärare med full tjänstgöring erfordras.

De av förslaget föranledda statsutgifterna kunna icke tillförlitligt beräknas men torde enligt sakkunnigas mening knappast kunna bli betydande. Hittills hava reglerats endast omkring femtio tjänster för lärare med tjänstgöring helt eller delvis vid fortsättningsskola. Det kan förutses, att detta antal kommer att efter förändringen väsentligt ökas. Men även om antalet reglerade tjänster slutligen skulle komma att något överstiga det av överstyrelsen beräknade 150, kunna varken de av dessa lärare så småningom intjänade ålderstilläggen eller avlöningen till eventuella sjukvikarier medföra kostnader, som kunna verka avskräckande, då det gäller att på ett ändamålsenligt sätt ordna den fortsatta undervisningen och lärarnas anställningsförhållanden.

Kostnaderna.

Det av skolöverstyrelsen framlagda förslaget innebär icke en fullständig lösning av frågan om fortsättningsskollärarnas anställningsvillkor. Men dess förverkligande skulle dock medföra en betydande förbättring på detta område och giva skoldistriktet avsevärt ökade möjligheter att där så erfordras anställa lärare med full tjänstgöring och fast anställning vid fortsättningsskolan. Särskilt skulle detta få betydelse för de läroämnen, i vilka undervisningen meddelas av facklärare. Då förslaget icke synes föregripa en an-

nan och fullständigare framtida lösning av frågan, vilja de sakkunniga på det livligaste tillstyrka, att det genomföres.

Skolöverstyrelsen har i sin utredning och sitt förslag förbigått tvenne frågor, som sakkunniga likväl anse sig böra något beröra. Den ena av dessa gäller beredande av rimliga tjänsteförhållanden för den jämförelsevis stora grupp lärare, som utan att kunna bli anställda vid fast reglerad tjänst likväl hava undervisningen vid fortsättningsskola till huvudsyssla och helt ägna sig däråt. Den andra frågan rör fortsättningsskollärarnas bostadsförhållanden.

Skolkökslä-
rarinna å icke
reglerad
tjänst.

Det står för de sakkunniga klart, att även om skoldistriktet i många fall sammansluta sig och gemensamt reglera lärartjänster vid fortsättningsskola, så komma likväl efter allmänt införande av undervisning i hushållsgöromål vid landsbygdens fortsättningsskolor svårigheterna att få till stånd sådan tjänstereglering att visa sig så stora, att en mängd skolkökslärarinnor nödgas måhända under hela sin tjänstetid uppehålla undervisningen utan att erhålla fast anställning och därmed förenade förmåner. Det kan dock icke vara staten värdigt att låta en lärarkår, som utför ett viktigt och allmänt högt uppskattat arbete, utföra detta arbete under så bekymmersamma förhållanden. Den omständigheten, att skolväsendet är så organiserat, att dessa lärarinnor måste år efter år med korta mellanrum flytta från skola till skola och från skoldistrikt till skoldistrikt, kan icke utgöra anledning för staten, som i verkligheten helt avlönar dem, att lämna dem utan den trygghet, som rätt till ålderstillägg, lön under sjukdom samt pension skänker. De organisatoriska svårigheterna böra enligt sakkunnigas mening icke få utgöra hinder för en sådan lösning av denna fråga, som billighet och rättvisa kunna anses kräva. Sakkunniga hava tagit problemet under övervägande och därvid närmast anslutit sig till tanken, att dessa vid fortsättningsskola tjänstgörande skolkökslärarinnor, som icke äro anställda å reglerad tjänst, likväl skulle tillerkännas rätt till ålderstillägg, lön under sjukdom samt pension. Uppflyttning i högre lönegrad finge ske, då den sammanlagda tjänstgöringen uppginge till den därför bestämda tiden, pensionsavgift skulle obligatoriskt avdragas å lönen och pension vid uppnådd pensionsålder uträknas i förhållande till den sammanlagda tjänstetiden. Statsbidrag till avlönande av sjukvikarie skulle utgå för den tid under pågående kurs sjukdomen förhindrat tjänstgöring.

Emellertid står denna fråga i nära samband med liknande spörsmål rörande en del vid folkskolor och andra skolor anställda övningslärare, bland vilka många icke hava fast anställning eller full tjänstgöring. Skolöverstyrelsen har i annat sammanhang föreslagit utredning angående dessa lärares tjänsteförhållanden, och 1928 års lönekommitté har funnit, att sådan utredning snarast möjligt bör komma till stånd. Sakkunniga hava under sådana förhållanden icke ansett sig böra nu föreslå annan åtgärd beträffande den föreliggande frågan, än att vid den ovan åsyftade utredningen hänsyn tages även till de fortsättningsskolans lärare, som hava arbetet i fortsättningsskolan till huvudsyssla men likväl icke enligt nuvarande författningar erhålla fast anställning.

Särskilda
fortsättnings-
skollärares
bostadsfråga.

Lärare vid folkskolor och vid en del andra skolor åtnjuta antingen bostad in natura eller ock hyresersättning. Motsvarande förmåner äro icke tillförsäkrade fortsättningsskolans lärare. Anledningen härtill torde vara, att

man räknat med att undervisningen huvudsakligen skulle såsom bisyssla komma att handhavas av folkskolans lärare eller andra. Sedan det nu visat sig behöfligt att vid fortsättningsskolan anställa ett jämförelsevis stort antal särskilda lärare, vilka icke hava annan befattning, lär det bliva nödvändigt att tillhandahålla även dessa lärare bostad och bränsle eller ock tillerkänna dem kontant ersättning för dessa förmåner.

Den tanken torde då ligga nära till hands, att denna angelägenhet bör ordnas på samma sätt vid fortsättningsskolan som vid folkskolan och att det således bör ankomma på skoldistriktet att förse de fortsättningsskollärare med bostad och bränsle, vilka icke hos stat eller kommun hava sådan anställning, att därmed följa nämnda löneförmåner eller ersättning därför kau anses ingå i lönen. Efter närmare övervägande av frågan hava sakkunniga dock kommit till den uppfattningen, att denna utgift icke bör bestridas av skoldistriktet. Det skulle nämligen strida mot de grundläggande förutsättningarna för fortsättningsskolans införande att påföra skoldistriktet en del av lärarlönen. Dessutom kan man förvänta, att om det skulle åligga skoldistriktet att bekosta bostad åt särskilda lärare vid fortsättningsskolan, detta komme att motverka anställandet av dylika lärare och reglering av tjänster och därmed även förhindra införandet av undervisning i sådana ämnen, för vilka fordras särskilda lärare, t. ex. hushållsgöromål.

Enligt det förslag, som framlagts av 1928 års lönekommitté, skulle för folkskollärarnas vidkommande frågan om naturaförmånerna ordnas på det sättet, att läraren tillerkändes en viss bruttolön och ägde att förhyra bostad, som skoldistriktet vore skyldigt att tillhandahålla. Blir detta förslag genomfört, bör enligt sakkunnigas mening frågan ordnas på samma sätt för de här ifrågavarande lärarna vid fortsättningsskolan. För närvarande torde därför några åtgärder för denna frågas lösning icke böra vidtagas.

Skolöverstyrelsen föreslår, att resekostnads- och traktamentsersättning, som nu utgår till ambulerande lärarinnor i hushållsgöromål vid fortsättningsskolor, måtte tillerkännas även andra ambulerande fortsättningsskollärare. Sakkunniga anse, att de av överstyrelsen anförda skälen härför äro giltiga, och tillstyrka därför förslaget.

Resekostnads- och traktamentsersättning åt ambulerande lärare.

De sakkunniga hava sammanfattat sitt uttalande och sitt förslag om fortsättningsskollärarnas anställningsvillkor på följande sätt:

Sammanfattning.

I nära samband med frågan om fortsättningsskolväsendets centralisering står den viktiga angelägenheten att bereda möjlighet att vid fortsättningsskolan anställa lärare med undervisning i denna skola såsom huvudsyssla. Sakkunniga dela skolöverstyrelsens i ovan omnämnda framställning hävdade uppfattning, att det för den fortsatta undervisningens normala utveckling och fortgång är nödvändigt att vidtaga sådana åtgärder, att goda lärare kunna erhållas och bibehållas. De egenartade förhållanden, under vilka arbetet i fortsättningsskolan bedrives, kräva i viss mån säregna bestämmelser rörande lärarpersonalen. Sakkunniga framhålla med styrka, att det är en bjudande plikt för samhället att bereda dessa lärare och lärarinnor, som ägna sig åt arbetet i fortsättningsskolan såsom huvudsyssla, tryggare anställningsförhållanden än de nu i regel åtnjuta. Det av skolöverstyrelsen i detta syfte framlagda förslaget föregriper icke en påkallad fullständigare utred-

ning angående övningslärares vid olika läroanstalter anställning och bör därför kunna omedelbart genomföras.

I överensstämmelse med skolöverstyrelsens förslag yrka de sakkunniga, att vissa fortsättningsskollärare beredas bättre anställningsförhållanden enligt i huvudsak följande grunder:

Lärare vid folk- och småskolor medges rätt att för uppflyttning i högre lönegrad tillgodoräkna sig den tid, han med fast anställning tjänstgjort på någon med pensionsrätt förenad lärarbefattning vid fortsättningsskola.

Ålderstillägg för fast anställd lärare vid fortsättningsskola må utgå med samma belopp och enligt i huvudsak samma grunder som ålderstillägg till lärare vid folkskolor, varvid angående beräkning av lönetursår må i tillämpliga delar gälla, vad i sådant avseende är stadgat beträffande ordinarie folkskollärare.

Statsbidrag till avlönande av vikarie för på grund av styrkt sjukdom tjänstledig fast anställd lärare vid fortsättningsskola må utgå enligt i huvudsak de grunder, som gälla i fråga om sådan vikarie vid folkskola.

Resekostnads- och traktamentsersättning må utgå till ambulerande lärare vid fortsättningsskola i huvudsaklig överensstämmelse med vad som hittills varit gällande för ambulerande lärarinna i hushållsgöromål.

Skolöverstyrelsen.

I sitt nu avgivna utlåtande anför skolöverstyrelsen i förevarande avseende följande:

De sakkunnigas utredning och förslag rörande anställningsvillkor för vissa lärare vid fortsättningsskolor grunda sig på skolöverstyrelsens framställning den 28 december 1926. Förslaget har tidigare tillstyrkts av statskontoret och nu av samtliga i ärendet hörda myndigheter, som i avgivet yttrande särskilt berört denna fråga.

Skolöverstyrelsen vill framhålla, att centraliseringen av fortsättningsskolväsendet inom de nordligaste länen icke torde kunna på lämpligt sätt genomföras utan att särskilda fortsättningsskollärare i viss utsträckning anställas. Vidare följer med fortsättningsskolans övergång från allmän till yrkesbestämd skola behov av särskilda lärare i arbetskunskap i främsta rummet lärarinnor i husligt arbete. Dessa lärare, som äro oundgängliga för skolväsendet, som utföra ett av alla högt skattat arbete och som därtill nästan undantagslöst måste underkasta sig en besvärlig och ansträngande tjänstgöring med flyttningar från ort till ort, böra enligt överstyrelsens mening icke längre lämnas utan den trygghet och det stöd, som rätt till ålderstillägg och till åtnjutande av viss del av avlöningen under sjukdom medför. Att dessa lärares anställningsförhållanden icke kunnat ordnas på samma sätt som andra lärares, kan icke få utgöra hinder för staten att på ett efter förhållandena anpassat sätt tillgodose deras berättigade krav, som även i lika hög grad äro skolans. Dessutom bör i detta sammanhang påpekas, att ålderstillägg och bidrag till avlönande av sjukvikarie redan nu utgå av statsmedel till lärare å tjänster, som organiserats genom reglering enligt § 5 i reglementet för statens pensionsanstalt, till exempel lärartjänster vid vissa sjukvårdsanstalter och barnhem. Även får ordinarie folkskollärare för ålderstillägg tillgodoräkna sig tjänstgöring vid nämnda anstalter liksom ock

tjänstgöring å reglerad tjänst vid skyddshem. Att lärartjänster vid fortsättningsskola i här ifrågavarande avseende jämsställas med dylika tjänster vid nyssnämnda anstalter, synes överstyrelsen väl motiverat och ägnat att främja en ändamålsenlig utveckling av fortsättningsskolväsendet.

Emellertid anser sig överstyrelsen böra i detta sammanhang söka närmare klargöra några för genomförandet av förslaget betydelsefulla detaljer. Sedan riksdagen år 1926 medgivit pensionsrätt för lärare vid fortsättningsskolor, hava regleringar av tjänster vid fortsättningsskolor hittills godkänts för närmare 50 skoldistrikt, huvudsakligen större landsortsdistrikt och mindre eller medelstora städer. Tjänsterna avse nästan undantagslöst undervisning i hushållsgöromål eller kvinnlig slöjd. I en del fall skall tjänstgöringen förläggas helt till fortsättningsskola, men i de flesta av dessa regleringar stadgas, att tjänstens innehavare skall vara skyldig att, om så påfordras, fullgöra någon del av den honom åliggande tjänstgöringen vid folkskola eller vid annan kommunal läroanstalt av sådant slag, att dess lärare kunna erhålla pensionsrätt i statens pensionsanstalt. Att tjänstgöringen fullgöres vid olika läroanstalter, skulle icke medföra sådana olägenheter beträffande tillämpningen av beslut om ålderstillägg och bidrag till avlönande av sjukvårkarié, att någon allvarlig tvekan angående förslagets lämplighet därför behöver uppstå.

Till övervägande måste emellertid av annan anledning upptagas frågan, huruvida det nu föreslagna statsbidraget till ålderstillägg och vikariearvode bör utgå endast till lärare, som enligt regleringsbestämmelserna skall hava hela sin tjänstgöring förlagd till fortsättningsskola, eller kunna avse även lärare, vilkas tjänstgöring till en del fullgöres vid andra skolor. Väljes det förra alternativet, kommer ett bifall till förslaget att få en jämförelsevis ringa betydelse. I en del fall torde också en sådan lösning av frågan kunna komma att motverka ändamålsenlig reglering av tjänst. Förhållandet skulle nämligen bli det, att om befattningshavarens tjänstgöring på ett eljest mycket lämpligt sätt utökades med undervisning vid annan läroanstalt, skulle skoldistriktet förlora ett icke obetydligt statsbidrag, som däremot komme att utgå, om man nöjde sig med minimitjänstgöring, helt förlagd till fortsättningsskolan.

Låter man däremot det föreslagna statsbidraget utgå även till sådana vid fortsättningsskola anställda lärare, vilkas tjänstgöring utan angiven begränsning får fullgöras vid andra skolor, kan detta statsbidrag i stor utsträckning användas till ålderstillägg och vikariearvode för de lärare, som i folkskola och en del andra läroanstalter meddela undervisning i hushållsgöromål och slöjd. Visserligen synas goda skäl kunna anföras för att även dessa lärare beredas de nämnda förmånerna genom statens försorg, men detta torde dock icke böra genomföras på sådant sätt, att de samtliga måste tilldelas någon tjänstgöring vid fortsättningsskola.

Överstyrelsen finner lämpligast, att den nu föreliggande frågan, nämligen angående statsbidrag till ålderstillägg och vikariearvode åt lärare vid fortsättningsskolor, löses sålunda, att statsbidraget utgår endast för lärare med så omfattande tjänstgöring vid fortsättningsskola, att denna tjänstgöring skulle kunna medföra pensionsrätt. Enligt bestämmelse i pensionsreglementet, jämförd med till proposition nr 198 vid 1926 års riksdag fogat utdrag av statsrådsprotokollet den 25 februari 1926 (sid. 32) bör den minimitjänstgöring, som måste krävas för att lärartjänst vid fortsättningsskola skall

kunna förenas med pensionsrätt, motsvara 20 undervisningstimmar i veckan under större delen av året.

Vad överstyrelsen nu yttrat avser i främsta rummet tjänster för lärare, som undervisa i hushållsgöromål, kvinnlig slöjd samt i några fall verkstadsarbete. I händelse av bifall till förslaget kan det dock förväntas, att skoldistriktet skulle reglera även de fortsättningsskollärartjänster *med full tjänstgöring*, vilka uppehållas med ordinarie folkskollärare, som härför åtnjuta tjänstledighet från folkskollärartjänsten. Statsbidrag till ålderstillägg för av sådan anledning tjänstledig lärare behövde sedan förekomma endast i sällsynta undantagsfall. Även skulle det bli möjligt att direkt vid fortsättningsskolan anställa det på grund av centralisering av fortsättningsskolväsendet erforderliga antalet folkskollärare med full tjänstgöring. Angående betydelsen av att de nu berörda frågorna bli på lämpligt sätt ordnade hänvisas till överstyrelsens skrivelse den 28 december 1926.

Vid bedömandet av förslagets ekonomiska konsekvenser bör man erinra sig, att det icke här är fråga om att inrätta ett antal *nya* tjänster med av statsmedel utgående avlöning till befattningshavarna. Det för begynnelselönen erforderliga statsbidraget utgår redan nu vare sig tjänsterna äro reglerade eller icke i form av statsbidrag för undervisning i fortsättningsskola. Någon ökning av detta statsbidrag är ej ifrågasatt. Det är endast ålderstilläggen och bidragen till avlönande av sjukvikarie, som vålla ökade statsutgifter. I den mån kommun redan tillförsäkrat befattningshavare dessa förmåner komma utgifterna för kommunen att minskas med belopp motsvarande statsbidraget. Därest 1932 års riksdag skulle komma att bifalla förslaget, skulle dock ingen ökning av förslagsanslaget för budgetåret 1932/1933 till understöd för avlönande av lärare vid fortsättningsskolor bli erforderlig. De första regleringarna av tjänster vid fortsättningsskolor godkändes under år 1927, varför ålderstillägg icke kan till någon innehavare av dessa tjänster utgå före den 1 januari 1933. Behovet av medel till bidrag till vikariearvoden kan med hänsyn till det jämförelsevis ringa antal tjänster det gäller ej bli betydande under budgetåret 1932/1933.

Icke heller synes bifall till förslaget angående reseersättning även till andra ambulerande lärare vid fortsättningsskolor än lärarinnor i hushållsgöromål behöva medföra höjning av förslagsanslaget.

I anslutning till det nu anförda föreslår överstyrelsen följade ändrade lydelse av de sakkunnigas förslag rörande vissa fortsättningsskollärares anställningsvillkor och därmed sammanhängande frågor.

Lärare vid folk- och småskolor medges rätt att för uppflyttning i högre lönegrad tillgodoräkna sig den tid, han med fast anställning tjänstgjort på någon med lönetursrätt förenad lärarbefattning vid fortsättningsskola.

Till lärare med fast anställning på någon med pensionsrätt i statens pensionsanstalt förenad lärarbefattning vid fortsättningsskola må, därest tjänstgöringen vid fortsättningsskolan motsvarar minst 20 timmar i veckan under större delen av året, ålderstillägg av statsmedel utgå med samma belopp och enligt i huvudsak samma grunder som ålderstillägg till lärare vid folkskolor, varvid angående beräkning av lönetursår må i tillämpliga delar gälla, vad i sådant avseende är stadgat beträffande ordinarie folkskollärare.

Statsbidrag till avlönande av vikarie för på grund av styrkt sjukdom tjänstledig fast anställd lärare på någon med lönetursrätt enligt föregående

punkt förenad befattning vid fortsättningsskola må utgå enligt i huvudsak de grunder, som gälla i fråga om sådan vikarie vid folkskola.

Resekostnads- och traktamentsersättning må utgå till ambulerande lärare vid fortsättningsskola i huvudsaklig överensstämmelse med vad som hittills varit gällande för ambulerande lärarinna i hushållsgöromål.

Statskontoret yttrar i denna fråga:

Statskontoret.

De sakkunnigas förslag rörande anställningsvillkor för vissa lärare vid fortsättningsskola grundar sig på skolöverstyrelsens framställning den 28 december 1926, vilken tidigare tillstyrkts av statskontoret. I sitt utlåtande över de sakkunnigas betänkande har skolöverstyrelsen föreslagit en skärpning av de förut ifrågasatta bestämmelserna om statsbidrag till ålderstilllägg och vikariearvode åt lärare vid fortsättningsskola på så sätt, att ålderstilllägg och vikariearvode av statsmedel endast skulle utgå till lärare, vars tjänstgöring vid fortsättningsskolan omfattar 20 timmar i veckan. Mot skolöverstyrelsens förevarande förslag har statskontoret icke något att erinra. Vare sig de sakkunnigas eller skolöverstyrelsens förslag i denna del tillämpas, torde någon egentlig kostnadsökning för budgetåret 1932/1933 knappast uppstå.

Utgifterna å åttonde huvudtitelns anslag till understöd åt lärare vid fortsättningsskola voro under budgetåret 1930/1931 5.216,411 kronor. Enligt statskontorets mening torde ett bifall till de sakkunnigas förslag icke medföra någon egentlig ökning av utgifterna för fortsättningsskolorna. Skulle däremot de sakkunnigas förslag med de av skolöverstyrelsen förordade jämkningarna läggas till grund för blivande bestämmelser i ämnet, synes en utgiftsökning kunna motses. Denna utgiftsökning torde emellertid bliva ganska ringa, därest det i anledning av centraliseringen av fortsättningsskolväsendet föreslagna statsbidraget för indragen fortsättningsskola, på sätt statskontoret ifrågasatt, i vissa fall reduceras.

I anslutning till vad ämbetsverket i sitt den 22 november 1928 avgivna utlåtande anført, synas särskilda anslag böra uppföras, dels för läraravlöningar vid fortsättningsskola, dels för kostnader i anledning av centralisering av fortsättningsskolväsendet; och har statskontoret icke något att erinra mot de av skolöverstyrelsen föreslagna anslagsbeloppen å 5,100,000 och 100,000 kronor.

Vad angår utgifterna för resekostnads- och traktamentsersättning till lärare vid fortsättningsskolor torde desamma i likhet med nu utgående kostnad för dylika resor böra utgå från det förstnämnda anslaget.

Av skäl, som statskontoret förut anført, torde någon ökning av anslaget till inackorderingsbidrag för vissa skolpliktiga barn inom Västernorrlands, Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län, dock ej rikets nordligaste gränssorter, samt anslaget till bidrag för anordnande av skolskjutsar för skolpliktiga barn icke vara påkallad i anledning av bifall till de sakkunnigas förslag.

I detta sammanhang vill jag vidare erinra om den av skolöverstyrelsen i samband med dess riksdagspetita gjorda framställningen angående beräkningen för budgetåret 1932/1933 av det ordinarie förslagsanslaget till understöd för avlönande av lärare vid fortsättningsskolor.

Skolöverstyrelsens skrivelse 30 aug. 1931 angående det ordinarie

förslagsan-
slaget till
understöd
för avlö-
nande av
lärare vid
fortsättnings-
skolor.

På grund av Kungl. Maj:ts framställning till 1931 års riksdag uppförde riksdagen i riksstaten för budgetåret 1931/1932 sagda ordinarie förslagsanslag med ett belopp av 5,000,000 kronor. Överstyrelsen har i sin nyssberörda framställning nu anfört:

Under en följd av år har överstyrelsen från folkskolinspektörerna inhämtat uppgifter angående beloppen av de statsbidrag till olika grenar av folkundervisningen, som för varje år blivit av dem tillstyrkta. Enligt de uppgifter, vilka i sådant hänseende inhämtades för året 1930, uppgingo de tillstyrkta beloppen för avlönande av lärare vid fortsättningsskolor under nämnda år till sammanlagt 5,129,162 kronor 87 öre. I detta belopp äro inräknade statsbidragen till avlönande av lärare icke blott vid de egentliga fortsättningsskolorna utan jämväl vid de s. k. mindre fortsättningsskolorna och repetitionsskolorna.

Då under år 1929 fortsättningsskolor skulle hava varit anordnade i samtliga rikets skoldistrikt, där icke Kungl. Maj:t, jämlikt § 1 av vid fortsättningskolestadgan fogade övergående stadganden, medgivit befrielse däriifrån, och alltså en viss stabilisering med avseende på fortsättningsskolavdelningarnas antal inträtt, lades motsvarande uppgifter, upptagande ett belopp av 5,046 859 kronor 87 öre till grund för anslagsbehovet under budgetåret 1931/1932. Samma beräkningsgrund torde böra tillämpas i fråga om budgetåret 1932/1933, varför överstyrelsen alltså utgår från ovannämnda, av folkskolinspektörerna för år 1930 tillstyrkta belopp, 5,129,162 kronor 87 öre. Någon ökning av utgifterna för här ifrågakvarande ändamål torde komma att förorsakas av den fortgående ombildningen av allmänna fortsättningsskolor till yrkesbestämda med därav ofta följande högre arvoden åt lärarpersonalen, och kon på grund härav förutses, att utgifterna för år 1931 komma att uppgå till omkring 5,200,000 kronor.

Ett flertal skoldistrikt, tillhörande rikets nordliga delar, hava av Kungl. Maj:t blivit till större eller mindre omfattning befriade till och med läsåret 1931/1932 från skyldigheten att anordna fortsatt undervisning inom områden, i vilka folkskolundervisningen tillgodoses genom mindre folkskolor. Från åtskilliga av dessa skoldistrikt torde framställning om ytterligare uppskov med anordnande av sådan undervisning vara att förvänta. Skulle emellertid det av överstyrelsen den 29 september 1928 avgivna förslaget om fortsättningsskolväsendets centralisering, vilket tillstyrkts av 1929 års fortsättningskolsakkunniga i deras under år 1931 till Kungl. Maj:t avgivna betänkande, föreläggas och antagas av 1932 års riksdag, torde fortsättningsskolundervisningen komma att redan under budgetåret 1932/1933 helt införas inom några av de skoldistrikt, vilka på sätt här ovan angivits hittills i viss utsträckning varit befriade från skyldigheten att anordna fortsatt undervisning. Därmed följer en viss ökning av statens utgifter för avlönande av lärarna inom dessa skoldistrikt, men man torde å andra sidan kunna förvänta, att minskning av anslagsbehovet skall i vissa fall uppstå, om skoldistrikten beredas möjlighet att i huvudsaklig överensstämmelse med ovan åberopade förslag centralisera fortsättnings-skolväsendet. På grund härav synes man vid beräkning av anslagsbehovet för budgetåret 1932/1933 kunna bortse från den ökning av anslagsbehovet för lärarnas avlönande, som ett allmännare införande av den fortsatta undervisningen även i rikets nordligare delar medför.

Överstyrelsen, som tidigare vid flera tillfällen funnit sig böra hemställa

om sådan ändring av nu gällande bestämmelser, att minimiarvode och statsbidrag för undervisning i repetitionsskola måtte komma att utgå med samma belopp som för motsvarande undervisning i fortsättningsskola, vill i detta sammanhang erinra om att statsutskottet med anledning av en vid 1928 års riksdag i ärendet väckt motion (I: 98) förklarade sig ej kunna undgå att finna vägande skäl tala för den påyrkade arvodesregleringen, men ansåg sig ej böra på grundvalen av enskild motion förorda densamma. Ehuru statsutskottet alltså ställt sig välvilligt till den ifrågasatta arvodesregleringen och överstyrelsen alltjämt anser sådan reglering synnerligen önskvärd, anser sig emellertid överstyrelsen av kostnadsskäl icke nu böra göra någon hemställan i detta avseende.

Det för budgetåret 1932/1933 erfordriga statsunderstödet för avlönande av lärare vid fortsättningsskolor skulle således i enlighet med vad i det föregående anförts uppgå till ett belopp av 5,200,000 kronor.

Överstyrelsen hemställer alltså, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att höja det ordinarie förslagsanslaget till understöd för avlönande av lärare vid fortsättningsskolor, nu 5,000,000 kronor, med 200,000 kronor till 5,200,000 kronor.

Redan i den proposition, genom vilken förslag angående inrättande av den obligatoriska fortsättningsskolan förelades 1918 års riksdag, framhölls det, att lärare med full sysselsättning i fortsättningsskolan kunde komma att anställas inom vissa skoldistrikt. Detta har också skett och kommer att i ökad grad bliva erforderligt och möjligt genom centraliseringen. Sådan lärare kan numera beredas pensionsrätt i statens pensionsanstalt, men rätt till ålderstillägg och viss del av lönen under tjänstledighet för sjukdom erhåller han endast om skoldistriktet frivilligt åtager sig utgifterna härför. Nu föreslå de sakkunniga, att fast anställd lärare vid fortsättningsskola må tillförsäkras rätt till ålderstillägg samt viss del av lönen under tjänstledighet för sjukdom. Utgifterna härför skulle liksom beträffande andra lärarkategorier bestridas av statsmedel.

Departementschefen.

Skolöverstyrelsen har i sitt utlåtande angående de sakkunnigas betänkande närmare belyst tjänstgöringsförhållandena för lärare med fast anställning vid fortsättningsskola. Det framgår härav, att tjänstgöringen icke sällan fullgöres blott till en del vid fortsättningsskolan men i övrigt vid andra skolor, huvudsakligen vid folkskolan. Överstyrelsen föreslår därför, att det ifrågasatta statsbidraget till ålderstillägg och till arvode åt vikarie åt lärare vid fortsättningsskolor må utgå endast om lärarens tjänstgöring vid *fortsättningsskolan* är så omfattande, att den skulle kunna medföra pensionsrätt.

Skälen för beviljande av statsbidrag till ålderstillägg åt fast anställd lärare vid fortsättningsskola och till arvode åt vikarie för sådan lärare äro från olika synpunkter så starka, att jag icke tvekar att tillstyrka förslagen härom. Då det här gäller att framgå på ett jämförelsevis oprövat

område, biträder jag likväl den av skolöverstyrelsen förordade begränsningen, varigenom vinnes, att förslagets räckvidd kan bättre överblickas och att de ekonomiska konsekvenserna under åtminstone de närmaste åren bliva ganska betydelselösa. I fråga om omfattningen av lärarens tjänstgöring såsom förutsättning för rätt till ålderstillägg föreslår jag dock det förtydligandet, att denna anges till 20 timmar i veckan under minst 18 veckor av året, i stället för, såsom skolöverstyrelsen föreslagit, det mera svårtolkade uttrycket »större delen av året». I de fall, då skoldistriktet redan tillförsäkrat ifrågavarande lärare de här avsedda förmånerna, skulle givetvis statsbidraget komma att medföra lättnad beträffande distriktets utgifter för skolväsendet. Som en naturlig konsekvens av det nu anförda tillstyrker jag även vad överstyrelsen i detta sammanhang föreslagit angående lönetursrätt för lärare vid folk- och småskolor samt fortsättningsskolor.

Resekostnads- och traktamentsersättning utgår enligt nu gällande bestämmelser i vissa fall till ambulerande lärarinna i hushållsgöromål vid fortsättningsskola men däremot icke till lärare i andra ämnen. Genom centraliseringen vinna skälen för en utsträckning av denna förmån till lärare även i andra ämnen än hushållsgöromål i styrka, och jag tillstyrker därför de sakkunnigas förslag härom.

Vad beträffar storleken av det belopp, varmed anslagsmedel för fortsättningsskolorna böra beräknas i riksstaten för budgetåret 1932/1933 biträder jag vad skolöverstyrelsen i sin skrivelse den 31 augusti 1931 härutinnan föreslagit. Såsom framgår av min förut lämnade redogörelse, har av statskontoret föreslagits att för ändamålet erforderliga anslagsmedel böra uppföras i riksstaten såsom två olika anslag, det ena till läraravlöningar vid fortsättningsskola å 5,100,000 kronor och det andra till bestridande av kostnader, som föranletts av en centralisering av fortsättningsskolväsendet å 100,000 kronor. Jag ansluter mig till vad statskontoret härutinnan förordat.

VIII. Beivrande av skolförsummelser utan giltigt förfall.

I fråga om åtgärder för beivrande av skolförsumkelse på grund av tredska *De sakkunniga.*
anförda de sakkunniga:

En hela riket gällande statistik, som utvisar, i vilken utsträckning lärjungarna i fortsättningsskolan olovligt avhålla sig från att besöka skolan, föreligger icke. Av folkskolinspektörernas berättelser framgår dock, att skolgången i allmänhet är god. Från ett par inspektionsområden föreligger detaljerad statistik angående hithörande förhållanden, och av denna statistik framgår det, att lärjungarna inom dessa områden synnerligen regelbundet deltaga i undervisningen i fortsättningsskolan. Att skolgången således är i stort sett tillfredsställande hindrar icke, att undantag finnas. Enskilda lärjungar utebliva olovligen helt från undervisningen, och vid en eller annan skola äro av olika anledningar skolförsummelser ännu ganska vanliga. *Skolgången.*

Bestämmelser angående vilka som närmast skola tillse, att de minderåriga ordentligt besöka skolan, äro intagna i fortsättningsskolstadgan § 35, och i § 36 angives, vilka åtgärder skolstyrelserna hava att vidtaga för att beivra skolförsummelser utan giltigt förfall. Föräldrar, målsmän, förmyndare och arbetsgivare skola övervaka de skolpliktigas skolgång. Uteblir lärjunge olovligen från skolan och kan saken ej ordnas i godo, bör den, som har att vaka över den försumliges skolgång, av skolstyrelsen erhålla en allvarlig föreställning och varning, varjämte skolstyrelsen äger rätt att på lämpligt sätt avhämta den från skolan uteblivne. Visa sig dessa åtgärder fruktlösa, må den försumlige lärjungen av skolstyrelsen omhändertagas och till vårdande åt andra personer överlämnas. Kostnaderna för lärjungens underhåll bestridas av lärjungen själv eller av den, som gentemot honom är försörjningspliktig. *Beivrande av skolförsummelser.*

Erfarenheten har visat, att de nyss relaterade föreskrifterna icke äro tillfyllestgörande. Skolstyrelsen saknar i regel möjlighet att genomföra vissa av de åtgärder, den enligt författningen bör vidtaga, nämligen att hämta skolkande lärjunge till skolan eller skilja sådan lärjunge från hemmet. Tydliga bestämmelser finnas icke heller, huruvida skolstyrelse i nu berörda fall äger påräkna bistånd av vederbörande polismyndighet, och slutligen är, där sådant bistånd lämnas, proceduren härför så tidsödande, att skolstyrelsens beslut blir fullständigt utan effekt i sitt syfte att bereda lärjungen fortsatt undervisning.

De nu nämnda bristerna i författningarna hava tidigare påtalats. Motioner i ärendet väcktes i riksdagens första kammare åren 1925 och 1926. (1925 I:16 och 1926 I:14.) I den förra motionen påvisades, att det i § 36 fortsättningsskolstadgan förekommande uttrycket »på lämpligt sätt avhämtas till skolan» endast lämnar en mycket vag anvisning och att det ej tydligt framginge, huruvida skolstyrelse ägde erhålla nödig handräckning för verkställande av hämtningen. Förtydligande av paragrafen vore önskvärt. Därför *Frågan inför riksdagen.*

föreslogs, att riksdagen skulle i skrivelse till Konungen anhålla, att i nämnda paragraf uttryckligen måtte sägas ifrån, att vid anförda omständigheter vederbörande polismyndighet och i sista hand länsstyrelsen skola lämna det bistånd, som av skolstyrelsen begäres.

Första kammarens första tillfälliga utskott ansåg i likhet med skolöverstyrelsen, att den önskade bestämmelsen helst borde anknytas till § 37 i instruktionen för landshövdingarna i rikets län samt de vid länsstyrelserna anställda tjänstemännen. Då en sådan ändring låge utanför motionens ram, fann sig utskottet redan av formella skäl förhindrat framlägga förslag där- om, och ehuru utskottet beaktade motionens syfte hemställde det, att motionen icke måtte till någon första kammarens åtgärd föranleda. Detta blev också kammarens beslut.

Motionen förnyades år 1926 (I: 14) med den ändringen, att de påfordrade bestämmelserna borde avse både folk- och fortsättningsskola samt anknytas till § 37 i instruktionen för landshövdingarna etc. Över motionen inhämtade utskottet yttrande från skolöverstyrelsen, överståthållarämbetet och samtliga länsstyrelser. Skolöverstyrelsen och två länsstyrelser instämde fullt med motionären. En länsstyrelse avstyrkte motionen. Överståthållarämbetet samt de övriga länsstyrelserna framhöllo starkt vikten av det framkomna spörsmålet men ansågo, att de erforderliga bestämmelserna borde infogas i vederbörande skolförfattningar. Utskottet fann, att vad i motionen anförts angående de svårigheter, som förekommit i fråga om skolplikts upprätthållande, uppenbarligen var ägnat att påkalla statsmakternas synnerliga uppmärksamhet. Men då av utredningen i ärendet framgick, att den i motionen anvisade utvägen att införa tillägsbestämmelser i den så kallade landshövdingeinstruktionen icke vore lämplig och andra åtgärder skulle falla utom motionens ram, ansåg sig utskottet icke kunna tillstyrka motionen, detta så mycket mindre som genom ett uppskov med lagstiftning å detta ytterst känsliga område kunde utrönas, huruvida svårigheterna komme att fortfara eller vore av övergående art. I enlighet med utskottets hemställan beslutade kammaren, att motionen icke skulle till någon åtgärd föranleda.

Myndigheter-
nas yttran-
den.

Den av utskottet verkställda utredningen är i hög grad belysande för den osäkerhet, som råder angående här ifrågakarande författningars innebörd. Flera länsstyrelser göra gällande, att länsstyrelse jämlikt nu gällande författningar icke har befogenhet att lämna handräckning för skolpliktiga avhämtande till skolan eller överlämnande till vårdnad åt andra personer. Men ungefär lika många länsstyrelser förklara, att det är länsstyrelses skyldighet att, då förutsättningarna eljest äro för handen, lämna handräckning för nyss nämnda ändamål. Vidare anse ett par länsstyrelser, att handräckning icke kan lämnas för barns hämtande till skolan, men att det är oomtvistligt, att länsstyrelsen måste lämna skolstyrelse nödigt bistånd för barns skiljande från hemmet och överlämnande åt andra än föräldrarna, då andra åtgärder befinnas fruktlösa. Slutligen hävda några länsstyrelser den uppfattningen, att skolstyrelse redan enligt nu gällande författningar är berättigad att omedelbart hos polismyndighet (landsfiskal, magistrat) begära handräckning för verkställande av ett av skolstyrelsen meddelat beslut om hämtning av lärjunge eller den försumliges omhändertagande. I vissa fall åberopas utslag av regeringsrätten såsom stöd för tolkningarna, och anmärkningsvärt nog har samma utslag lett till rakt motsatta uppfattningar angående författningens rätta innebörd.

Huvudintrycket av myndigheternas yttranden måste bliva, att komplettering och förtydligande av hithörande författningar äro nödvändiga. Den 14 januari 1927 anbefalldes också Kungl. Maj:t skolöverstyrelsen att snarast möjligt inkomma med utredning och förslag angående de åtgärder, som med hänsyn till vissa under senare tid inträffade fall av underlåtenhet att efterkomma gällande föreskrifter rörande barns skolgångsskyldighet kunde anses påkallade för ett verksamt upprätthållande av nämnda föreskrifters efterlevnad. Redan den 28 februari 1927 hade överstyrelsen fullgjort sitt uppdrag och framlade följande förslag till ändrad lydelse av § 36 i fortsättningskolstadgan samt förslag till likalydande formulering av § 51 i folkskolestadgan.

Skolöverstyrelsens utredning.

»Tredskas föräldrar eller målsmän att efterkomma gällande föreskrifter angående barns skolgångsskyldighet eller visa de sig härutinnan försumliga, och finner skolstyrelsen, att rättelse icke kan annorledes på lämpligt sätt vinnas, skola de barn, som av nämnda anledning uteblivit, till skolan avhämtas. För sådant ändamål må länsstyrelsen lämna skolstyrelsen handräckning.

Fortfar tredskan eller försummelsen, oaktat barnen upprepade gånger avhämtats till skolan genom skolstyrelsens försorg eller hämtning en gång ägt rum med länsstyrelsens biträde, må länsstyrelsen, efter anmälan av skolstyrelsen eller där länsstyrelsen eljest finner anledning härtill, kunna vid vite förelägga de tredskande eller försumliga att regelbundet hålla barnen i skolan ävensom, i händelse föreläggandet ej efterkommes, dem till sådant vite fälla.

Skulle ovan angivna åtgärder visa sig fruktlösa, äger skolstyrelsen bestämma, att barnen skola från föräldrarna eller målsmännen skiljas och till vårdande åt andra personer överlämnas. Där särskilda skäl därtill äro, må dock sådant beslut kunna fattas, även utan att åtgärd föregått, varom i andra stycket stadgas. Skolstyrelsens beslut om barns skiljande från föräldrarna eller målsmännen skall underställas länsstyrelsens prövning; och må länsstyrelsen för verkställighet av sådant beslut lämna handräckning.

Kostnad för barns underhåll hos andra i fall, som i nästföregående stycke sägs, skall i laga ordning utmätas hos föräldrarna eller målsmännen.»

Det väsentligaste nya i bestämmelserna enligt överstyrelsens förslag torde ligga *dels* däri, att det tydligare än förut utsäges, att länsstyrelse skall lämna skolstyrelse handräckning för tredskande lärjunges avhämtande till skolan samt för sådan lärjunges skiljande från föräldrarna och överlämnande till andra personer, *dels ock* i införandet av möjlighet att ådöma föräldrar och målsmän vite, om de ej regelbundet hålla sina barn i skolan. Skolöverstyrelsen har i sin utredning ingående redogjort för orsakerna till de särskilt vid den tiden förekommande så kallade skolstrejkerna och även sökt anvisa utvägar att förebygga dessa samt att undanröja anledningarna till sådana yttringar av missnöje med skolförhållandena. Vad överstyrelsen härom anför hänför sig emellertid huvudsakligen till förhållandena vid folkskolan. Däremot gäller det i lika hög grad fortsättningsskola som folkskola, att obligatorisk skolplikt med nödvändighet måste åtföljas av sådana bestämmelser, att skolstyrelserna erhålla oomtvistad möjlighet att upprätthålla skolplikten. Härför erfordras enligt överstyrelsens utredning handräckning av polismyndighet, då skolstyrelses egna maktmedel visa sig otillräckliga.

Den allvarligaste åtgärden, barnets skiljande från hemmet, vill överstyrelsen skjuta mera i bakgrunden och föreslår i sådant syfte, att föräldrar

och målsmän skola kunna vid visst angivet vite föreläggas att hålla skolpliktigt barn regelbundet i skolan. Överstyrelsen framhåller särskilt, att vitesföreläggandet är en jämförelsevis mild form av tvång, enär det ger den felande tid till besinning och rättelse.

Myndigheterna angående skolöverstyrelsens förslag.

Över skolöverstyrelsens utredning och förslag har av Kungl. Maj:t inhämtats yttranden från överståthållarämbetet, samtliga länsstyrelser och domkapitel samt slutligen även från justitiekanslersämbetet.

Några domkapitel ställa sig helt eller huvudsakligen avvisande beträffande de av överstyrelsen föreslagna ändringarna av författningarna. En länsstyrelse avstyrker införande av vitesföreläggande och finner övriga föreslagna författningsändringar onödiga, eftersom enligt länsstyrelsens mening nödig handräckning redan på grund av nu gällande författningar måste lämnas. En annan länsstyrelse kan av praktiska skäl icke biträda förslaget, att handräckning skulle lämnas även för lärjunges avhämtande till skolan. De övriga omkring 30 myndigheterna finna åtgärder i huvudsaklig överensstämmelse med överstyrelsens förslag erforderliga och i stort sett ändamålsenliga. Det ojämförligt största antalet myndigheter har intet väsentligt att erinra mot förslaget, men mer eller mindre betydelsefulla detaljändringar påyrkas av ett stort antal myndigheter. Vad skolöverstyrelsen anfört angående betydelsen av att skolstrejker på lämpligt sätt förebyggas — bland annat genom nödig varsamhet i fråga om införande av nya skolformer och beredande av större möjligheter att från skolarbetet skilja på grund av sjuklighet olämpliga lärare — understrykes av ett flertal myndigheter. Då dessa frågor nästan uteslutande hänföra sig till förhållandena vid folkskolan, lämnas de å sido i denna utredning angående fortsättningsskolan. Genomgående framhålla myndigheterna den utomordentliga betydelsen av ett snabbt och effektivt ingripande, då lärjunge olovligt utebliver från skolan. I detta avseende anses skolöverstyrelsens förslag ej tillfredsställande med avseende på fortsättningsskolan. Ganska många länsstyrelser föreslå därför, att skolstyrelserna skola såsom nu hava att själva föranstalta om skolkande skolbarns hämtande till skolan men äga rätt att vid behov påkalla handräckning direkt hos den lokala polismyndigheten. En länsstyrelse, som föreslår denna anordning men i övrigt finner överstyrelsens förslag ändamålsenligt, ifrågasätter (år 1927) någon tids uppskov med lagstiftningsåtgärder.

Rättsfall.

Fortsättningsskolstyrelsernas möjligheter att under nuvarande förhållanden beivra skolförsummelser, då verklig tredska föreligger, torde bäst belysas genom redogörelse för handläggningen av några typiska fall.

Sedan fortsättningsskolstyrelsen (skolrådet) i S. skoldistrikt genom varning av föräldrarna och på annat sätt förgäves sökt föra en viss gosse, som utan giltigt förfall uteblivit från undervisningen, till fortsättningsskolan, vände sig skolstyrelsen i januari månad 1924 till länsstyrelsen för att erhålla bistånd. I ansökningen anförde skolstyrelsen huvudsakligen, att de enligt bestämmelserna i § 36 fortsättningsskolstadgan vidtagna åtgärderna för ifrågasvarande gosses avhämtande till skolan hade visat sig fruktlösa, emedan skolstyrelsen icke ägde bruka våld eller giva bemyndigande därtill. Den givna bestämmelsen om hämtande till skolan syntes emellertid böra fullföljas, innan skiljande från hemmet kunde tillgripas, varför skolstyrelsen anhöll om handräckning för gossens avhämtande till skolan. Länsstyrelsen

beslutade, att framställningen icke skulle till någon åtgärd föranleda, enär det icke av handlingarna framginge, att föräldrarna tilldelats varning enligt § 36 i stadgan. Efter av skolstyrelsen anförda besvär avgjordes målet av regeringsrätten den 21 oktober 1924. (R.Å. 1924 E. 146.) Utslaget har följande lydelse:

»Som jämlikt bestämmelserna i § 36 1:a st. i stadgan för fortsättnings-skolan kyrko- och skolrådet ägde rätt att under vissa förutsättningar på lämpligt sätt avhämta ifrågavarande gosse till fortsättningsskolan, samt utövande av denna rätt under de stadgade förutsättningarna icke, på sätt kyrko- och skolrådet förmenat, vore beroende av särskilt av K.B. lämnat beslut om handräckning, fann regeringsrätten ej skäl göra ändring i det slut, vartill K.B. i målet kommit.»

Skolstyrelsen, som i sin ansökan icke givit uttryck åt någon tvekan angående sin rätt men väl framhållit, att den saknade makt att verkställa hämtningen av gossen, vände sig till olika myndigheter med förfrågan angående utslagets rätta innebörd. Styrelsen följde givna råd, vidtog de åtgärder den kunde och anhöll omsider ånyo om länsstyrelsens handräckning för gossens inställande i skolan. Länsstyrelsen förklarade, att framställningen ej kunde föranleda någon åtgärd, varefter skolstyrelsen häröver anförde besvär. I regeringsrättens utslag den 30 augusti 1927 framhålles det, att enär ynglingen numera fyllt 18 år, föranledde besvären icke något Kungl. Maj:ts vidare yttrande. (R.Å. 1927 E. 99.) Efter att hava i mer än fyra år framgångsrikt trotsat myndigheterna var den minderårige således fri från skolplikt.

Det nu relaterade rättsfallet synes hava blivit normerande för vissa länsstyrelsens och polismyndigheters handläggning av frågor rörande handräckning för fortsättningsskolpliktigas avhämtande till skolan. I flera fall har skolstyrelses anhållan om handräckning för sagda ändamål avslagits med ordagrant återgivande av regeringsrättens här ovan anförda utslag den 21 oktober 1924. (Se R.Å. 1925 E. 95, 1930 E. 53 och 54.) Så vitt sakkunniga kunnat inhämta, har länsstyrelses på nu angivet sätt motiverade beslut att vägra begärd handräckning icke i något fall blivit upphävt av Kungl. Maj:t.

Av regeringsrättens utslag bland annat den 8 maj 1929 och 2 april 1930 (R.Å. 1929 E. 112 och 1930 E. 74) framgår, att om förutsättningarna för lärjunges skiljande från hemmet och överlämnande för vård åt andra personer föreligga men ansökan om handräckning härför icke av länsstyrelsen hinner slutbehandlas, innan fortsättningsskolkursen för året avslutats, ny framställning från skolstyrelsen erfordras. Men sådan framställning kan icke göras omedelbart vid början av nästa skolkurs, utan först sedan det konstaterats, att lärjungen fortfarande utebliver från skolan och därefter föreskrivna varningar och försök att föra den försumlige till skolan ånyo visat sig fruktlösa. Då det i regel icke torde vara möjligt att under den korta tid, en fortsättningsskolkurs pågår, vidtaga alla de åtgärder och förebringa den utredning, som erfordras för ett ingripande av länsstyrelsen, kan sådan framställning knappast leda till åsyftat resultat. Skolstyrelsen får år efter år förgäves vidtaga de för ett verksamt ingripande nödvändiga förberedande åtgärderna, tills lärjungen utan att hava besökt skolan uppnår 18 år och skolplikten upphör.

Men även om länsstyrelse skulle bifalla skolstyrelses ansökan om hand-

räkning för skolpliktens upprätthållande, kan sådan handräckning komma att utebliva, såsom av det följande torde framgå.

Efter framställning av fortsättningsskolstyrelsen i G. skoldistrikt beslöt länsstyrelsen, att landsfiskalen i G. hade att på anmodan lämna skolstyrelsen vederbörlig handräckning för omhändertagande av vissa lärjungar, om de fortfarande underlåte att inställa sig i fortsättningsskolan. Till detta beslut fogade länsstyrelsen vanlig besvärshänvisning. När skolstyrelsen anmodade landsfiskalen att lämna den av länsstyrelsen föreskrivna handräckningen, förklarade sig denne förhindrad verkställa denna åtgärd före utgången av den i länsstyrelsens utslag angivna besvärstiden. Med anledning härav anförde skolstyrelsen besvär över länsstyrelsens beslut att meddela sådan besvärshänvisning, att handräckningen ej kunde omedelbart verkställas. Besvären lämnades den 12 januari år 1929 av Kungl. Maj:t utan bifall.

Justitiekanslersämbetets utlåtande i detta mål synes vara särskilt belysande för förhållandena i här berörda avseende. Sedan skolrådet erhållit del av länsstyrelsens beslut, att landsfiskalen hade att på anmodan lämna skolrådet handräckning för barnens omhändertagande och överlämnande till andra personer, beslöt skolrådet, att utslaget skulle gå i verkställighet, därest barnen ej senast på viss angiven dag infunnit sig till regelbunden skolgång. Beslutet var alltså i viss mening villkorligt. När därefter ett av barnen icke infann sig, förklarade sig landsfiskalen, såsom förut nämnts, förhindrad verkställa den begärda åtgärden, innan den i länsstyrelsen angivna besvärstiden gått till ända. I senare avgivet yttrande anför landsfiskalen bland annat:

»Folkskole- och fortsättningsskolstadgorna lämna inga föreskrifter, som kunna tydas så, att skolrådet kan anlita exekutiv myndighet för att inställa tredskande barn till skolan eller att skilja dem från målsmän, och ännu mindre angiva stadgorna huru länsstyrelse skall utforma ett beslut om handräckning».

Justitiekanslersämbetet yttrar härom, att ämbetet för sin del anser »det uteslutet, att landsfiskalen skulle kunna anses hava gjort sig skyldig till tjänstefel genom att i avvaktan på besvärstidens utgång låta anstå med verkställande av länsstyrelsens ifrågavarande utslag», — — — samt att »även om detta skolrådets beslut varit ovillkorligt och även om skolrådet skulle hos landsfiskalen hava begärt dess verkställande, anser justitiekanslersämbetet dock, att landsfiskalen icke gjort sig skyldig till tjänstefel genom att för sin del vägra att verkställa samma beslut».

Skulle detta justitiekanslersämbetets uttalande hava allmängiltig innebörd, är det uppenbart, att icke blott skolstyrelsen utan även länsstyrelsen står ganska hjälplös gent emot försumlig fortsättningsskolpliktig lärjunge; särskilt om ämbetet med sitt uttalande även godkänt den uppfattningen, att landsfiskalen var »förhindrad» att verkställa åtgärden, d. v. s. saknade befogenhet. Långt innan länsstyrelsens beslut vunnit laga kraft, har nämligen i de flesta fall fortsättningsskolkursen för året gått till ända, och därmed har enligt förut påvisade utslag av regeringsrätten hela frågan för den gången förfallit. Av senare delen av ämbetets uttalande vill det ock synas, som om landsfiskalen även efter besvärstidens utgång ägt att vägra lämna skolrådet den begärda handräckningen.

Sakkunniga. Av de utredningar och rättsfall, för vilka här redogjorts, framgår, att fortsättningsskolstyrelse knappast har möjlighet att mot tredskande lär-

junges och målsmans vilja upprätthålla skolplikten. Rätta sig de försumliga icke efter skolstyrelses varningar och energiska uppmaningar att fullgöra sina skyldigheter beträffande skolplikten, kan skolstyrelsen föga eller intet uträtta. Särskilt blir detta fallet i de län, där länsstyrelsen och polismyndigheterna anse sig icke kunna lämna skolstyrelsen hjälp för de försumligas avhämtnade till skolan. Här kan skolstyrelsen i regel icke vidtaga andra åtgärder än att år efter år resultatlöst underhandla med de tredskande. Kännedomen om styrelsens vanmakt medför också ökad obenägenhet hos den försumlige att rätta sig efter skolstyrelsens anmaningar.

Något större utsikter att verksamt ingripa mot skolförsummelser på grund av tredska hava skolstyrelser, som kunna påräkna länsstyrelsens bistånd, då behov därav verkligen föreligger. Av det sista bland de här ovan relaterade rättsfallen och särskilt av justitiekanslersämbetets anförda uttalande synes emellertid framgå, att det ytterst beror på vederbörande polisman, huruvida skolstyrelse kan för genomförande av sitt beslut rörande försumlig skolpliktig erhålla av länsstyrelsen anbefalld handräckning.

Sakkunniga äro fullt medvetna om att man vid lagstiftning på detta område måste framgå med största försiktighet. De åtgärder, som vidtagas mot försumliga, böra vara väl motiverade och präglade av hänsynsfullhet men också av fasthet, och de böra vara sådana, att de i möjligaste mån osvikligt leda till avsett resultat. Sakkunniga föreslå i detta betänkande flera betydelsefulla åtgärder i syfte att underlätta fortsättningsskolpliktens fullgörande, såsom väsentligt ökad befogenhet för skolstyrelse att medgiva befrielse från skolplikt, undervisningens förläggande till det läsår, varunder lärjungen avgått från folkskolan, och vidgad möjlighet att sammanföra undervisningen till ett läsår. Samtidigt som sålunda lättnader beredas de skolpliktiga måste emellertid med nödvändighet krävas, att den stadgade skolplikten fullgöres. Olovligt uteblivande från skolan bör på lämpligt sätt beivras, och i den mån gällande författningar icke lämna möjlighet härtill eller eljest äro behäftade med brister, bör detta avhjälpas. Det synes vara uppenbart, att nu gällande författningar måste i detta avseende förtydligas och kompletteras. Sådana tillämpningsföreskrifter böra utfärdas, att författningen blir i lika fall tolkad på samma sätt i olika delar av landet.

Från nyss nämnda synpunkter torde det av skolöverstyrelsen framlagda förslaget och de i detta ifrågasatta åtgärderna vara i stort sett ändamålsenliga. Emellertid är förslaget otillfredsställande i så måtto, att några av de påtänkta åtgärderna icke kunna genomföras så snabbt, att de få verklig betydelse för skolgången i fortsättningsskolan. Det måste noga beaktas, att förhållandena i nu berörda avseende vid fortsättningsskolan äro vitt skilda från dem vid folkskolan. Skolplikten i folkskolan varar sex till sju år och undervisningen fortgår i allmänhet åtta månader årligen. Vid fortsättningsskolan åter pågår undervisningen ofta endast sex veckor under vart och ett av två år eller i vissa fall under endast ett år. Beslut om åtgärder mot lärjunge, som olovligen uteblir från fortsättningsskolan, måste därför kunna verkställas omedelbart, för att lärjungen skall hinna deltaga i undervisningen. Proceduren för lärjunges hämtande till skolan bör vara så enkel, att — sedan skolstyrelsen funnit, att saken ej kan ordnas i godo, och därför bestämt, att lärjungen skall hämtas till skolan — detta i regel bör vara verkställt, då skolarbetet börjar nästföljande dag. Härav följer, att dylikt beslut av skolstyrelsen icke kan för sin verkställighet göras beroende av

länsstyrelsens eller underordnad polismyndighets prövning. Även från andra synpunkter vore dylik prövning olämplig. Bedömandet av skolgången och av behovet att vidtaga den i författningen anvisade åtgärden att föra försumlig lärjunge till skolan, bör icke göras till polissak. Det måste vara skolstyrelsen, som prövar och beslutar i dessa angelägenheter, och önskvärt är, att besluten också verkställas genom skolstyrelsens försorg. Men detta kan icke ske, utan att skolstyrelserna på det ena eller andra sättet utrustas med härför nödiga maktmedel. Redan i ovan relaterade yttranden till 1926 års riksdag framhöllo ett par länsstyrelser, att den föreliggande frågan bäst löstes på det sättet, att skolornas tillsyningsmän för fullgörandet av styrelsens uppdrag att till skolan avhämta försumliga lärjungar erhöle sådan befogenhet och sådant skydd, som eljest tillkomma polisman. Sakkunniga dela denna uppfattning. Om den person, som av skolstyrelsen därtill utses, av vederbörande myndighet tillerkännes nu angiven ställning vid fullgörandet av styrelsens uppdrag, kommer säkerligen endast ytterst sällan att erfordras hänvändelse till polismyndighet för ordnande av här ifrågavarande skolangelägenhet. För genomförandet av detta förslag är måhända en mindre ändring av polisreglementet nödvändig, men synes detta icke böra utgöra hinder, om anordningen eljest befinner sig lämplig.

Den nu förordade anordningen bör dock icke utesluta, att handräckning av polisman kan erhållas, då skolstyrelsen finner sådan erforderlig. Skolstyrelsen bör därför, såsom av länsstyrelsen i Jönköping m. fl. framhållits, tillförsäkras ovillkorlig rätt att genom hänvändelse till ortens polismyndighet erhålla nödigt bistånd. Förhållandet skulle komma att närmast motsvara vad som i lag om samhällets barnavård § 77 stadgas angående rätt för bland annat barnavårdsnämnd eller dess ordförande att erhålla handräckning av polismyndighet.

Av särskild vikt finna sakkunniga det vara, att skolstyrelses eller annan myndighets beslut rörande åtgärder för beivrande av skolförsummelser utan giltigt förfall kan gå i verkställighet utan hinder av att klagan förts. När Kungl. Maj:t i proposition nr 174 för 1908 års riksdag framlade förslag om införande av besvärsmätt över beslut av kyrko- och skolrådsbeslut, framhöll föredragande departementschefen, att dessa myndigheters beslut ofta vore av den art, att med verkställigheten icke lämpligen kunde anstå, tills beslutet vunnit laga kraft. Riksdagen, som helt delade departementschefens uppfattning, fann sig böra giva det framlagda lagförslaget en något ändrad lydelse, så att därav ännu tydligare skulle framgå, att ifrågavarande myndigheters beslut skulle kunna verkställas, redan innan de vunnit laga kraft. Bestämmelse härom är också införd i § 42 av kyrkostämmoförordningen samt i § 71 av lag om församlingsstyrelse. Motsvarande bestämmelse rörande länsstyrelses beslut angående bland annat omhändertagande av vanartade barn är införd i lagen om samhällets barnavård. Såsom av här ovan anført rättsfall framgår, har emellertid erfarenheten visat, att hittillsvarande bestämmelse, att skolrådsbeslut må gå i verkställighet utan hinder av förd klagan, icke kunnat hindra, att skolrådsbeslut om åtgärder mot försumliga lärjungar gjorts till sina verkningar betydelselöst genom åberopande av besvärstid. Det är därför synnerligen angeläget, att denna fråga blir på ett mera tillfredsställande sätt ordnad genom tydliga föreskrifter härom jämväl i fortsättningsskolstadgan. Ävenledes är det nödvändigt, att om behovet av fortsättningsskolpliktig lärjunges omhändertagande blivit konstaterat och länsstyrelse beslutat medgiva handräckning härför detta beslut äger

giltighet och kan av skolstyrelsen utnyttjas, när helst så erfordras, intill dess lärjungen fullgjort sin skolplikt. I annat fall kan det bliva nödvändigt att för varje fortsättningsskolkurs upprepa hela den procedur, som måste föregå länsstyrelsens beslut, och detta kan medföra, att beslutet icke kommer till stånd så tidigt, att det kan verkställas.

Sakkunniga förutsätta, att det alltjämt skall påvila vederbörande lärare att, då lärjunge utan giltigt förfall utebliver från undervisningen, söka bringa missförhållandet till rätta. Där detta icke lyckas, bör skolstyrelsen ingripa, men för att detta skall kunna ske med erforderlig kraft och skyndsamhet, böra på sätt de sakkunniga här ovan angivit, sådana maktmedel ställas till styrelsens förfogande, att den i händelse av behov kan omedelbart avhämta den försumlige lärjungen till skolan. I övrigt biträda de sakkunniga i huvudsak vad skolöverstyrelsen den 28 februari 1927 föreslagit i sin utredning angående åtgärder mot s. k. skolstrejker.

De sakkunniga hava sammanfattat sin uppfattning och sitt förslag ifråga om beivrande av skolförsummelser utan giltigt förfall på följande sätt:

Samman-
fattning.

De sakkunniga hava även haft att till övervägande upptaga frågan om åtgärder mot minderåriga och deras målsmän, då den minderårige utan giltigt förfall utebliver från skolan. I samband med redogörelse för frågans behandling i riksdagen åren 1925 och 1926 samt för den av skolöverstyrelsen år 1927 verkställda utredningen lämna sakkunniga en översikt av de i ärendet hörda myndigheternas uttalanden. Därjämte belyses det nuvarande läget genom relaterande av några Kungl. Maj:ts utslag. Sakkunniga påvisa, att den nuvarande lagstiftningen på detta område är otillfredsställande, i det den medgiver vitt skilda tolkningar, men framför allt däri, att den lämnar skolstyrelsen utan verkligt bistånd för fullgörande av styrelsens här ifrågasvarande maktpåliggande uppdrag.

Att hithörande författningar måste förtydligas och fullständigas är uppenbart. Skolöverstyrelsens tidigare i denna utredning återgivna förslag torde väl vara ägnat att undanröja ovissheten angående författningens verkliga innebörd och synes i allmänhet göra det möjligt för skolstyrelse att vid behov vidtaga erforderliga åtgärder för beivrande av skolförsummelser, när det gäller folkskolan. För fortsättningsskolans vidkommande är förslaget dock otillfredsställande i så måtto att de anvisade åtgärderna icke kunna vidtagas tillräckligt snabbt för att få åsyftad verkan.

Sakkunniga föreslå därför:

att lämplig person, som av skolstyrelsen därtill utses, må av vederbörande myndighet tillerkännas polismans befogenhet och skydd vid utförande av skolstyrelses uppdrag att till skolan avhämta lärjunge, som på grund av tredska uteblivit från skolan;

att skolstyrelse må erhålla ovillkorlig rätt att genom hänvändelse till ortens polismyndighet erhålla nödigt bistånd för upprätthållande av skolplikten;

att skolstyrelses och länsstyrelses beslut angående åtgärder mot skolförsummelser må kunna gå i verkställighet utan hinder av att klagan förts;

att beslut om skiljande från hemmet av minderårig, som på grund av tredska undandragit sig att fullgöra skolplikten, må utan upprepande av förberedande åtgärder och förnyade framställningar kunna

verkställas när helst så erfordras, intill dess han fullgjort sin skolplikt; samt

att i övrigt skolöverstyrelsens i samband med dess utredning angående åtgärder mot s. k. skolstrejker framlagda förslag måtte i huvudsak vinna tillämpning.

*Skol-
överstyrelsen.* I förevarande fråga yttrar skolöverstyrelsen i sitt nu afgivna utlåtande följande:

De sakkunnigas utredning och förslag rörande den svärlösta frågan angående beivrande av skolförsummelser utan giltigt förfall hava föranlett utförliga yttranden särskilt från *länsstyrelserna* men även berörts av några *domkapitel* och flertalet *folkskolinspektörer*. Samstämmigt framhålles, att de nu gällande bestämmelserna i § 36 fortsättningsskolstadgan måste förtydligas och fullständigas. Nödiga maktmedel måste ställas till skolstyrelsernas förfogande, så att de bliva i stånd att fullgöra sina skyldigheter beträffande övervakningen av skolgången. Vikten av att erforderliga åtgärder mot skolförsummelser kunna vidtagas ofördröjligen framhålles allmänt i de inkomna yttrandena. I syfte att möjliggöra skyndsamt handläggning särskilt av frågor rörande avhämtande till skolan av lärjunge, som olovligt uteblivit från undervisningen, hava de sakkunniga föreslagit, dels att länsstyrelse skulle kunna åt lämplig person, som av skolstyrelse därtill utses, kunna meddela polismans befogenhet och skydd vid fullgörandet av uppdraget att till skolan avhämta försumlig lärjunge, dels ock att skolstyrelse skulle erhålla rätt att genom hänvändelse till ortens polismyndighet erhålla nödigt bistånd för upprätthållande av skolplikten. Det sistnämnda förslaget har biträts av samtliga länsstyrelser utom ett par, medan närmare ett tiotal länsstyrelser ställt sig mer eller mindre avvisande mot det förstnämnda förslaget. *Länsstyrelsen i Stockholm* föreslår, att länsstyrelserna måtte be- myndigas att efter förslag av skolstyrelse förordna lämplig person att med den befogenhet, som tillkommer *utmättningsman* verkställa skolstyrelses här ifrågavarande beslut. Sådan person komme att på grund av sitt förordnande åtnjuta skydd enligt 10 kapitlet 5 § strafflagen.

Flertalet länsstyrelser har anslutit sig till det ursprungligen av skolöverstyrelsen i dess utredning år 1927 framlagda förslaget angående vite. *Länsstyrelsen i Malmö* framhåller, att rätten att förelägga vite bör inträda på ett tidigare stadium än överstyrelsen föreslagit. Det bör enligt länsstyrelsens åsikt vara tillräckligt, att tredskan fortsättes efter det skolstyrelsen anmanat målsmannen att skicka barnet i skolan för att vite skall kunna föreläggas. Därigenom skulle de fall, där hämtningsförfarandet behövde komma till användning, i allmänhet bliva helt få eller inga. Emellertid påpekas också av några myndigheter, att vitesföreläggande i vissa fall kan förutses bliva ineffektivt och endast medföra tidsutdräkt.

Bland de hörda myndigheterna göra sig olika meningar gällande, huruvida beslut om skiljande från hemmet av minderårig, som på grund av tredska undandragit sig att fullgöra skolplikten, må utan upprepande av förberedande åtgärder och förnyade framställningar kunna verkställas när helst så erfordras, intill dess den minderåriga fullgjort sin skolplikt. Där- emot råder knappast någon meningsskiljaktighet om att skolstyrelses och länsstyrelses beslut angående åtgärder mot skolförsummelser böra kunna gå i verkställighet utan hinder av att klagan förts.

Enligt *överstyrelsens* mening bör det ankomma på de lokala skolmyndigheterna, vilka det åligger att vaka över att skolplikten fullgöres, att på eget ansvar besluta och i möjligaste mån även verkställa erforderliga åtgärder för beivrande av olovliga skolförsummelser. Ingen annan myndighet torde hava bättre kännedom om förhållandena i de särskilda fallen. Skolstyrelsen med dess befogenhet att på olika sätt medgiva lättnader beträffande skolpliktens fullgörande eller lämna ekonomiskt stöd, där så erfordras, har också de största förutsättningarna att kunna på ett hänsynsfullt sätt handlägga frågor rörande skolpliktens fullgörande. Även hämtning till skolan sker i regel lämpligast, om skolstyrelsen kan anlita egna organ. Men härför kräves med nödvändighet, att skolstyrelsen utrustas med tillräckliga maktmedel för att i händelse av behov kunna genomföra sådan åtgärd.

De sakkunniga upptaga ett förslag, som redan tidigare framförts av ett par länsstyrelser, nämligen att skolornas tillsyningsmän för fullgörande av styrelsens uppdrag erhålla sådan befogenhet och sådant skydd, som eljest tillkomma polisman. Anmärkningen, att detta skulle strida mot nu gällande polisförfattningar, kan knappast tillmätas betydelse, eftersom förslaget äsyftar undanröjande av detta hinder. Att länsstyrelsen icke skulle äga pröva den av skolstyrelsen föreslagna personens lämplighet, torde ej hava varit meningen, och att förordnandet skulle komma att avse endast en mycket kort tid årligen synes knappast vara riktigt, då den ifrågasatta bestämmelsen bör gälla även beträffande folkskolan och folk- och fortsättningsskolornas sammanlagda årliga lästid omfattar större delen av året. Länsstyrelsen i Stockholm har såsom förut nämnts föreslagit utmätningsmans befogenhet för person, som har att verkställa skolstyrelsens här avsedda beslut. Möjligen skulle detta innebära en från vissa synpunkter tillfredsställande lösning av frågan, om med dylik befogenhet kan anses följa icke blott att förrättningsmannen åtnjuter erforderligt skydd utan även att den, som söker hindra förrättningen, till exempel genom att dölja den minderårige eller vägra förrättningsmannen tillträde till bostaden, därmed ådrager sig ansvar enligt vad eljest är stadgat beträffande offentlig förrättning.

Oavsett vad i nu berörda avseende kan komma att bliva bestämt, är det enligt *överstyrelsens* mening nödvändigt, att sådana föreskrifter utfärdas, att skolstyrelse, som icke ser sig i stånd att på annat sätt kunna föra tredskande lärjunge till skolan, kan genom direkt hänvändelse till ortens polismyndighet och på landsbygden även till fjärdingsman ofördröjligen erhålla härför nödigt bistånd. Som fortsättningsskolornas lästid numera i allt flera skoldistrikt omfattar endast 6 veckor årligen, skulle nämligen hänvändelse till länsstyrelsen icke kunna tillräckligt snabbt leda till önskat resultat.

Beträffande förslaget att vid angivet vite förelägga målsman skyldighet att sända minderårig till skolan, vill *överstyrelsen* framhålla, att det visserligen kan vara verkningslöst i en del fall. Men i de flesta fall torde åtgärden vara synnerligen verksam och lämplig och icke sällan den enda åtgärd, som kan med framgång tillgripas för bekämpande av skolförsummelser på grund av tredska. Utebliver ett större antal lärjungar samtidigt från skolan, kunna dessa lärjungar varken dag efter dag hämtas till skolan eller skiljas från målsmännen och till vårdande åt andra personer överlämnas. Men om vederbörande myndighet, efter att hava undersökt förhållandena, finner sig böra tillgripa vitesföreläggande, torde skolstrejken i regel upphöra. Åtgärden är humanare och långt mera tilltalande än att skilja

barnen från hemmet och även lämpligare än att innehålla statsbidraget till lärarens lön.

Befogenhet att förelägga vite tillkommer bland annat hälsovårdsnämnd och barnavårdsnämnd. I förevarande fall synes det dock ändamålsenligast, att det förbehålles länsstyrelsen både att förelägga och utdöma vite. Att länsstyrelsen torde ävenledes kunna överlämnas att fritt bedöma, vilken åtgärd som i de särskilda fallen kan anses lämpligast. Det bör således icke med nödvändighet krävas, att innan vitesföreläggande kan förekomma, den minderårige skall en eller flera gånger hava avhämtats till skolan, liksom icke heller att vitesföreläggande måste föregå beslut om lärjunges skiljande från målsmannen.

Överstyrelsen vill påpeka, att om icke beslut angående skiljande från målsmännen av minderårig, som på grund av tredska uteblivit från fortsättningsskola, kan verkställas när helst så behöves, tills skolplikten fullgjorts, torde dylika beslut i regel bliva verkningslösa. Det är nämligen icke möjligt att på så kort tid genomgå hela den procedur, som måste föregå lärjunges skiljande från hemmet, att lärjungen kan på det sättet återföras till den sex veckor omfattande kurs, från vilken han uteblivit. Skulle då icke besluten angående lärjunges skiljande från hemmet gälla för en senare anordnad kurs, bliva de alltjämt resultatlösa. Åtminstone i vissa fall hava emellertid hittills gällande författningar tolkats så, att av länsstyrelse medgiven handräckning för barns skiljande från hemmet vid behov kunnat tagas i anspråk även för lästermin efter den, för vilken handräckningen ursprungligen meddelats. Härmed jämföres Kungl. Maj:ts utslag den 31 januari 1923 i mål angående av länsstyrelse meddelad handräckning för barns skiljande från hemmet. (Regeringsrättens årsbok 1923, ref. 5).

Att beslut rörande vidtagande av åtgärder till beivrande av olovliga skolförsummelser måste för att få någon betydelse kunna gå i verkställighet utan hinder av förd klagan, finner överstyrelsen uppenbart, men torde med hänsyn till det av de sakkunniga relaterade fallet, då så icke kunnat ske, tydligare bestämmelser härom vara erforderliga.

Av det nu anförda framgår, att överstyrelsen i huvudsak ansluter sig till de sakkunnigas förslag rörande åtgärder till beivrande av skolförsummelser, och vill överstyrelsen särskilt framhålla, dels att verkställandet av skolstyrelses beslut att med biträde av polisman till skolan avhämta på grund av tredska eller försumlighet utebliven lärjunge icke bör göras beroende av polismyndighets prövning, dels ock att länsstyrelse bör bemyndigas att, då den så prövar lämpligt, förelägga vite utan att lärjungen tidigare varit avhämtad till skolan.

Departementschefen.

Det framgår av den förebragta utredningen, att de nu gällande bestämmelserna i förevarande avseende äro otillfredsställande. Särskilt har det visat sig, att de tolkas mycket olika av myndigheterna och att de icke äro ägnade att lämna de lokala skolstyrelserna det stöd, dessa måste kunna påräkna för att kunna effektivt ingripa mot olovliga skolförsummelser. Det är min avsikt att efter ytterligare beredning av detta ärende för Kungl. Maj:t framlägga förslag rörande åtgärder till avhjälpande av dessa brister, och torde det böra ankomma på Kungl. Maj:t att härutinnan utfärda erforderliga föreskrifter. Den redan verkställda utredningen synes härvid i viktiga avseenden kunna tjäna till ledning.

IX. Departementschefens hemställan.

Under åberopande av vad jag ovan anfört hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen:

dels godkänna följande ändringar av de för fortsättningsskolan gällande huvudsakliga grunder och bestämmelser:

1. Där skoldistrikt så beslutar, må högst en årskurs av fortsättningsskolan kunna förläggas till det läsår, under vilket lärjungarna avgått från folkskolan, varvid dock, om fortsättningsskolan är tvåårig, andra årskursen icke må begynna tidigare än ett år efter första årskursens början.

2. Är antalet lärjungar i yrkesbestämd fortsättningsskola med minst 120 timmars praktiskt arbete i skolkök, verkstad, jordbruk eller dylikt så ringa, att bägge årskursernas lärjungar lämpligen böra i detta praktiska arbete undervisas tillsammans, må sådan undervisning kunna förläggas till härför lämplig tid utan hinder av att vissa lärjungar därvid komma att genomgå fortsättningsskolans bägge årskurser under ett och samma läsår, dock att lärjunge icke må påbörja andra årskursen det kalenderår, under vilket han avgått från folkskolan.

3. I skoldistrikt, som anordnat obligatorisk sjuårig folkskola, tillhörande någon av folkskolans undantagsformer, eller sjuårig halvtidsläsande mindre folkskola, må, efter prövning i varje särskilt fall av skolöverstyrelsen, fortsättningsskolkursen för sådana lärjungar, som vid läsårets slut avgått från dylik skolas högsta klass, kunna omfatta en årskurs med minst 270 undervisningstimmar.

4. Omfattar fortsättningsskolområde två eller flera folkskolområden, inom vilka den allmänna barnundervisningen meddelas i mindre folkskola, må fortsättningsskola kunna anordnas för undervisning även åt lärjungar, som avgått från mindre folkskola,

dels besluta:

att lärare med fast anställning på någon med pensionsrätt i statens pensionsanstalt förenad lärarbefattning vid fortsättningsskola må, därest tjänstgöringen vid fortsättningsskolan motsvarar minst 20 timmar i veckan under

minst 18 veckor av året, kunna komma i åtnjutande av ålderstillägg av statsmedel; skolande därvid ifråga om ålderstilläggens belopp och grunderna för deras utgående gälla vad i sådant avseende är stadgat beträffande ordinarie folkskollärare;

att lärare med fast anställning, som nyss nämnts, skall under tjänstledighet på grund av styrkt sjukdom avstå en tredjedel av den på ledigheten belöpande delen av grundarvodet, samt att statsbidrag till hans vikarie skall utgå med det belopp, som, utöver vad den tjänstledige läraren avstår av sitt arvode, erfordras till arvode åt vikarien;

att till ambulerande lärare vid fortsättningsskola må för av tjänsten föranledda resor från hemmet till kursort, mellan kursorter samt från kursort till hemmet av statsmedel utgå resekostnads- och traktamentsersättning enligt klass III E. i allmänna resereglementet;

att lärare vid folk- och småskolor må äga att för uppflyttning i högre lönegrad i förekommande fall tillgodoräkna sig den tid, han med fast anställning tjänstgjort på någon med lönetursrätt förenad lärarbefattning vid fortsättningsskola;

dels medgiva, att till bestridande av kostnaderna för centralisering av fortsättningsskolväsendet statsbidrag må utgå enligt i huvudsak följande grunder:

a) Skoldistrikt, som genomför sådan centralisering av fortsättningsskolväsendet, att eljest erforderlig skola därigenom bliver obehövlig, må, på sätt här nedan sägs, kunna erhålla statsbidrag till bestridande av kostnaderna för inackordering, skolhushåll eller skolskjutsar för fortsättningsskolpliktiga lärjungar, vilka eljest icke skulle kunna besöka skolan på grund av dess avstånd från hemmet eller andra liknande omständigheter.

b) Statsbidrag enligt punkt a) må till ett skoldistrikt utgå med högst det belopp, som enligt vad här nedan sägs skall anses motsvara den besparing i statsbidraget till avlönan- de av lärare i fortsättningsskola inom distriktet, vilken uppkommer därigenom, att eljest erforderlig skola på grund av centraliseringen bliver obehövlig. Vid beräkning av denna besparing skall hänsyn tagas endast till fortsättningsskolor och mindre fortsättningsskolor, som av skolöverstyrelsen förklarats vara erforderliga, därest statsbidrag till centralisering icke utginge; dock att statsbidrag till fortsättningsskolväsendets centralisering må

kunna enligt eljest angivna grunder utgå för en tid av högst två år, därest statens vederbörande folkskolinspektör vitsordar, att motsvarande besparing i statsbidraget till avlönande av lärare vid fortsättningsskola inom distriktet därigenom uppkommer. Den besparing i statsbidraget till avlönande av lärare, som uppkommer för varje på grund av centraliseringen indragen fortsättningsskola eller mindre fortsättningsskola, skall anses utgöra 450 kronor.

c) Statsbidrag, som här avses, må utgå med belopp, som motsvarar kostnaderna för inackordering, skolhushåll eller skolskjutsar, dock för varje lärjunge med högst 1 krona 25 öre för dag, och skall statsbidraget utgå endast för dag, för vilken avgift för inackordering, skolhushåll eller skolskjuts verkligen förekommit.

d) Pågår undervisningen i skola, till vilken hänvisats lärjunge, för vilken här avsett statsbidrag utgår, mindre än 30 timmar i veckan, beräknas statsbidraget för det antal dagar, för vilket bidraget skulle utgått, om undervisningen fortgått 30 timmar i veckan.

e) Beslutar skoldistrikt att med bidrag av statsmedel centralisera fortsättningsskolorna, åligger det fortsättningsskolstyrelsen att allt efter förekommande fall anordna inackordering, skolhushåll eller skolskjutsar för lärjungarna, och skall lärjunge, som ej genom målsmans egen försorg erhåller stadgad fortsatt undervisning, vara skyldig att ställa sig till efterrättelse vad skolstyrelsen angående hans skolgång bestämmer.

f) Målsman, som själv ombesörjer inackordering, skolhushåll eller skolskjuts åt lärjunge, för vilken statsbidrag utgår, må efter medgivande av skolstyrelsen kunna utbekomma det för lärjungen i fråga utgående statsbidraget; dels i riksstaten för budgetåret 1932/1933

ej mindre öka det *ordinarie* förslagsanslaget till understöd åt lärare vid fortsättningsskolor nu 5,000,000 kronor med 100,000 kronor till 5,100,000 kronor,

än även till kostnader för centralisering av fortsättningsskolväsendet uppföra ett *ordinarie* förslagsanslag av 100,000 kronor;

dels förklara sig icke hava något att erinra mot att, där centralisering av fortsättningsskolväsendet i enlighet med vad ovan sagts icke kommer till stånd, såväl det *ordinarie* anslaget till inackorderingsbidrag för vissa skolpliktiga

barn inom Västernorrlands, Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län som ock det i proposition nr 77 till 1932 års riksdag föreslagna extra anslaget till inackorderingsbidrag för vissa skolpliktiga barn tillhörande skoldistrikt i andra delar av riket än de fyra nordligaste länen tagas i anspråk jämväl för lärjungar i fortsättningsskolan,

dels ock bemyndiga Kungl. Maj:t att meddela de närmare föreskrifter, som för tillämpning av vad riksdagen sålunda beslutat må befinnas erforderliga.

Till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan behagar Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten lämna bifall samt förordnar, att proposition i ämnet av den lydelse, bilaga vid detta protokoll utvisar, skall avlätas till riksdagen.

Ur protokollet:

Gustaf Ödmann.

INNEHÅLL.

	Sid.
I. Fortsättningsskolan och den sjuåriga heltidsläsande folkskolan . . .	8
II. Fortsättningsskola, grundad på sexårig folkskola	21
III. Fortsättningsskola, grundad på sjuårig halvtidsläsande folkskola .	26
IV. Fortsättningsskolkursens förläggning under läsåret	31
V. Befrielse från fortsättningsskolplikt	38
VI. Fortsättningsskolväsendets centralisering	52
VII. Anställningsvillkor för lärare vid fortsättningsskolan	66
VIII. Beivrande av skolförsummelser utan giltigt förfall	79
IX. Departementschefens hemställan	91
